

WOLFSKLAUW

Frans Hoppenbrouwers

Deze PDF wordt u
aangeboden door
webmagazine
CuBra &
Frans
Hoppenbrouwers

Copyright 2009 Frans Hoppenbrouwers

Oorspronkelijke uitgave: Eersel 2006

Woord vooraf

'Wolfsklauw' is een eigentijds feuilleton, dat zich van het begin tot het einde afspeelt in de Kempen. Als literair genre ontstond het feuilleton ergens in de negentiende eeuw, toen veel schrijvers hun romans en novellen als vervolghet verhaal in dag- en weekbladen lieten verschijnen. Na de Tweede Wereldoorlog raakte het genre in onbruik. Met de publikatie van 'Wolfsklauw' in de Trompetter, hebben wij de draad van dit verschijnsel weer opgevat.

De naam 'wolfsklauw' verwijst naar een sporenplant, die in onze streken nog voorkomt, maar veel te snel zeldzamer wordt. Het gaat hier, om precies te zijn, om de moeraswolfsklauw, die te vinden is op lager gelegen heideveldjes, die in de winter onder water komen te staan. De wetenschappelijke naam luidt dan ook *Lycodiella inundata* (wolfsklauwtje dat onder water wordt gezet).

Deze plant speelt op de achtergrond een bescheiden en stilzwijgende, maar daarom nog niet onbelangrijke rol in het feuilleton, dat we in 48 wekelijkse afleveringen de revue laten passeren.

Moeraswolfsklauw is vóór alles een zeer goed toegeruste pionier. Haar zaden kiemen gemakkelijk en snel, zodat ze plekken die nog kaal en onbegroeid zijn in een mum van tijd weet te veroveren. Met name het idee van 'nieuw land veroveren', staat ook in het feuilleton op de voorgrond.

'Wolfsklauw' is overigens eerst en vooral een verhaal over mensen. Mensen die elkaars beweegredenen verstaan of verwerpen, die elkaar mogen en niet mogen, die elkaar inspireren of afkatten, die elkaar haten of liefhebben, die kampen met tegenvallers en profiteren van meevallers, die al dan niet geïnteresseerd zijn in macht en politiek.

De mensen die elkaar respecteren, inspireren en stimuleren, trekken in dit verhaal - voor de verandering - nu eens aan het langste eind. En dat is wat mij betreft niet helemaal toevallig.

De redactie van de Kempenpers en ondergetekende hebben twee redenen om u dit feuilleton aan te bieden. Allereerst is daar het feit, dat ik ruim 25 jaar werk voor de Kempenpers en anderzijds vierde ik een paar maanden geleden mijn 65e verjaardag. Al bij al meer dan voldoende aanleiding om de lezers van dit blad eens iets anders aan te bieden.

Frans Hoppenbrouwers

Hoofdstuk 1

Hij zag er uit als een rijzige, wat te pezige atleet, die zonder veel oefening de marathon zou kunnen uitlopen, als hij dat wilde. Zijn gebruinde gezicht onder een bos zwart, golvend haar zag er open en vriendelijk uit. Zijn mooie, licht gekromde neus viel op tussen de grote bruine ogen. Misschien was zijn mond iets te week en zijn lippen wat te vlezig, maar zijn kin mocht er zijn: benig en krachtig.

Hij droeg bij voorkeur een spijkerbroek, beige sokken in bruine schoenen, een beige hemd en een los jack van een onbestemde kleur, die het midden hield tussen blauw en grijs. Zolang hij vasthield aan deze vertrouwde en beproefde, nog door zijn moeder aangeraden combinatie, had hij, in ieder geval wat dat betreft, geen zorgen aan zijn kop.

Als je tegenwoordig als startend leraar van de ene dag op de andere en zonder enige vorm van pedagogisch of didactisch onderricht voor de klas wordt gezet, niet meteen al voor schut wilt staan en een hekel hebt aan overdreven modieus vertoon, moet je nogal wat creativiteit aan de dag leggen om door de leerlingen voor vol te worden aangezien. Maar zelfs als je door dat eerste, veelal op je uiterlijk afgestemde examen heen bent, zit je als leraar biologie nog regelmatig met de handen in het haar.

De moderne onderwijsmethoden schrijven nu eenmaal voor, dat je nooit moeilijk moet doen en dat je steeds uit moet gaan van feiten en zaken die voor de jeugd onmiddellijk herkenbaar en te behappen zijn. *Cool* is de boodschap. Welbeschouwd blijft er dan nagenoeg niets meer te doceren over, maar dat heeft blijkbaar geen belang.

Maarten van Wezel had deze ellende het afgelopen jaar manmoedig doorstaan. Maar nu, aan het begin van de grote vakantie, stond hij op het punt om volkomen in te storten. Voorlopig kon hij geen jongeren meer zien zonder onpasselijk te worden.

Nadat hij was afgestudeerd, bijna twee jaar geleden, had hij graag als veldbioloog aan de slag gewild, zodat hij zijn doctoraalscriptie over uitstervende vlinders verder had kunnen uitdiepen. Wie weet zat er later dan zelfs een promotie in, had hij wel eens gedacht. Hij had er de capaciteiten voor en, wat misschien nog wel belangrijker was, het karakter van een doorzetter. Maar het werd al snel duidelijk, dat er wat dat betreft nauwelijks nog kansen geboden werden. Zelfs op de universiteiten begon men al, gedwongen door de regering en het bedrijfsleven, steeds meer te mikken op onderzoek dat rechtstreeks geld in het laatje bracht en een dissertatie over uitstervende vlinders viel dan al snel af. Daarom was Maarten al lang blij, toen hij een baan vond als leraar. Het klonk ook niet onaantrekkelijk: leraar biologie op een lyceum.

Hij stond echter nog geen maand voor de klas, toen de mislukking zich al levensgroot aftekende. Zijn jongensachtige uiterlijk, ondanks de overvloed aan haar, en zijn zachte stem waren voor de leerlingen het bewijs, dat keet schoppen succes zou hebben. Slechts zelden lukte het hem een beetje van zijn kennis en bewogenheid op de leerlingen over te brengen. De meeste lessen gingen verloren in kabaal en geschreeuw. Bovendien merkte hij al snel, dat de betreffende conrector, van origine wiskundeleraar, niet op zijn hand was. De man voegde elke leerling die hij de klas uitzette, met plezier toe aan de optelsom van zijn pedagogisch en didactisch onvermogen.

Maar meer nog dan aan de leerlingen had hij zich een jaar lang geërgerd aan de uitgesproken onverschillige houding van zijn collega's. Van de twee docenten van de sectie biologie was er één al meer dan een half jaar overspannen thuis, terwijl de ander, een doorgewinterde, oude rot, overduidelijk op zijn pensioen zat te wachten. Met de andere secties had hij nauwelijks contact.

Desondanks was Maarten van Wezel van mening, dat hij een zomervakantie van acht weken meer dan

verdiend had. Ondanks het feit dat hij de pest had aan jongeren, was hij elke schooldag toch maar weer mooi uit bed gekomen, zodat hij keurig op tijd voor de klas stond. Op zich was dat al opvallend genoeg, want het was hem meer dan eens overkomen, dat hij, op weg van het lyceum naar huis, van de fiets moest stappen om over te geven. Maar niemand had daar een boodschap aan, zeker de conrector niet.

Zijn plannen voor de zomervakantie lagen al maanden vast. Hij zou terugkeren naar De Lage Moeren, een uitgestrekt moerasgebied, waar hij in zijn studententijd het merendeel van zijn onderzoekingen had gedaan.

Vanmorgen was hij naar de binnenstad gefietst om nieuwe fotoapparatuur aan te schaffen. Hij wilde nu eindelijk eens die diaserie maken van alle vlindersoorten die nog voorkwamen in De Lage Moeren. Hij was bereid er desnoods zijn hele vakantiegeld aan te besteden. Voordat hij de fotozaak binnenging, keek hij eerst nog even in de etalage.

"Hé, daar heb je Wezeltje," hoorde hij roepen.

Maarten herkende de zeurige kraakstem van de leerling die hem het afgelopen jaar het meest op stang had gejaagd. Zonder om te kijken deed hij een stap opzij, greep de klink van de winkeldeur en ging naar binnen. In feite nam hij het zichzelf bijzonder kwalijk, dat hij als een angsthaas op de vlucht sloeg, maar van de andere kant voelde hij zich op het moment niet in staat om een confrontatie aan te gaan met zo'n grofgebekte snotneus, die zijn mond steeds maar vol had over neuken, maar bloosde tot achter zijn oren als je hem voor de volle klas een vraag stelde over de meer technische kant van het fenomeen.

Het was niet druk in de fotozaak en de verkoper nam alle tijd om hem te informeren over de voor- en nadelen van een aantal merken en soorten camera's. Binnen een uur was de koop gesloten. Hij kwam uiteindelijk buiten met een tamelijk prijzige camera, een sterke telelens en nog wat kleine benodigdheden, zodat hij, naast dichtbij vlinders, eventueel ook vogels van veraf kon fotograferen. Al bij al was hij zijn begroting duidelijk te boven gegaan. Maar de verkoper had hem verzekerd, dat hij na enige oefening met deze apparatuur professionele opnamen kon maken. En als iets hem niet beviel, kon hij altijd terugkomen, zodat ze samen konden bekijken wat er aan te verbeteren viel. Vooral ook dat laatste sprak Maarten erg aan.

Nog diezelfde middag laadde hij de kampeeruitrusting in zijn oude stationcar en vertrok. Zodra hij de drukte van de stad achter zich had gelaten, drong het tot hem door, dat hij alle reden had om de komende tijd zonnig tegemoet te zien. Zeker een aantal weken zou zijn leven volledig in het teken staan van planten, insecten en vogels, zo stelde hij zich voor. Komend vanuit noordelijke richting, reed hij naar het diepe zuiden van het land tot vlakbij de Belgische grens. Daar lagen De Lage Moeren. Aan de rand van het uitgestrekte gebied, dat voor een deel tot in België doorliep, wist hij een camping. Het kleine terrein werd toentertijd beheerd door de eigenaar van een watermolen, die in de directe nabijheid stond. Uit de tijd dat hij onderzoek deed naar uitstervende vlindersoorten herinnerde hij zich, dat de camping alleen gebruikt werd door mensen die in een rustige omgeving en in de natuur geïnteresseerd waren. Die, voor het merendeel oudere kampeerders, hadden de gewoonte vroeg op te staan en op tijd naar bed te gaan. Dat ritme beviel hem wel. Er heerste dag en nacht een diepe rust en 's morgens werd je in de volle zomer gewekt door de langzaam ingezette, gestaag versnellende roep van de wulp, die aanspraak maakte op het heideveld in de buurt.

Na zijn eerste kennismaking met De Lage Moeren had Maarten van Wezel zich min of meer verdiept in de historie van het gebied. De rivier, of de beek, die De Lage Moeren doorsneed, speelde een zeer belangrijke, zo niet overheersende rol in de geschiedenis van De Lage Moeren. De rivier verdeelde het terrein van ongeveer vier bij zeven kilometer in twee nagenoeg gelijke delen. Vanaf de laatste ijstijd tot in

de vroege Middeleeuwen waren de rivieroeveren begroeid met loofbomen, zoals eik, berk, els en linde. De rivier lag toen diep in het landschap ingebed en stroomde erg snel. Zelfs voor wat grotere boten was ze bevaarbaar. Vooral in de zeventiende en de achttiende eeuw begon de plaatselijke bevolking de bomen op de oevers stelselmatig te rooien. Ze kregen er rijk grasland en vruchtbare akkers voor terug, maar ook een volkomen onbetrouwbare rivier, die zich niet langer gebonden voelde aan haar natuurlijke oevers. Steeds nadrukkelijker begon ze haar eigen weg te zoeken. Omdat de grond, door het ontbreken van bomen, het houvast dat de boomwortels boden, langzaam maar zeker kwijt raakte, kalfden de boorden na elke regenbui verder af. De rivier trad in de winter buiten haar oevers en zette grote delen van de streek onder water. Zo ontstond door de eeuwen heen het gebied De Lage Moeren. In het hart van dit gebied ligt Het Zwartland, een duistere ruigte van drassige gronden en rottende boomresten. Tot een eind in de vorige eeuw werd dit laag liggend moeras door de plaatselijke bevolking gemeden, vanwege de dreiging die er van uit ging. Zodoende kon de natuur er vrijelijk zijn gang gaan. Ook vandaag de dag geldt Het Zwartland nog altijd als een nutteloos en ontoegankelijk gebied, waar een normaal mens niets te zoeken heeft.

Toen Maarten de camping naderde, werd hij onaangenaam verrast. Het vroeger bijna onbereikbare, smalle veldweggetje was verbreed en verhard. Maar op de camping zelf had de vernieuwingsdrift nog brutaler toegeslagen. Het kampeerterrein was behoorlijk uitgebreid, ten koste van de berken en de elzen, die de grazige plek vroeger als een veilige, hoge haag omgaven. Ook was er een houten keet neergezet, zo te zien voor douches en toiletten. Er stonden nog niet veel tenten en caravans. Om te wennen aan de teleurstellende aanblik, bleef Maarten geruime tijd in zijn auto zitten, terwijl de motor nog liep. Hij had net besloten om weer te vertrekken en in gods naam dan maar een andere camping te zoeken, toen er een man uit de houten keet kwam. Hij stelde zich voor als de nieuwe eigenaar van de camping.

"Ge bent mee de tent, zie ik. Zoek maar een mooi plekske uit. Er is plak zat."

Werktuigelijk zette Maarten de motor af en stapte uit.

"Het is hier erg veranderd."

"Da magde wel zegge," riep de man. "We hebben koste noch moeite gespaard om er iets moois van te maken. Voor de stacaravans hebben we zelfs water en electra aan laten leggen. Een week terug waren we nog volop aan het werk. Dit jaar zal het nog nie zo druk worre. We hebben gin tijd gehad om reclame te maken. Maar het komende jaar zalde eens wa zien."

"Dus dit jaar zal het nog zo'n vaart niet lopen?" vroeg Maarten hoopvol.

"Da verwacht ik nie," zei de man.

"Ik zoek wel een plekje aan de rand," zei Maarten nog.

"Ge ziet mar," zei de man, "plak zat."

Toen hij de tent had opgezet en de spullen geïnstalleerd, was de dag nog lang genoeg om een paar uur met de nieuwe camera het moeras in te trekken. Lopend over het smalle jaagpad langs de rivier, kwam hij al snel over de eerste teleurstelling heen. Hier, in het hart van De Lage Moeren, was werkelijk totaal niets veranderd. Hij snoof de geur van watermunt op en keek naar de vlinders, vliegen, bijen en kevers, die uitbundig dansten boven het rijk bloeiende leverkruid, dat hier in overvloed groeide. Zonder veel moeite slaagde hij erin een paar opnames te maken van enkele vlinders. Tegen acht uur in de avond keerde hij pas terug naar de camping. Hij kookte zijn potje, at in alle rust, las nog wat en kroop rond tien uur in zijn slaapzak. Hij had er weer alle vertrouwen in, dat deze vakantie zou brengen wat hij beloofde.

De volgende ochtend werd hij inderdaad gewekt door de wulp. Hij nam uitgebreid een douche in de houten keet, ontbeet en maakte een lunchpakket klaar. Daarna nam hij de tas met fotospullen en vertrok. In de overige tenten en de caravans was alles nog in diepe rust.

Het was zo'n overbelichte morgen met een strak blauwe lucht en de zon als een ronde belofte in het oosten. Omdat de lucht kraakhelder was, kon hij het zware statief met een gerust hart in de tent achter laten, want met zoveel licht kon je ook uit de losse hand, zelfs met de telelens, uitstekende opnames maken. Daar kwam nog bij, dat het gesjouw met zo'n ding al gauw begon te vervelen.

Via een smalle houten brug stak hij de rivier over en zocht zijn weg tussen riet en waterwilgen. Om wat te zien in de natuur moest je twee regels in acht nemen: je diende er vroeg bij te zijn en je hoorde voortdurend dekking te zoeken. Voor Maarten van Wezel waren deze zaken een soort tweede natuur geworden. Als kind al had hij vaak in zijn eentje door het veld gezworven. Toen had hij al geleerd hoe je één kon worden met het ruisen van de wind, het verspringen van het licht en het groen om je heen. Dankzij deze handigheid kon hij, bij het eerste het beste ven, de blauwe kiekendief verrassen tijdens de jacht. Midden op het ven zwom een tiental jonge eenden, die nog niet vliegen konden. Telkens als de kiekendief in duikvlucht naderde, klaar om toe te stoten en te grijpen, doken ze onder. Maar de kiekendief gaf niet op. Na tien of meer gemakkelijk ontweken aanvallen, werden de eenden steeds overmoediger. Ze wachtten langer met duiken en maakten er een vrolijk spelletje van, alsof hun leven er niet meer van afhing.

Op dat moment werd de blik van Maarten getrokken door een beweging aan de overkant van het ven. Half verscholen achter een groepje gagelstruiken stond een man met een kleine hond. De man droeg iets onder de arm, dat aan een grote, aangeklede paspop deed denken. Maarten pakte zijn camera, schroefde de telelens erop en stelde scherp. De man droeg inderdaad een grote pop die een spijkerbroek aan had en een rood shirt. Louter vanwege het uiterst vreemde tafereel maakte Maarten enkele opnames, zonder te weten wat hij er verder mee aan moest. Juist op dat moment kreeg de kiekendief een van de jonge eenden te pakken en steeg op met de prooi in de klauwen. Maarten was te laat om er een foto van te maken en dat speet hem zeer.

Blijkbaar had de man ook naar het schouwspel staan kijken, want toen de kiekendief boven het riet was verdwenen, kwam ook hij in beweging. Hij volgde het ven en kwam in de richting van Maarten, die zich snel terugtrok achter een paar struiken. Pas toen zag hij, dat het niet om één enkele hond ging, maar om een heel stel. Keurig in ganzenmars liepen ze achter de man aan, zonder ook maar één keer te blaffen of te keffen.

Maarten van Wezel was er de man niet naar om zich met andermans zaken te bemoeien. Bovendien was al vaak gebleken, dat hij niet veel kijk had op menselijk gedrag. Dat was ook een van de redenen, waarom hij zich liever met het onderzoek naar vlinders bezig hield. En als hij zich eenmaal een taak had gesteld, beet hij er zich in vast met een volharding die grensde aan perseveratie. Dat doorzettingsvermogen was tegelijkertijd zijn kracht en zijn zwakte. Daarom had hij het ook een schooljaar lang weten vol te houden voor de klas, ondanks het latente gevoel van tijdverspilling en nutteloosheid. Maar voor de komende tijd had hij zich voorgenomen om heel zijn energie in het fotograferen van vlinders te steken. Zelfs een man die midden in het moeras met een aangeklede paspop sjouwde, kon hem maar voor een ogenblik afleiden van zijn taak. Toen de man met zijn honden goed en wel weg was, vervolgde Maarten zijn tocht naar Het Zwartland, waar zelden een mens kwam.

Laat in de middag keerde hij terug naar de camping. Niet zonder moeite had hij een foto genomen van Glossiana euphrosyne, de zilveren vlek, een zeer zeldzame vlinder, van boven geelbruin met zwarte tekening en aan de onderzijde van de achtervleugels steenrood met een zoom van glanzende, halvemaanvormige vlekken. Hij verraste de vlinder toen hij nectar zoog uit de bloemkelk van een driekleurig viooltje. Voor de rest was de oogst niet groot of opmerkelijk.

Hij was net op het jaagpad bij de rivier, toen het onheil hem ter ore kwam in de vorm van een gillend gejoel. Bij zijn aankomst op de camping bleek het aantal wooneenheden gevoelig uitgebreid. Nog geen dertig meter van zijn tent stonden drie caravans. Af te meten aan het aantal mensen in de directe omgeving zouden die onderkomens weldra aan overbevolking gaan lijden. Zo onopvallend mogelijk probeerde Maarten zijn tent te bereiken, maar hij had geen schijn van kans.

"Daar heb je de vent van de tent," riep een opgeschoten jongen.

In minder dan geen tijd had hij drie volwassenen en vier jongeren op zijn nek. De respectievelijke vaders waren onmiskenbaar broers van elkaar: een groot, rood hoofd, brede schouders en een mooie hangbuik. Ter ere van de vakantie hadden ze zich laten overhalen een korte broek aan te trekken, zodat hun opvallend dunne, witte benen door jan en alleman open en bloot te bewonderen waren. Gezamenlijk kwamen ze op Maarten toe en sloegen hem beurtelings krachtig op de schouder.

"Leuk dat we gezelschap krijgen," zei de grootste van de drie.

Maarten wist met zijn houding geen raad bij zoveel vriendelijkheid en hij prutste maar wat aan zijn camera.

"We zijn hier maar eens neergestreken," ging de man verder. "Het zal me benieuwen. Die campings in Frankrijk hebben we zo langzamerhand allemaal wel gezien. Vandaar dat we op de bonnefooi in het zuiden van Nederland iets hebben opgezocht. Bovendien zijn de twee oudsten voor het eerst niet mee. We zijn nu in een paar uur thuis, als er onverhoopt iets niet goed mocht gaan met die twee, want het zijn nu niet bepaald vriendjes. Valt er hier nog iets te fotograferen?"

"Ik maak natuuroptnames," zei Maarten terughoudend.

Hun zes kinderen, naar schatting in leeftijd variërend van acht tot vijftien, drongen op dat moment onweerstaanbaar op en kwamen om hem heen staan. In een reflex drukte Maarten de camera stevig tegen zijn borst.

"Voorzichtig, jongens, meneer is zuinig op zijn spullen," riep een helderziende moeder.

Het gedrang duurde ongeveer een minuut of tien. Toen maakte een van de vaders er een eind aan door te zeggen dat meneer misschien wel naar zijn tent wilde.

"Kom vanavond maar een pilsje drinken," zei hij ook nog. "Op zo'n camping ben je toch min of meer tot elkaar veroordeeld, vind je ook niet?"

Maarten knikte vriendelijk en liep naar zijn tent, nieuwsgierig gevolgd door een paar kinderen. Gelukkig schreeuwde een van de vrouwen dat het eten klaar was, zodat hij wat lucht kreeg.

Snel verdween hij in de tent, ging op een klapstoeltje zitten en sloeg de handen voor zijn gezicht. Completer kon een mislukking niet zijn.

Maarten had nog hoop dat de beker aan hem voorbij zou gaan, maar de realiteit was anders. Toen, rond negen uur in de avond, de jongere kinderen lagen blijkbaar al te slapen, werden er in een ruime kring buiten op het gras stoelen rond een tafel gezet, waaraan de drie mannen al een paar uur hadden zitten kaarten, terwijl ze alvast de nodige flessen bier soldaat maakten.

In het laatste avondlicht zat Maarten voor zijn tent te lezen in het boek De geheimzinnige Noordpool van Barry Lopez. De inhoud boeide hem zodanig, dat hij werkelijk schrok, toen hij zachtjes op de schouder werd getikt.

"Ze vragen of je komt."

Het was een jongen van een jaar of vijftien in een spijkerbroek en een rood shirt. Met zijn harde, blauwe

ogen keek hij Maarten vragend aan.

"Is er hier in de buurt nog iets te beleven?" vroeg hij.

"Niet dat ik weet," antwoordde Maarten, "volgens mij is er in het dorp enkel een kruidenier, een bakker en een slager."

"Nou, leuke vakantie," zei de jongen. "Elk jaar weer dezelfde doffe ellende. Eerst al die jaren in Frankrijk, waar altijd nog wel *iets* te beleven viel en nu in deze negorij. Ik heb er mijn buik van vol. En dat noemen ze genieten van de vrije natuur. Overdag wat rondhangen in het groen en 's avonds bier drinken. Was ik ook maar thuis, net als mijn broer en zus. Maar nee, ik was nog te jong, ik moest en zou mee naar het gezellige zuiden. Maar ik bekijk het wel. Als het me echt tegen staat, kan ik altijd nog naar huis met het openbaar vervoer. Ik red me wel. Is er nog iets te zien in dat troosteloze moeras?"

Heel even voelde Maarten de leraar in zich opkomen, maar snel onderdrukte hij dat gevoel. Het was bij voorbaat verspilde tijd om nu iets aardigs over De Lage Moeren te zeggen. Hij had ze het afgelopen jaar te veel ontmoet, die lange lijven vol desinteresse. Bovendien deed deze jongen hem teveel denken aan de grootste raddraaier van de school waar hij les gaf. Met een zucht sloeg hij het boek dicht en volgde de jongen.

Zijn komst werd met een kort, instemmend gebrom begroet. De drie mannen gingen onmiddellijk weer verder met het gesprek waarin ze verwickeld waren. Een van de moeders nam een grote fles Grolsch uit een krat, drukte met de duim de beugel omhoog en reikte ze Maarten aan. Hoewel hij niet zo van bier hield, nam hij een flinke slok en liet hem door de keel glijden. Ook de vrouwen en de drie jongens dronken bier, zodat hij niet kon achterblijven. Er was overigens niets anders voorhanden.

Van lieverlee en ook wel vanuit een aangeboren beleefdheid, begon Maarten het gesprek van de drie mannen te volgen, zonder de intentie om er zich mee te bemoeien. Uit de flarden die hij opving, kon hij opmaken dat de broers een gezamenlijk stucadoorsbedrijf hadden. Tot voor enkele jaren telde het bedrijf nog twintig man personeel, maar vanwege de slechte tijden hadden ze iedereen moeten ontslaan. Omdat er niets anders op zat, hadden ze zelf de witte overall maar weer aangetrokken. Twee van de broers hadden daar totaal geen moeite mee, integendeel. Geen gezeur aan hun kop, geen zorgen over al die papieren, gewoon hard werken en verder niks. Dat wilden ze koste wat kost zo houden. Maar de derde broer, zeg maar de boekhouder onder de zwoegers, had grootse plannen en wilde het bedrijf weer op het oude niveau brengen.

Ook al vanwege het vele bier - Maarten telde onder de stoelen van elk der ondernemende broers minstens vijf lege flessen - ontstond er een ruzieachtige sfeer.

Maarten voelde zich erg onbehaaglijk en dat werd met de minuut erger. Intussen had hij zelf al drie flessen achter de kiezen en het spul begon een beetje te smaken. Onverhoeds werd hij door de boekhouder bij de discussie betrokken.

"Wat vind jij er eigenlijk van? Moeten we weer uitbreiden of juist klein blijven?"

Ze hadden hem net zo goed kunnen vragen wat hij van de paus vond, maar het bier had zijn uitwerking niet gemist en hij liet zich verleiden tot een antwoord.

"Eerlijk gezegd zou ik het bedrijf laten zoals het nu is. Je loopt het minste risico en kleinschaligheid is altijd te prefereren."

De twee broers in wiens straatje hij gesproken had, sprongen overeind en sloegen hem bulderend van het lachen op de schouder.

"Meneer Weetjewel heeft gesproken," riep de grootste, "daar drinken we op."

De derde broer was eveneens recht gaan staan. Hij stak zijn grote handen uit, pakte de rand van de tafel beet en kiepte het hele zaakje om, zodat er een groot aantal flessen rinkelend sneuvelde. Toen pakte hij zijn vrouw bij de arm en sleurde haar mee naar hun caravan.

"We vertrekken op staande voet," schreeuwde hij.

Er viel een ijzige stilte die pas na enige tijd door een van de vrouwen werd verbroken.

"Jullie ook met je stomme gedoe. Je weet toch hoe gauw hij op de kast zit. Zie het nou maar weer goed te maken."

"Het was toch maar een geintje," zei de kleinste van de twee mannen.

"Mooi geintje met je pens vol bier," bitste de vrouw.

De twee mannen keken elkaar aan en stapten toen mopperend naar de caravan van hun boze broer.

Voor, kennelijk, de zoveelste vredesmissie.

Maarten greep zijn kans en kneep er stilletjes tussen uit.

Pas om acht uur in de morgen werd hij wakker. Zeer tegen de gewoonte in besloot hij het ontbijt vandaag maar over te slaan. Onderweg naar de houten keet voor een douche zag hij de chaos op het grasveld: stoelen om, tafel om, kapotte flessen in het gras. En hij realiseerde zich, dat hij niet langer tot de vriendenkring van de stucadoorsfamilies hoorde. Er stonden overigens nog steeds drie caravans. De nachtelijke verzoeningspoging had blijkbaar het gewenste effect gehad.

Het dreigde een van de, toch zeldzame, totaal verloren dagen te worden in het leven van Maarten van Wezel. Hij had een wat branderig gevoel in zijn maag en na de koude douche was de hoofdpijn er niet merkbaar minder op geworden. Zelfs bij de geringste inspanning begon hij over zijn hele lijf te trillen. Zijn tong hing als een dor blad in zijn mond. Hij had in zijn studententijd natuurlijk ook het een en ander gedronken, meestal een aantal glazen rode of desnoods witte wijn, maar daar was het over het algemeen bij gebleven. Het afgelopen jaar had hij, om onduidelijke redenen, nauwelijks meer gedronken. En dat brak hem nu blijkbaar op. Nee, het werd een dag van niks.

Maarten was er echter de man niet naar om weer in zijn slaapzak te kruipen. En bovendien was dat in dit geval nog zinlozer dan anders. Enerzijds was er de benauwende ruimte van de kleine tent, terwijl hij juist behoefte had aan frisse lucht, en daarnaast vreesde hij de herrie van de stucadoorsfamilie, die later op de dag zeker zou losbarsten. De drie vrouwen deden intussen hun best om iedereen aan de ontbijttafel te krijgen, wat na een kwartier dreigen en krijsen eindelijk lukte.

Maarten zat op een klapstoel voor de tent en keek met afgrijzen naar de drie ondernemers, die grote hoeveelheden brood en koffie naar binnen werkten, alsof ze nog nooit van een kater hadden gehoord. Ook van enige vorm van tweespalt was niets meer te ontdekken. Zo nu en dan steeg er zelfs een bulderende lach op uit hun midden.

Opeens ontstond er enige deining in de familie, meer in het bijzonder in de rijen van de jeugd. Of het om twee broers of om twee neven ging, kon Maarten niet zo gauw zien, maar hij zag wel dat er na een felle woordenwisseling een rake klap viel. Stoelen gingen omver en de moeders hielden de tafel angstvallig vast om verlies van vaatwerk en voedsel te voorkomen.

"Doe nou eens wat," riep een van hen tegen de mannen. "Alles gaat naar z'n mallemoer."

Twee van de vaders kwamen langzaam omhoog en sommeerden de vechtersbazen zich wat verder van de tafel te verwijderen. Toen dat niet snel genoeg effect sorteerde, pakten ze allebei een jongen bij de kraag en zetten hem in een veiliger zone. Daar ging het gevecht in alle hevigheid verder. Ze sloegen en schopten gemeen naar elkaar en Maarten hield dan ook zijn hart vast. Maar niemand van de hele familie keurde het schouwspel verder nog een blik waardig. Intussen naderde het gevecht zijn hoogtepunt. Een van de jongens was bijna een kop groter dan de ander. Hij haalde plotseling ongemeen fel uit en trof de ander vol in het gezicht. In een mum van tijd zat diens shirt onder het bloed. Dat was meteen ook het einde van de strijd. Bloed heeft bij soortgenoten onder de dieren niet zelden een remmend effect op de agressie, wist Maarten. Met voldoening stelde hij vast, dat deze regel ook gold voor het dier de mens. De jongens sloegen elkaar vriendschappelijk op de schouder en keerden terug naar de ontbijttafel. Daar kreeg het slachtoffer een handdoek aangereikt, die hij stevig tegen zijn bloedneus drukte. Daarmee was de kous af.

Met stijgende verbazing had Maarten de gebeurtenis gevolgd. Zijn liefde voor de jeugd in het algemeen en voor de stucadoorsjeugd in het bijzonder was er niet groter op geworden. Mede daardoor kwamen er sombere gedachten in hem boven over zijn toekomst in het onderwijs. Hij gruwde van het idee, dat een groot deel van zijn leven verpest zou worden door onwillige jongeren, die kennisoverdracht als een grove misvatting beschouwden. Hij nam het boek *De geheimzinnige Noordpool* en probeerde wat te lezen: "Wat muskusossen eten in hun "marginale bestaan", bepaalt hun overleving, maar hóe precies blijft een

raadsel. Hun metabolische jaarritme is even ingewikkeld als hun voedselopname..." Al gauw dansten de letters voor zijn ogen en na die twee zinnen smeed hij het boek kwaad in de tent.

Na het ontbijt begonnen de drie jongens voorbereidingen te treffen voor een partijje voetbal. Opvallend dicht bij de tent van Maarten legden ze wat kleding op de grond, kennelijk om een van de doelen te markeren. Het duurde even voordat het tot hem doordrong, dat de plaats van de goal zeer doelbewust gekozen was. Ieder doelpunt dat gescoord zou worden, zou ongetwijfeld ook een voltreffer op zijn tent tot gevolg hebben. En het eerste was waarschijnlijk van minder belang dan het tweede.

Even overwoog hij er iets van te zeggen, maar vrijwel meteen verwierp hij dat idee. Redelijkheid mocht je vandaag de dag niet verwachten en al zeker niet als ook de ouders zichtbaar plezier hadden in het gebeuren. Dat bleek overduidelijk uit de manier waarop de drie ondernemers, languit liggend in hun tuinstoelen, het eerste doelpunt grijnzend lagen af te wachten.

Zowat om het kwartier ging er bij iemand wel een mobieltje af en hij hoorde, of hij wilde of niet, de meest onbenullig boodschappen aan. Tot overmaat van ramp zette een van de meisjes een radiootje op een zender die blijkbaar uitsluitend bonkende muziek uitzond.

Maarten kon natuurlijk de beheerder van de camping aanspreken op zijn verantwoordelijkheid en gevoel voor fatsoen, maar alleen al om economische redenen leek dat volstrekt zinloos: drie grote caravans brachten nu eenmaal meer in het laatje dan een armzalige eenpersoonstent. En voor de middenstand is zo'n argument eeuwig en altijd van doorslaande betekenis.

Eigenlijk zag hij maar één afdoende oplossing: de nederlaag erkennen en er van door gaan.

Ook al uit veiligheidsoverwegingen nam hij de fotospullen uit de tent, hing zijn rugzak om de schouder en liep wat gegeneerd langs de grinnikende familie naar de uitgang van de camping.

Hij voelde er niets voor om het moeras in te gaan. Zonder er bij na te denken, koos hij de richting naar het dorp. Op de akkers aan weerszijden van de smalle weg groeide bijna manshoge maïs, het alweer vele jaren geleden uit Amerika overgewaaid gewas, dat de weelderige korenvelden had verdrongen. In de tijd dat hij aan zijn doctoraalscriptie werkte, waren rogge en haver al minder en minder de favoriete gewassen van de plaatselijke boeren, maar je zag ze hier en daar nog wel. Aan de randen van die korenvelden bloeiden in deze tijd van het jaar korenbloemen, klapprozen en vogelwikke. Maar met de maïs en de toename van het aantal varkensbedrijven, had de overbemesting zijn intrede gedaan. De overvloed aan fosfaten en koper had de flora grondig aangetast, maar niemand vond dat een probleem. Hier en daar zag je nu ware explosies van kamille en ganzenbloem, met onnatuurlijk dikke en hoge stengels, die er ook nog glazig en papperig uitzagen.

Maar Maarten was vandaag niet in de stemming om zich over dat soort zaken op te winden. Bovendien was het voor hem al jaren een vaststaand feit, dat deze beschaving zichzelf binnen een paar eeuwen zou opheffen.

Op de basisschool had een van de leraren, in wie hij als kind een bijna onaantastbaar vertrouwen had, dat al eens fijntjes opgemerkt. Sindsdien had hij nog heel wat argumenten gevonden, die dat weinig florissante toekomstbeeld bevestigden.

Misschien wel omdat de zon zo lekker scheen, kon hij die gedachten weer van zich af zetten, om zich op zijn eigen voetstappen te concentreren door de neuzen van zijn schoenen strak in de gaten te houden. Het werd toch een dag van niks.

Na een uurtje lopen kwam hij bij de eerste boerderijen van het dorp. Het deed hem goed dat er nauwelijks iets veranderd was. Voor de boerderijen stonden nog steeds de leilinden, die misschien wat minder zorgvuldig en vooral minder deskundig waren geknot, maar daarom ook rijker bloeiden.

Maarten stond even stil onder een van de bomen en luisterde naar het golvende gezoem. Duizenden insekten zochten in de gele bloemtrossen naar nectar. In de onderste takken kon hij enkele bijen goed bezig zien met het vergaren. Zonder uitzondering hadden ze flinke klonters stuifmeel aan de achterpoten. Hij probeerde zich voor te stellen hoe lindenhonig ook al weer smaakte, maar het lukte hem niet. Hij schudde eens met het hoofd en liep verder over de smalle weg die van boerderij naar boerderij kronkelde. Blijkbaar was de landweg aangelegd in een tijd dat de rechtlijnige economie nog niet was uitgevonden en de wegen nog bedoeld waren om *huizen* met elkaar te verbinden en geen industrieterreinen. Maarten genoot van de kneuterige, bijna verkwistende kleinschaligheid en hij vergat bijna, dat hij last had van een kleine kater. Meteen daarop moest hij vliegensvlug uitwijken voor een rode sportwagen die gevaarlijk de binnenbocht nam. In zijn haast gleed hij uit en viel languit in de grazige berm. Hij vloekte luid. Toen ontdekte hij, o, toeval dat geluk brengt, het guichelheil, een bloempje dat hier nog niet zeldzaam was en waarvan de naam heil der zotten betekent. Voorwaar een passende benaming voor die halve zot in zijn rode sportcar. Hij grijnsde even om zijn eigen spitsvondigheid, maar dat moest hij bekopen met een hoorbare oprisping. Het bier van gisteren kwam hem in de keel staan.

Hoofdstuk 4

In de volgende bocht zag hij het markante, gedrongen torentje van de dorpskerk voor zich liggen. Hij vond het jammer dat hij al zo dicht bij het dorp was. Mensen, met heel hun doen en laten, kon hij vandaag missen als kiespijn. Maar zijn mogelijkheden waren beperkt: óf hij kon teruggaan naar de camping, óf hij moest doorgaan naar het dorp. Terwijl zijn hoofd nog twijfelde, hadden zijn voeten al een besluit genomen. Op het dorpsplein, dat voor een onevenredig groot deel in beslag werd genomen door een kiosk, gebouwd van grove palen en een dak van riet, waren kermislui bezig met het opbouwen van de attracties. Met veel passen en meten hadden ze ergens voldoende ruimte gevonden voor een schommel, een schiettent, een draaimolen en nog een paar onduidelijke kramen. Een beetje onthand bleef Maarten even staan kijken naar het werk van de kermislui. Na enige tijd kreeg hij plotseling een onverklaarbare behoefte aan een kop hete, heldere groentensoep. Hij zocht met de ogen het dorpsplein af naar een restaurant of iets dergelijks. Uiteindelijk viel zijn oog op de aanduiding "café". Maar de stoelen op het kleine terras stonden nog ondersteboven op de tafeltjes. En dat nodigde niet uit tot wat dan ook.

Toen zag hij een klein, oud huis, dat zonder veel omhaal was omgebouwd tot fotostudio. Met de handen in de zakken liep hij er naar toe in de hoop voor de etalage weer een paar minuten te kunnen vol maken. Maar dat viel erg mee. Naast de gebruikelijke spullen die je kunt aantreffen in een etalage van een fotozaak, stond er een aantal vergrotingen van kleurenfoto's uitgestald, die sterk zijn aandacht trokken. Het waren werkelijk schitterende opnames van insecten en vogels. Te oordelen naar de vegetatie die er op voorkwam, waren ze allemaal gemaakt in De Lage Moeren. Met name de loepzuivere foto van de zilveren vlek riep een mengeling van jaloezie en bewondering bij hem op. Al van kindsbeen af kende hij dat gevoel: een soort flauwte in de maagstreek die na een paar minuten wegebde, als een vruchteloze wee. Uit ervaring wist hij, dat er dan iets van hem verwacht werd. Na een korte aarzeling liep hij naar de winkeldeur en drukte de klink naar beneden. De deur was op slot. Lichtelijk teleurgesteld keerde hij zich om opnieuw de foto's in de etalage te gaan bekijken. Toen hoorde hij een grendel verschuiven en de winkeldeur ging open.

"Kan ik je ergens mee van dienst zijn?"

Het was een jonge vrouw, ongeveer van zijn leeftijd, met lang, zwart haar en onwaarschijnlijk donkere ogen, die hem recht aankeken, zodat hij zich moest vermennen om de zijne niet neer te slaan.

"Ik wilde alleen maar even kijken," zei hij.

"Kom maar gerust binnen," zei ze. Ze ging hem voor en nam plaats achter de toonbank. Weer ontmoetten hun blikken elkaar en weer moest hij zich dwingen haar aan te blijven kijken. Het was duidelijk dat hij eindelijk iets moest zeggen dat hout sneed.

"Ik ben geïnteresseerd in de natuuroptnames in de etalage. Heb je er nog meer om te laten zien?"

"Dat zou ik denken," zei ze. Maar ik zet natuurlijk niet mijn slechtste werk in de etalage."

"Om precies te zijn zit het zo," ging Maarten verder, "ik ben gisteren, na een aantal jaren gestopt te zijn, pas weer met fotograferen begonnen. Toen ik daarnet die foto's zag, dacht ik, wellicht kan ik hier het een en ander opsteken. Wie heeft die foto's in de etalage eigenlijk gemaakt?"

De vrouw begon te glimlachen en keek hem weer aan. Er was iets met die ogen dat hem onweerstaanbaar aantrok.

"Natuurlijk heb ik ze zelf gemaakt. Anders heeft het geen zin om ze zo opvallend uit te stallen. Ik heb een zaak en dan is het nuttig om te laten zien, dat je je vak verstaat."

"Wat mij betreft ben je daar in geslaagd," zei Maarten vleierig. "Bestaat deze zaak al lang?"

"Een paar maanden. Ik moet nog maar afwachten of het iets wordt. Maar erg veel haast heb ik daar ook weer niet mee. Het is eigenlijk niet meer dan een serieuze hobby. De mensen in deze streek staan nogal huiverig tegenover nieuwe dingen. Het scheelt wel dat ik in dit dorp geboren en getogen ben. De verkoop loopt redelijk en er lijkt een stijgende lijn in te zitten."

De openhartige en natuurlijke manier waarop ze de zaken vertelde, trok Maarten aan. Hij was niet zo sterk in de omgang met vrouwen, vooral ten aanzien van giechelende, aanstellerige types. Misschien wel voor het eerst in zijn leven voerde hij een gesprek met een vrouw dat ergens over ging. Hij rommelde wat in zijn tas en diepte een filmrolletje op.

"Wil je deze dia's voor me ontwikkelen?"

"Werk jij nog met dia's?" vroeg ze oprecht verwonderd. "We zitten alweer een jaar of wat in het digitale tijdperk."

Maarten keek haar aan en knikte.

"Ik heb nog even gedacht aan een digitale camera, maar dan zou ik ook een nieuwe computer én een nieuwe printer moeten aanschaffen, want beide zijn erg verouderd. Bovendien heb ik vroeger ook altijd dia's gemaakt en het leek me beter..."

"Laten we wel wezen, ik heb niks tegen dia's," zei ze. "Ik vroeg alleen naar het waarom. Is er veel haast bij?"

"Haast is wat veel gezegd. In feite komt het niet aan op een paar dagen, maar van de andere kant ben ik wel erg benieuwd naar het resultaat. Het zijn de eerste dia's met deze nieuwe apparatuur en er zit ook een opname tussen van de zilveren vlek, een zeer zeldzame vlinder. Maar dat weet je ongetwijfeld."

"Dat wist ik toevallig, maar voor de rest heb ik er niet veel verstand van."

Ben je geïnteresseerd in de natuur?"

"Dat zou ik denken. Ik ben van huis uit veldbioloog en ik wil deze vakantie besteden aan onderzoek naar de vlinderpopulatie in De Lage Moeren."

"Ben je leraar?"

"Ik geef les op een lyceum," zei hij. "Gezien de lengte van onze vakantie heb ik een paar maanden de tijd om mijn oude vak weer op te nemen. Met name De Lage Moeren wil ik eens opnieuw nauwkeurig onder de loep nemen. Een paar jaar geleden ben ik hier al eens geweest in verband met mijn doctoraalscriptie."

"Als je wilt, kunnen we het rolletje vandaag nog ontwikkelen," zei de vrouw. "Ik heb er de spullen voor en bovendien ben ik erg geïnteresseerd in natuuroptnames, zeker als ze gemaakt zijn door een bioloog. Misschien kunnen we de wetenschap nog een dienst bewijzen."

Er brandden weer spotlichtjes in haar ogen.

"Als dát zou kunnen," zei hij. "Het kan natuurlijk nooit kwaad als er eens kritisch naar mijn dia's gekeken wordt, want van fotografie heb ik totaal geen verstand."

"Ik kan alleen oordelen over de kunstzinnige kant van de zaak," antwoordde ze. "Een foto die wat dat betreft door de mand valt, kan natuurlijk wetenschappelijk gezien nog zeer veel waarde hebben. Maar ik ben toevallig van mening, dat fotografie méér dient te zijn dan het schieten van plaatjes. Er wordt me vandaag de dag wat afgerommeld met die automatische toestelletjes. Hele rolletjes vol met kiekjes, die professioneel gezien zo de prullenmand in kunnen."

"Nou, jij zegt ook wat je denkt."

"Dan begrijp je elkaar sneller," zei ze gevat.

"Maar soms roept het weerstand op," antwoordde hij.

"Jammer dan," zei ze, "maar ik zit nu eenmaal zo in elkaar."

"Goed dat ik het weet. Ik zal er op bedacht zijn."

Intussen had Maarten zijn ogen door de winkel laten gaan. Er stonden niet veel spullen, maar alles wat er stond was met zorg gekozen.

"Wat doen we nou met de dia's?" vroeg de vrouw. "Ontwikkel ik ze zelf of heb je liever dat ik ze opstuur?"

De vraag verraste hem een beetje.

"Zelf ontwikkelen lijkt me het beste," zei hij toen. "Wanneer kan ik ze komen ophalen?"

"Veel langer dan een uur zal ik er niet voor nodig hebben," antwoordde ze. "Ik verwacht vanmorgen niet veel klanten en ik kan er al snel mee beginnen."

"Uitstekend," zei Maarten. "Dan kom ik over anderhalf uur terug."

"Waarom zou je eigenlijk weggaan? Blijf er gerust bij. Dan zie je uit de eerste hand wat er van de opnames terecht is gekomen. Zullen we eerst koffie drinken? Ik ben pas wakker, zie je, ik moet nog een beetje op gang komen."

"Jij laat er ook geen gras over groeien," zei hij verwonderd.

Zonder op zijn vraag te antwoorden schoof ze een zwart gordijn opzij en maakte een uitnodigend gebaar. Maarten ging haar voor de trap op naar het bovenhuis.

Hoofdstuk 5

De woonkamer was groot, licht en fris. Heel wat anders dan het sombere hok dat hij in de stad bewoonde. Hij wilde er een opmerking over maken, maar op het laatste moment slikte hij de woorden in. Het gaf geen pas, vond hij, om al te persoonlijk te worden. Hij speelde graag op zeker wat dat betreft. Vandaar dat zijn kennissenkring erg beperkt was, om van een vriendenkring maar niet te spreken.

De vrouw had intussen koffie gehaald in het keukentje en schonk in.

"Zwart graag," zei Maarten toen ze hem vragend aan keek.

Op dat moment ging de winkelbel.

"Nou, dat begint al goed. Jij vermaakt je wel even, hè?"

Huppelend liep ze de trap af, alsof het leven vandaag nog alles te bieden had. Eigenlijk had Maarten een hekel aan het soort gemaakte opgewektheid, dat jonge vrouwen wel vaker uitstraalden, maar in dit geval had het eerder een opbeurende invloed op hem. Ze maakte in ieder geval niet de indruk van opgefokte gebaren te houden, zoals kirrend gelach, trekken met de schouder, de mondhoeken laten hangen onder het praten of andere soorten gekunstelde minniek. Tot nu toe leek het of ze prijs stelde op een effectieve communicatie, waar iedereen mee vooruit kon. Aanstellerij leek haar vreemd net als alle andere niet ter zake doende opwellinkjes.

Hij dronk van zijn koffie. De eerste slok lag wat vreemd in zijn mond, maar bij de volgende ging het al beter. Het zag er naar uit dat het katerige gevoel zich langzaam maar zeker terugtrok uit zijn wezen.

Met een wat ingehouden nieuwsgierigheid liet hij zijn blik door de ruime kamer dwalen. De vitrage voor de ramen was zeer fijn gemaasd, zodat het zonlicht gezeefd binnenkwam en een wat aarzelende sfeer schiep in de ruimte, waarin zwart en wit een allesoverheersende rol speelden. In perfecte harmonie en zonder saai te worden. Smaak kon haar niet ontzegd worden. Zo was de tafel wit en de stoelen zwart. Tegen de witte wanden hingen uitgekiende vergrotingen van zwart-wit foto's. Omdat er in de kamer een ordelijke chaos heerste, waren er meer dan voldoende sporen van bewoning. Er hing de wat opdringerige, frisse geur van een

voorjaarsbos na een korte regenbui, die hij zich herinnerde van zijn schaarse contact met meisjes in zijn

gymnasiumtijd.

Het riep een nauwelijks merkbare spanning in hem op. Maar om de een of andere reden voelde hij zich bijzonder op zijn gemak. Hij stond op om de foto's aan de wanden te bekijken. Zonder uitzondering waren het winterse taferelen van bomen, strak en bladerloos, koel en toch aansprekend. Zowel het stoere karakter van de eik als het ijle imago van de berk waren met veel liefde in beelden gevangen.

"Samengebalde soberheid", zei hij in zichzelf.

Beneden rinkelde het belletje weer en hij hoorde haar naar boven komen. Staande dronk ze haar koffie en schonk twee nieuwe mokken in. Een paar minuten bleef het stil. Buiten zong een merel en de kermislui lieten blijkbaar een zware balk op een harde ondergrond vallen. Maarten kreeg opeens behoefte aan roken. Voor het eerst kreeg hij er spijt van dat hij was gestopt. Toen hij zich een jaar of wat geleden realiseerde dat hij vaak alleen maar een pijp rookte om zichzelf een houding te geven, was hij er onmiddellijk mee opgehouden. Hij legde zijn benen over elkaar en wreef met zijn hand over zijn knie. De stilte benauwde hem, maar met de beste wil van de wereld kon hij geen aanknopingspunt vinden voor een zinvol gesprek. Maar dat hoefde ook niet meer, want ze was hem voor.

"En nu maar hopen dat er geen klanten meer komen. Ik wil je overigens voorstellen om me Fleur te noemen. Dat praat makkelijker."

"En ik heet Maarten, Maarten van Wezel."

Zijn stem klonk hees en hij kuchte overdreven, om te suggereren dat er iets in zijn keel zat. Er was iets in haar doen en laten, dat hem onweerstaanbaar bleef boeien. Hij kon het absoluut niet benoemen, maar het liet hem niet meer los. Ook van haar kant leek er een meer dan gewone belangstelling voor zijn persoon te ontstaan. Alsof er onzichtbare draden door de kamer liepen.

Het vertrek dat als donkere kamer dienst deed, was eigenlijk niet berekend op twee personen. Onverwachte aanrakingen waren dan ook nauwelijks te vermijden, ook al gezien het duister. Fleur zat daar blijkbaar niet mee. Op de tast draaide ze het diarolletje in de ontwikkeltank en deed het licht weer aan. Maarten keek geboeid naar de snelle handen van Fleur, die gedurig in de weer waren.

Van het chemische proces tijdens de ontwikkeling en het verschil in benadering tussen foto's en dia's wist hij het een en ander, vandaar dat hij aangenaam verrast was, dat Fleur er het zwijgen toe deed en niet bij elke handeling uitleg gaf. Ze ging er blijkbaar van uit, dat hij ze ook op een rijtje had.

Het hele proces van ontwikkelen en drogen duurde inderdaad ongeveer een uur. In de woonkamer knipte Fleur de dia's zorgvuldig op maat, terwijl hij de projector en het scherm alvast klaar zette.

"We zouden een goed team zijn, samen," dacht hij bij zichzelf.

"Doe je ook even de gordijnen dicht, Maarten?" vroeg ze.

Hij zat naast haar op de witte bank, toen de eerste dia op het scherm verscheen.

"Zie je wel," zei Fleur zonder omwegen, "de eerste de beste dia is al volkomen verkeerd belicht. Er zit zoveel heldere lucht in het beeld, dat de camera verkeerde informatie doorgeeft. In zo'n geval moet je zelf bijspringen en corrigeren. Juist het onderwerp dat de aandacht verdient is nu zwaar onderbelicht."

Hij hoorde totaal geen leedvermaak in haar stem. Ze somde alleen een aantal nuchtere feiten op. Maar ze had wel gelijk.

Tijdens het inramen van de dia's was er blijkbaar iets mis gegaan met de volgorde, want als tweede verscheen het plaatje van de zilveren vlek.

"Op zich geen slechte dia," was haar commentaar. "De vlinder is goed herkenbaar, maar het totale beeld is wat bleek uitgevallen. De zilveren vlek had ook wat scherper gekund. Vooral bij insecten moet je altijd scherp stellen op de ogen, anders ga je onherroepelijk de mist in."

Op de volgende dia waren in eerste instantie enkel wat struiken te zien. Maarten moest even nadenken, voordat hij zich herinnerde waar de dia gemaakt was.

"O, ja, ik weet het al weer," zei hij. "Aan de overkant van een ven zag ik tussen de struiken een man met een stel honden. Als je goed kijkt, kun je ze zien. Vreemd genoeg zoude hij met een aangeklede

paspop."

"Een paspop?"

"Ja. Ik vond het bizar genoeg om er een opname van te maken."

Op het volgende plaatje waren de man en de honden een stuk beter te onderscheiden.

"Hij draagt inderdaad een paspop," zei Fleur.

Ze stelde de projector scherper en bracht haar gezicht vlakbij het scherm.

"Zie je wel, ik ken die man. Het is Antonin Kova, een Tsjech die hier tijdens de Tweede Wereldoorlog terecht is gekomen. Hij schijnt per parachute uit een vliegtuig gesprongen te zijn dat een bombardementsvlucht gemaakt had naar Duitsland. Naar men zegt heeft hij zich eerst een maand schuil gehouden in De Lage Moeren. Daarna vond hij onderdak bij een boer en later is hij met diens dochter getrouwd, geloof ik. Wil je nog meer weten?"

Maarten haalde de schouders op, terwijl Fleur het volgende plaatje liet verschijnen.

"Weet je zeker dat het een paspop was?"

"Absoluut zeker. De pop had een spijkerbroek aan en een rood shirt."

"Nou, daar kun je je ook van alles bij voorstellen. Maar van mij mag hij zijn gang gaan."

"Ik vond ook dat ik er geen boodschap aan had. Daarom heb ik er verder ook geen aandacht aan besteed."

Ze bekeken samen de overige dia's en Fleur ging door met haar adviezen. Maarten luisterde meer naar haar zangerige stem, dan naar haar kritische opmerkingen. Het profiel van haar gezicht kon hij in alle rust eens goed bekijken. Ze had diepzwarze wenkbrauwen, die in de richting van haar neus een hoekige bocht maakten. Haar voortdurend bewegende lippen waren misschien wat fors uitgevallen, maar zeker niet overdreven. Haar kin tenslotte gaf haar gezicht een zuiver ovale vorm, wat hem aan Oosterse vrouwen deed denken, zoals die bijvoorbeeld worden afgebeeld in boeken van de Duizend en een Nacht.

Toen Fleur hem plotseling aankeek, was hij te verrast om zijn blik af te wenden. Half onderzoekend hield ze zijn blik even vast en hij meende een zekere verstandhouding te lezen in haar ogen. Maar het moment was te kort om er zeker van te zijn.

Ondanks de gesloten gordijnen, begon de warmte van de dag door te dringen in de kamer. Maarten voelde aan dat hij nu aanstalten moest maken om te vertrekken, als hij geen opdringerige indruk wilde maken. Hij stelde het moment telkens weer uit, temeer omdat Fleur geen enkel teken van verveling toonde. Integendeel.

"Fotograferen leer je natuurlijk het beste in de praktijk," zei ze op een gegeven moment. "We zouden er samen eens op uit kunnen trekken in De Lage Moeren. Jij kunt mij veel leren over planten en dieren en ik help jou verder op weg met de fotografie. Voel je daar wat voor?"

Weer keek ze hem aan met die peilende blik, die hem steeds meer ging boeien. Hij wachtte even voordat hij antwoord gaf, want hij wilde zijn woorden zorgvuldig kiezen.

"Je zou me geen groter plezier kunnen doen."

"Dat moet je nog maar afwachten," lachte Fleur. "Ik sta niet direkt bekend als iemand met engelengeduld en ik kan behoorlijk kattig zijn. Wanneer heb je tijd?"

"Jij zegt het maar," zei Maarten. "Wat mij betreft vanavond al."

"Dat is dan afgesproken," zei Fleur. "Het weer is uitstekend en het blijft zeker tot tien uur licht. Als je na vijf uur in de middag nog fotografeert, komen de kleuren natuurlijk wat valer over, maar dat moeten we maar voor lief nemen. Kom je me rond zes uur ophalen?"

Maarten knikte en ging naar beneden.

Hoofdstuk 6

Eenmaal buiten merkte hij, dat het katerige gevoel volkomen weg was. Hij keek op zijn horloge: 12.15 uur. Alles bij elkaar was hij bijna twee uur bij Fleur geweest. Maar er was zoveel gebeurd in die tijd, dat zijn herinnering alles samenperste tot hooguit een paar minuten.

De kernislui waren behoorlijk opgeschoten. Alleen de schommels waren nog niet helemaal klaar. Op het kleine terras van het café waar vanmorgen de stoelen nog ondersteboven op de tafeltjes stonden, zaten nu een paar kernislui achter een glas bier. Maarten stak het pleintje over, liep tussen de mannen door en ging het café binnen. Na enig aandringen bleek het meisje achter de bar bereid een dubbele uitsmijter voor hem te maken. Aan een tafeltje bij het raam wachtte hij zijn bestelling af en dronk intussen - hij kreeg de smaak te pakken - een koel glas bier van de streek. Hij had meer dan tijd genoeg om na te denken over de manier waarop hij de middag zou doorbrengen. Volgens zijn berekening zou hij rond een uur of een klaar zijn met eten. Maar hij deed er al gauw een kwartier bij, toen het meisje achter de bar totaal geen aanstalten maakte tot het bakken van wat dan ook. Zo nu en dan keek ze wat verbolgen in zijn richting, alsof hij haar iets oneerbaars had voorgesteld. Op de lange duur ging ze naar achteren, kennelijk om iets voor hem te bereiden. Na tien minuten kwam ze terug, zonder uitsmijter. Ze liep langs hem heen naar het terras, waar hij haar een nieuwe bestelling hoorde opnemen. Op de

terugtocht informeerde ze langs haar neus weg of hij nog iets wilde drinken.

"Nee, ik wil iets éten," zei hij voor zijn doen nogal bits. Maar het overtuigde blijkbaar toch niet helemaal.

"Dan zulde nog wa geduld moete hebbe," zei ze lijsig. "Ons moeder is zelf aan het koken en alle vier de gaspitten zijn bezet."

"Geef dan nog maar een glas bier," zei hij berustend.

Het begrip eetcafé was blijkbaar nog niet tot hier doorgedrongen.

Gelukkig overheerste het gevoel dat zijn dag toch al niet meer kapot kon. Om de tijd te doden, onderwierp hij het café aan een nauwkeurig onderzoek.

Het was een wat ouderwetse zaak met hier en daar wat vloekende kenmerken van ondoordachte modernisering. Met name de spotjes in de hemel boven de bar contrasteerden te sterk met de bijna antieke schemerlampen aan de wanden. De bar was een opgepoetst onding op zich. Bovendien stond ze boordevol prullaria en andere onbenulligheden. Een simpel soort toonbank, desnoods versierd met eenvoudig houtsnijwerk, zou hier uitstekend hebben gepast, want de rest van het café ademde voldoende rust en landerigheid. Echt zo'n café waar de boeren in vroeger tijden na de laatste mis hun kaartje legden en aan hun borrel nipten. Dat soort mensen hing niet aan de bar, want dan kon je de ander niet kwaad aankijken of met de vuist op tafel slaan, als er een totaal verkeerde kaart werd gespeeld.

Het was vijf voor één toen de uitsmijter eindelijk geserveerd werd. De twee gebakken eieren lagen op een veel te klein bord, zodat ze over de rand afhingen. De dooiers waren stuk gegaan en tijdens het neerzetten, drupte er wat eigeel op het tafelkleedje. Na al dat onhandige geknoei had Maarten eigenlijk al gegeten en gedronken, maar hij voelde aan zijn maag, dat hij deze kans niet onbenut mocht laten. De ham en het boerenbrood smaakten overigens heerlijk.

Tegen half twee stond hij weer buiten in het uitbundige zonlicht. Voor zover nog nodig waren de kernislui weer aan het werk. Vier mannen trokken onder luid geschreeuw een groot, blauw zeildoek over de schommels. Maarten maakte uit pure verveling een paar opnames van het tafereel. Toen hij zich realiseerde, dat het klinkklare verspilling was, besloot hij het dorp verder te gaan verkennen. Misschien zag hij nog zo'n ouderwetse boerderij met een mesthoop ervoor en een waterput met toebehoren op het erf. Of zo'n rommelig tuintje met boerenbloemen en vloekende kleuren, de trots van de rechtgeaarde boerin, die ook nog wat groente verbouwde in haar weelderige moestuin. Zulke plaatjes waren al haast niet meer te maken en daarom deden ze het steeds beter in de stad.

Lopend door de drie straten die het dorp telde, vond hij wel niet precies wat hij nodig had, maar hij had wel het gevoel, dat hij een zeer landerige middag op een niet geheel onverantwoorde manier aan het doorbrengen was. Om een paar uur of zelfs een paar dagen in zo'n dorp te verblijven, had zijn aantrekkelijke kant. Maar om met lijf en ziel tot zo'n kleine gemeenschap te behoren, jaar in jaar uit, zag hij niet erg zitten. Dan had hij liever de anonimiteit van de stad.

Al bij al voelde hij zich uitstekend en daarenboven lonkte het perspectief van een avond die heel wat leek te beloven. Hij besepte maar al te goed dat hij steeds meer begon uit te zien naar een tweede ontmoeting met die zelfbewuste, maar ook, in alle opzichten, zo aantrekkelijke vrouw.

Maarten wachtte met opzet tot bijna kwart over zes, voordat hij het pleintje overstak en de klink van de winkel deur naar beneden drukte. Verbouwereerd stelde hij vast, dat de deur nog op slot zat. Het viel hem op, dat de teleurstelling nogal hard aan kwam. Zoals altijd zocht hij naar een rationele verklaring voor dat fenomeen, want hij was geen man die zich zomaar door een onbestemd gevoel liet leiden. Was er tijdens zijn korte contact met Fleur een zweem van vrouwelijke geur langs zijn neusvleugels gegaan, die overeenstemde met zijn persoonlijke voorkeuren? Hadden zijn oren iets opgevangen in het timbre van haar stem, waardoor hij meer dan gewoon geraakt werd? Had zijn blik een mooie ronding gezien of

de boog van een wenkbrauw, waar hij de bevalligheid van inzag? Alle biologische verschijnselen die betrekking hadden op de aantrekkingskracht tussen de beide seksen en de reactie daarop, liet hij de revue passeren. Maar erg ver kwam hij daar ook niet mee. Vreemd genoeg kwam het niet bij hem op, dat hij gewoon kon toegeven, dat hij Fleur bijzonder aardig vond. Bijvoorbeeld omdat ze niet kakelde als een kip zonder kop, omdat ze niet nodeloos uitwijdde over onbenullige dingen, omdat ze onomwonden zei waar het op stond, omdat ze haar schroom blijkbaar onder controle had. Of omdat ze knap was, lekker rook naar gagel en naar een zomers heideven, omdat ze ogen had die tot in zijn ziel konden kijken, omdat ze kattig en tegelijk kwetsbaar leek.

Waarschijnlijk ook omdat hij, al in het prille begin van een paar relaties, enkele keren behoorlijk zijn neus had gestoten, maakte hij er een gewoonte van om dat soort gebeurtenissen te herleiden tot chemische reacties van het lichaam. Een uitstekende manier om de ratio te laten zegevieren, zonder dat er van strijd sprake was.

Terwijl dat soort overwegingen door zijn hoofd spookten, stond hij nog steeds naar de etalage van de winkel te kijken, overigens zonder iets te zien.

Op dat moment hoorde hij een claxon. Hij keek om. FLEUR DUQUESNOYE *photostudio* stond met grote, zwarte letters op de witte bestelwagen. Fleur stak haar hand op en wenkte hem.

"Sorry, dat ik zo laat ben," zei ze. "Op het laatste moment moest ik voor een klant nog naar de stad om iets op te halen. En de klant is koning, dat weet je. Heb je lang moeten wachten?"

"Ik kwam net aanlopen," loog hij.

"Heb jij eigenlijk al gegeten? Ik heb vandaag geen zin om te koken en onderweg komen we langs een restaurantje. Doe je mee?"

"Klinkt goed," zei Maarten.

De snelheid waarmee ze op het pleintje de kermisattracties omzeilde en de eerste bochten nam, was duidelijk niet afgestemd op de bebouwde kom. Fleur hield blijkbaar van opschieten.

Nog geen tien minuten later stopte ze bij een tot restaurant verbouwde boerderij, die aan de buitenkant nog alle authentieke kenmerken had. Aan de achterzijde, waar vroeger het erf had gelegen, was nu een kleine parkeerplaats met een ruim terras.

"Zullen we buiten gaan zitten?" stelde Fleur voor.

Zonder zijn antwoord af te wachten, stapte ze uit en liep naar de ingang van het restaurant. Ook Maarten kwam maar uit de auto en ging achter haar aan. Hij hoorde nog juist, hoe ze binnen twee glazen witte wijn en zalmzalade bestelde.

Er was plaats genoeg aan de tafeltjes op het terras. Opnieuw zonder overleg zocht Fleur een plekje uit en ging zitten. Maarten had een beetje het gevoel, dat hij in het hele stuk niet voorkwam. Ze keek hem lachend en tegelijk uitdagend aan.

"Ik doe nogal bazig, is het niet? Ik heb vandaag geen zin meer in "wat wil jij en wat blijft u". We eten vanavond zalmzalade en we drinken witte wijn. Wie daar bezwaar tegen heeft op zo'n mooie avond is niet goed bij zijn hoofd."

Er was inderdaad geen speld tussen te krijgen en Maarten deed er dan ook het zwijgen toe. Hij was een beetje jaloers op haar ondubbeltzinnige manier van doen, maar tegelijkertijd genoot hij er van. Bovendien voelde hij niet de minste aandrang om op zijn strepen te gaan staan en zijn mannelijke daadkracht te tonen.

Fleur at nogal haastig en er werd aan tafel niet veel gezegd. Er zat dan ook een zekere loomheid in het weer en dat nodigde niet echt uit tot breedspakerigheid. De wijn was fruitig en koel. Maarten dronk met kleine teugen, terwijl zij, na haar laatste hap, een flinke slok ineens naar binnen goot.

"We laten de auto hier staan," zei ze. "We kunnen toch niet veel dichterbij De Lage Moeren komen en

bovendien heb ik best zin om een eind te lopen. Ik zal de camera's vast uit de auto halen. Eet jij maar rustig verder."

"Dan reken ik intussen af," zei Maarten, al lang blij dat hij ook iets kon bijdragen.

"Dat hoeft niet," zei Fleur. Ze kennen me hier. Ik kom hier bijna dagelijks en alles gaat via de lopende rekening. Niet méér gedoe aan mijn kop dan echt noodzakelijk is."

In zijn ogen was dat een veel te persoonlijke opmerking die hem, normaal gesproken, echt te ver ging. Opvallend genoeg stoorde hij er zich niet aan. Het hoorde bij Fleur. Daarom vroeg hij zich nogmaals af, wat er met hem aan de hand was.

Hoofdstuk 7

Een kwartiertje later liepen ze over een smalle weg, die al snel overging in een zandpad, dat tussen weilandjes doorliep. Maarten constateerde met genoegen, dat hier, zo vlak bij De Lage Moeren, de kleinschaligheid nog volkomen intact was gelaten. De percelen waren onveranderlijk nog met een sloot en een haag van elzen of essen en braamstruiken van elkaar gescheiden. En natuurlijk het niet te missen prikkeldraad. Zo kregen houtwallen en kruiden volop kansen om jaar na jaar weer uit te groeien. En dat bood vogels en insecten weer een biotoop, waarin ze vonden wat ze nodig hadden: voldoende rust en voedsel. Een groepje van zo'n twintig Kieviten zocht in gezelschap van een paar scholeksters naar voedsel in het hoge gras. Verder weg zat een buizerd roerloos op een weipaal het weiland af te speuren naar muis of mol. Juist boven de horizon trok een grote zwerm spreeuwen voorbij, bijna onnavolgbaar wendend en kerend, allemaal op hetzelfde moment, alsof ze vanuit een centraal punt radiografisch werden bestuurd.

Maarten zocht de lucht af of hij geen sperwer zag komen, die het op een van de spreuwen had gemunt, maar hij kon niets ontdekken.

Om hen heen gonsde het nog van de insecten die nectar of prooi zochten in de bermbloemen. Maarten pakte zijn camera en stelde scherp op twee parende rode soldaatjes.

"Waarom maak je in 's hemelsnaam een foto van die liefdesbeestjes?" vroeg Fleur verbaasd. "Die zie je nou werkelijk overal in deze tijd van het jaar."

"Hoe noem jij die?"

"Zoals ik zei, liefdesbeestjes. Ze hebben blijkbaar niets beters te doen. Daarom heten ze zo in deze streken. Zeldzaam zijn ze in ieder geval niet."

"Ze zijn inderdaad zeer algemeen," zei Maarten serieus. "De officiële naam is *Rhagonicha fulva*. Maar het bijzondere is, dat ze niet als larve, maar als kever overwinteren..."

Voordat hij zijn verhaal kon afmaken, gaf Fleur hem een flinke duw, zodat hij languit tussen de kruiden in de berm viel. Pas toen haar schaterende lach tot hem doordrong, kreeg ook hij oog voor de ridicule situatie.

"Wat ben je toch een houten klaas," zei ze. "Ik wil je graag leren hoe je moet fotograferen en daarnaast van jou het een en ander opsteken, maar ik heb het niet op droge wetenschap. Dat doe je maar voor de klas. Dit is bovendien geen wetenschappelijke excursie, maar een wandeling op een prachtige zomeravond."

Hij krabbelde overeind en ging naast haar lopen, zich afvragend hoeveel hij aan sympathie had verspeeld. Fleur keek van opzij naar hem.

"Heb ik je gekwetst?"

"Niet echt," zei hij weinig overtuigend. "Ik had natuurlijk moeten weten dat jij niet geïnteresseerd bent in dat soort jargon. Jij valt mij ook niet lastig met allerlei technische details over fotografie."

"Precies," zei Fleur. "Ik vraag me af op welke manier jij les geeft. Gortdroog zeker en maar doorzeuren over hetzelfde onderwerp, in de overtuiging dat jouw leerstof wereldomvattende betekenis heeft. Variatie en levendigheid is de boodschap. Geloof maar dat je anders bij de jeugd op de koffie komt."

"Scholen zijn er om te leren," verweerde hij zich. "Het heet toch niet voor niets Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs? Ze moeten toch enig benul hebben van wetenschap, voordat ze naar de universiteit gaan?"

"Natuurlijk heb je daar gelijk in. Maar wat schiet je daarmee op als er geen leerling naar je luistert?"

"Je had ze moeten zien, die ongeïnteresseerde snotneuzen, die denken dat ze de hele wereld in hun zak hebben."

"Ik raak blijkbaar een teer punt," onderbrak Fleur. "We zullen er maar over ophouden. Vanavond hebben we andere dingen aan ons hoofd. Zo langzamerhand moeten we wel een keuze maken. Wat gaan we precies fotograferen? Vogels, vlinders, kevers, vliegen of planten?"

"Vlinders dan maar," zei Maarten.

"Afgesproken, maar dan beperken we ons ook tot vlinders, óók als er bij toeval een horregaasmus voorbij komt. Jij neemt die kant van de berm en ik deze."

Het zandpad leidde overduidelijk naar een rivier, gezien de veranderende vegetatie. Wederik, wilgenroosje, sintjanskruid en streepzaad maakten langzaam maar zeker plaats voor leverkruid, kattestaart, lisdodde, biezen en riet.

Opeens bleef Maarten staan en stak een vinger in de lucht.

"Geelgors," zei hij verheugd. "De geelgors zit er nog, hoor maar dat zeurderige, op den duur soms zelfs treiterige liedje."

Maar Fleur keek niet op of om. Ze hield zich aan de afspraak en maakte een foto van een distelvlinder op het leverkruid. Maarten genoot volop van de avondlijke sfeer in het veld. Zo nu en dan waaide de zurige geur van gagel naar hen toe. De nog tere, opkomende schemer beroerde hier en daar de

boomtoppen al, nu de zon langzaam wegzakte boven De Lage Moeren. Met tussenpozen liet de wulp zijn jubelende roep nog horen en ergens in de weilanden klonken de kirrende kreten van patrijzen die verzamelen bliezen, voordat de nacht inviel.

Ze liepen zwijgend verder, alsof licht, geluid en geur elk woord overbodig maakten, maar meer nog om geen afbreuk te doen aan de bijna gewijde sfeer. Ze hadden zelfs geen oog meer voor de vlinders die zo nu en dan voorbij dansten en neerstreken op blad of bloem. Hoe dichterbij de rivier kwamen, hoe minder ze keken met de jagersblik van de fotograaf. Alle elementen van de avond vonden zich in één groot geheel: een onuitspreekbaar genoeg, dat week maakte en domweg gelukkig.

Maarten hoorde de voeten van Fleur met een ritselend geruis door het gras gaan en op een bepaald moment betrapte hij zich erop, dat hij haar stappen telde, misschien om de zekerheid van haar aanwezigheid tastbaar te houden, misschien om elke seconde volledig te laten tellen. Het was ook een situatie, waarin hij nooit eerder verzeild was geraakt. Het besef dat hij naast een knappe, welbespraakte, levenslustige en uitdagende vrouw op een zomeravond door het veld liep, drong veel te traag tot hem door. Maar wat zijn hoofd veel te laat besefte, had allang de weg gevonden naar de diepten van zijn lichaam. Pas toen dat uitmondde in een krachtige erectie, herkende hij de spanning die zich ophoopte in zijn lijf.

Gelukkig liet Fleur hem min of meer in zijn wezen. De handen in de ondiepe, enge zakken van haar spijkerbroek keek ze uit over het landschap, geduldig wachtend tot hij zijn weg vervolgde. Dan liepen ze samen verder, enkele meters uit elkaar, om de indruk te wekken, tegen beter weten in, dat ze slechts belang stelden in de natuur en in de weldadige avond met het langzaam verstervende licht.

Op de plaats waar de zandweg uitkwam bij de rivier, lag een smalle, houten brug. Als je daar over ging, stond je meteen midden in De Lage Moeren, het uiteindelijke doel van hun avondwandeling. Maar geen van beiden nam het initiatief. Fleur ging op de rand van de brug zitten en liet haar benen boven het water bungelen. Maarten volgde haar voorbeeld, maar dan zo, dat hij met zijn rug naar haar toe zat.

De stilte was zo volkomen, dat ze het water rond de houten palen van de brug hoorden spoelen. Maarten zocht koortsachtig naar een aanleiding die de stilte kon doorbreken, maar hij vond de draad niet die voldoende aansloot bij de omstandigheden. Machteloos beet hij op zijn onderlip.

"Heb jij nog zin in fotograferen?" vroeg Fleur.

"Nee, eigenlijk niet."

Een paar seconden was het weer stil.

"Zullen we dan maar het moeras in gaan?"

Maarten gaf geen antwoord.

"Hé, slome, ik vroeg je iets."

Nog voordat ze uitgesproken was, liet ze zich tegen hem aan vallen. In een reflex greep hij zich aan haar vast. De ban was gebroken.

Hoofdstuk 8

Terwijl het water verder stroomde onder hun kronkelende lijven, vonden hun lippen elkaar zonder moeite. Zijn handen zochten naar de begeerlijke plekken van haar lijf en ze moedigde hem aan door een ingehouden gekreun. Ze drukten hun lijven zo stevig tegen elkaar, dat ze al snel naar adem snakten. Toen maakte Fleur zich los uit de omhelzing en stond op.

"Ik weet wel een betere plek dan een harde, houten brug," zei ze.

Maarten nam haar stevig in zijn armen.

"Het kan me niet schelen waar, als het maar niet te lang duurt," zei hij hees.

Ze gaf hem even een plaagstootje met haar schaambeek, waarna hij haar bijna plat drukte.

Weer maakte Fleur zich los. Ze pakte de fotospullen, legde ze onder een elzenboompje en bedekte alles met een laag gras.

"Kom," zei ze lachend, "we gaan nog een paar foto's maken."

Stevig gearmd liepen ze over de brug en volgden een zandpaadje tussen hoog riet, moerasandoorn en lisdodden, soms afgewisseld door manshoge varens. Zo te zien werd het paadje zelden gebruikt. Het was eigenlijk ook te smal voor twee mensen naast elkaar, maar ze weigerden elkaar los te laten. Hun enigste doel was een geschikte plek om hun afgebroken spel redelijk comfortabel voort te zetten.

Naarmate ze zich verder van de rivier verwijderden, werd de begroeiing minder dicht en de bodem minder drassig. Het pad bood ook wat meer ruimte, zodat ze minder verkramppt hoefden te lopen. In een ven naast het pad begon een kikker te kwaken en al gauw werd hij ondersteund door een heel koor soortgenoten. Weldra was de lucht vol van luidkeelse uitingen van onverbloemde erotiek.

Fleur vleide zich tegen Maarten aan en legde haar hoofd tegen zijn borst.

"Mensen kennen geen paringsroep," zei ze. "Zo'n schreeuw van verlangen hoort niet thuis in onze beschaving."

"Kom, we gaan verder," zei hij. "We worden daar ergens verwacht."

Alsof het was afgesproken holden ze tegelijkertijd de glooiing af naar een ven. Op de plek waar de zoom van blauwgras begon, lieten ze zich op de grond vallen. Maarten trok Fleur naar zich toe en kustte haar in haar hals. Ze kreunde en ging op haar rug liggen.

"Kleed je maar uit," zei ze. "Dit is een avond om de beest uit te hangen."

Naakt en voldaan, maar o zo kwetsbaar, zaten ze in het blauwgras aan de oever van het ven, de armen beschermend om elkaar heen.

"Wat ik me afvraag," zei hij ronduit, "is de vraag waarom zo'n mooie, intelligente, levenslustige, aantrekkelijke vrouw als jij nog frank en vrij rondloopt."

Ze keek hem aan en zweeg.

"Heb ik je pijn gedaan met die rechtstreekse vraag?"

"Je hebt de vinger op de zere plek gelegd. Maar dat neem ik je niet kwalijk, want jij bent niet op de

hoogte van mijn verleden. En met rechtstreekse vragen hoor ik geen moeite te hebben. Nee, er is iets anders. Ik heb een, laat ik het voorzichtig zeggen, ongelukkige liefde achter de rug. Vorig jaar op deze tijd was ik met mijn vriend in Frankrijk. In de Provence, om precies te zijn. We stonden op een camping, samen met mijn ouders. Tijdens de daar gebruikelijke barbecue bleek op een gegeven moment, dat er niet genoeg stokbrood was. Mijn vriend bood spontaan aan om met zijn motor naar het dorp te rijden en brood te halen. Op de terugweg, gek als hij was op snelheid, verloor hij de macht over het stuur, vloog uit de bocht en botste tegen een boom. Hij was op slag dood."

Maarten pakte haar hand en kneep, zachtjes en vol begrip.

"Dat is nou precies waar ik op hoopte," zei ze na enige tijd. "Iemand die begrip toont en zwijgt. Wat heb ik aan dat oeverloze gepraat over zaken die geen keer hebben. Woorden zijn waardeloos in dat opzicht." Lange tijd hielden ze de stilte in ere, dicht tegen elkaar, aan de oever van een roerloos ven.

"Nou heb ik ook een vraag voor jou," zei Fleur. "Heeft er al ooit iemand tegen jou gezegd, dat je knap bent?"

Hij haalde zijn schouders op en zweeg.

"Dan zal ik het maar zeggen," zei ze. "Je bent niet alleen knap, maar ook intelligent, levenslustig en aantrekkelijk. Dat zag ik al direkt toen je de winkel binnen kwam. Na een jaar ellende was ik er aan toe opnieuw te beginnen. In mijn opinie ben jij dat nieuwe begin. Ik weet maar al te goed, dat het allemaal schandalig snel is gegaan, maar toen ik je zag, ging ik meteen voor de bijl. Ik hoop dat ik je niet in verlegenheid heb gebracht."

Maarten pakte haar hand en kneep, zachtjes en vol begrip.

"Zullen we een rondje maken om het ven?" stelde Fleur voor.

"Goed idee," zei Maarten.

Ze bekeken elkaars naaktheid en schoten in de lach.

"Een mens is niet gebouwd op naakte tochten door de vrije natuur," zei hij. "Voor je het weet loop je iets op, als je je tussen de kruiden waagt. Vooral je voeten lopen gevaar."

"En wat denk je van de muggen?" zei Fleur, terwijl ze zich begon aan te kleden. "Laten we ons maar weer netjes gedragen."

"Als het maar niet te lang hoeft te duren," zei hij uitdagend en ontweek de speelse stomp die Fleur wilde uitdelen.

"We hebben nog een hele nacht voor de boeg en ik weet niet wat je nog te bieden hebt," zei ze plagend en rende de verhoging af, in de richting van het ven. Maarten volgde haar en rende haar moeiteloos voorbij. Hij voelde hoe zijn lijf nog nagloeide.

Tijdens de wandeling rond het ven ontdekte Maarten de moeraswolfsklauw, een snel zeldzamer wordende sporenplant, die hier gelukkig nog tamelijk veel voorkwam. Verrast bukte hij zich en raakte een van de plantjes aan. Het had iets van een voorzichtige streling, alsof hij bang was het te beschadigen.

"Wat kun jij zachtzinnig zijn," zei Fleur. "Is zo'n plantje nou werkelijk zo bijzonder?" vroeg ze, terwijl ze naast hem hurkte. "Ik kan me inderdaad niet herinneren dat ik het ooit heb gezien. Hoe heet het ook al weer?"

"Moeraswolfsklauw," zei Maarten. "Ze worden, samen met de andere wolfsklauwsoorten, ook wel heksenkrans genoemd, omdat de voortkruipende stengeltjes vaak in een cirkel groeien. Kijk, hier kun je dat duidelijk zien."

"Het ziet er inderdaad nogal gekunsteld uit, zo'n kring van gevorkte takjes," zei Fleur. "Geen wonder dat de mensen het vroeger heksenwerk noemden. Ze waren toen nogal bijgelovig, is het niet?"

"Vanuit datzelfde bijgeloof, of volksgeloof, komt ook de naam wolfsklauw. Zie je de haakjes aan de uiteinden van de stengeltjes? Met de nodige fantasie is daar een klauw in te herkennen, de klauw van een wolf, van een heks of van een duivel. In de Middeleeuwen was dat allemaal één pot nat. De mensen vertelden elkaar, dat heksen 's nachts in het veld kwamen dansen en dat op die dansplekken de kringen

ontstonden. Er deden vroeger veel verhalen de ronde over de magie van dieren en planten. Je kunt wel zeggen dat nagenoeg elke plant haar eigen verhaal had en soms wel meer dan één. Dikwijls staat de naam van een plant rechtstreeks in verband met haar verhaal. Door de eeuwen heen zijn er altijd onderzoekers geweest, in de grijze oudheid, in de Middeleeuwen, die zulke verhalen niet alleen serieus namen, maar ze ook zorgvuldig noteerden. In de twintiger jaren van de vorige eeuw was het de Vlaming Isidoor Teirlinck die met zijn flora magica en flora diabolica belangrijke gegevens over de plantlore heeft vastgelegd. Opvallend is, dat in die boeken alle moerasplanten van laag allooï zijn. Bijna zonder uitzondering staan ze in het teken van het kwade door hun verbond met de duivel of vanwege hun giftigheid. In De Lage Moeren komen die planten bijna allemaal voor. Daarom alleen al is dit gebied van enorme waarde, tenminste voor het handjevol mensen dat daar nog oog voor heeft. Ik zou willen dat ik tijd en gelegenheid had om De Lage Moeren ook op dat gebied eens grondig te inventariseren."

Fleur had aandachtig geluisterd.

"Ik merk dat je ook *boeiend* kunt vertellen," zei ze. "Misschien zou je dat voor de klas ook wel kunnen."

"Op school gaat het over heel andere zaken," zei hij. "Daar hebben we het bijvoorbeeld over koolstofassimilatie en chromosomen, om maar eens iets te noemen. Er is geen hond in geïnteresseerd en niemand onthoudt er ook maar een letter van."

"Vertel mij wat," lachte Fleur. "Maar waarom ben je niet verder gegaan met je studie. Je had bijvoorbeeld kunnen promoveren."

"Dat had ik wel gewild, maar wie zit er vandaag de dag te wachten op een proefschrift over uitstervende vlinders? Als iets niet direkt geld opbrengt, heeft het blijkbaar geen nut."

Fleur keek nog eens naar de wolfsklauw.

"Als ik nu eens een van je plantjes vertrapte," zei ze plagend. "Ik wed dat het je tot in je ziel zou raken."

Maarten keek haar recht in de ogen.

"Wil je dat ik rechttuit zeg wat ik denk?"

"Ik hou van openheid."

"Nou, vooruit dan. Iemand die moedwillig en zonder noodzaak iets vernielt in een beschermd natuurgebied, zou voor mij een gevangenisstraf moeten krijgen die evenredig is aan de onherstelbaarheid van de vernieling."

Fleur keek hem verrast aan. Toen gaf ze Maarten een kus op de wang.

"In de grond van de zaak ben ik het roerend met je eens," zei ze zachtjes. "Als we niet zuiniger leren omspringen met de natuur, graven we als mensen ons eigen graf."

Hoofdstuk 9

Opeens stak Maarten de hand op. Ergens diep in De Lage Moeren klonk het jankende geluid van een troep honden. Het gehuil zwol aan en stierf dan weer weg, alsof de honden kringen beschreven in het moeras.

"Ze zitten iets achterna, een ree of een vos," zei Maarten. Het moeten wel stropershonden zijn, want het jachtseizoen is gesloten."

"Er mag in De Lage Moeren nooit of te nimmer gejaagd worden," wist Fleur.

Plotseling ging het hoge gejank over in een woedend gekef en het geluid veranderde niet meer van plaats.

"Ze hebben kennelijk iets te pakken gekregen," zei Maarten. "Ik ga kijken wat er aan de hand is."

Fleur had niet eens de tijd om te reageren, zo snel was Maarten verdwenen tussen de gagelstruiken. Na een korte aarzeling ging ze hem achterna.

Maarten moest nogal wat hindernissen nemen, zoals dicht struikgewas, sloten en poelen. Al na een paar honderd meter snakte hij naar adem.

Als jongen had hij wel eens meegedaan aan een drijfjacht, waarbij honden eveneens een rol speelden. Vandaar dat hij de geluiden die de meute maakte behoorlijk goed kon inschatten.

Aan het gekef en gegrom te horen, waren ze iets aan het verscheuren. Op het laatst werd hij wat voorzichtiger, want er konden stropers in de buurt zijn, die het niet begrepen hadden op een vreemde pottenkijker. Toen hij bij de honden kwam, zag hij in één oogopslag dat de paspop weer in het spel was. Ze hing in de struiken, maar zonder kleren. Tussen de hysterische meute Foxterriërs zag hij flarden van een spijkerbroek en een rood shirt. Pas toen hij te dicht in de buurt kwam, lieten twee van de honden dreigend de tanden zien. Inderhaast telde hij twaalf van die felle kringen.

Zonder aanwijsbare reden hielden de honden plotseling op met janken en grommen. Ze staken luisterend de koppen in de lucht en gingen er vandoor, alsof de zogenaamde prooi van geen enkel belang meer was.

De spijkerbroek en het shirt waren finaal aan repen gescheurd. Hij stond het tafereel nog met enige afschuw te bekijken, toen Fleur arriveerde. Maarten pakte haar beet en drukte haar tegen zich aan.

"Het valt allemaal wel mee," zei hij. "Het ging weer om de paspop. De honden hebben alleen de kleren verscheurd".

Fleur keek hem even ongelovig aan en richtte de ogen toen op de helemaal aan stukken gereten kledingstukken.

"Welke sadist bedenkt zulke grappen?" zei ze vol afkeer.

"Ik denk die Tsjech waar jij het vanmorgen over had. Als je de dingen bij elkaar optelt, kan het niet anders."

"Antonin Kova," zei ze. "Maar wat beweegt zo iemand..."

"Dat ga ik de komende dagen eens haarfijn uitzoeken," zei Maarten. Ik vrees dat het meer is dan een spel. Er moet haast wel een vooropgezet plan achter zitten."

"Hoe heb je die honden eigenlijk weg gekregen?"

"Ze gingen er opeens vandoor, alsof iemand geroepen had. Maar zelf heb ik absoluut niets gehoord. Het waren overigens kleine honden, zeker niet hoger dan dertig, veertig centimeter. De meeste honden waren overwegend wit met lichtbruine vlekken. Tenminste als ik alles goed heb gezien. Opvallend waren hun lange snuiten en hun rechtopstaande, korte staarten. Ik denk dat het Foxteriërs waren. Het leken net tierende duivels. Maar al bij al kun je niet zeggen, dat er iets strafbaars is gebeurd. Het is alleen maar vreemd en onheilspellend."

"Kom, we gaan naar huis," zei Fleur. "Morgenvroeg beslissen we wel of we wat gaan ondernemen. We moeten er eerst maar eens een nacht over slapen, wij samen."

Onder het lopen kroop ze dicht tegen hem aan, alsof ze blij was dat hij zich zo nadrukkelijk om haar bekommerde.

Nog sterk onder de indruk van het raadselachtige en beklemmende voorval volgden ze het pad naar de rivier. Om de een of andere reden waren de kikkers opgehouden met kwaken. Zo nu en dan klonk nog de roep van een meerkoet, die geen geschikte slaappaats vond. Voor de rest was de stilte volkomen.

Ook Maarten en Fleur deden er het zwijgen toe. Nog geen uur geleden, toen ze nog vol waren van de erotische roes, hield de naderende zomernacht een belofte in van duurzaam geluk. Daar waren dreiging en onzekerheid voor in de plaats gekomen. Er gingen allerlei gissingen en vragen door hun hoofd, maar er was vooral afkeer.

Als je de zaken nuchter beschouwde, was er eigenlijk nauwelijks iets noemenswaardigs gebeurd. Van een paspop met een spijkerboek en een rood shirt aan waren de kleren door een meute honden aan repen getrokken. Er was geen druppel bloed gevloeid en niemand had schade opgelopen. Naar alle waarschijnlijk was de hele zaak in scène gezet door een onzichtbaar gebleven Tsjech, die kennelijk vaak door De Lage Moeren zwierf met een stel honden.

Maar achter die blote feiten zat een zekere dreiging, die ze geen naam konden geven, maar die maar bleef rondzingen in hun hoofd. Er moest een bedoeling achter zitten. Wat bezielde die Tsjech?

Voor de razende woede waarmee de honden de kleren verscheurden, had diepe indruk gemaakt op Maarten. Gelukkig maar dat Fleur het niet heeft gezien, dacht hij. Hij sloeg beide armen om haar heen en gaf haar een kus. Ze keek ze hem dankbaar aan. Haar ogen stonden groot en wijd in haar verstrakte gezicht. Vinnig sloeg ze de mug dood die zich had vastgezet op haar arm. Wat verbouwereerd liet hij haar los.

"Je moet vannacht maar bij me blijven," zei ze en wreef met haar hoofd tegen zijn schouder. "Ik heb nu graag een man in de buurt."

Maarten begreep de wenk. Hij legde zijn arm weer behoedzaam om haar heen. Ze trilde over haar hele lijf.

Aan de rij populieren die de rivier markeerden, zag Maarten dat ze de plaats naderden, waar ze de apparatuur verstopt hadden.

De avond begon nu snel te vallen. Hij hoorde de schreeuw van een steenuil en hij dacht aan de volkswijsheid, dat er spoedig iemand zal sterven, als je 's avonds de steenuil hoort. Hij moest er wat meewarig om lachen. Hun voeten ritsten door het hoge gras in een volkomen eendere cadans. Misschien wel voor het eerst in zijn leven was iemand hem zo nabij.

Thuis pakte Fleur een fles wijn uit het rek en gaf ze aan Maarten om haar te ontkurken. Daarna schonk ze in en reikte hem een glas aan.

"Proost. Op een toekomst zonder al te veel zorgen," zei ze. "Ik vind dat we een glas wijn hebben verdiend, na alles wat er vanavond gebeurd is."

"Op een zonnige toekomst met jou," zei hij alleen.

Ze dronken een glas en even later nog een.

In het niet al te ruime bed vonden ze elkaar. Maar minder heftig dan de eerste keer, alsof er toch iets tussen hen was gekomen, dat er niet hoorde.

Toen Maarten de volgende ochtend wakker werd, was Fleur al op. Hij hoorde haar bezig in de keuken en hij rook de verse koffie. Zachtjes kwam hij uit bed, liep de keuken in en kuste haar in haar hals.

"Ook goede morgen," zei ze, blijkbaar niet eens verrast. "Nog bedankt voor de tederheid gisteravond. Nog wat oefenen en je wordt een echte minnaar. Dankzij jouw goede zorgen heb ik vannacht uitstekend geslapen."

Ze keerde zich om en keek hem aan. Hij wist niet goed wat hij er van denken moest. Meende ze het of maakte ze een flauw grapje?

"Kijk niet zo beteuterd," zei ze. "Ik gaf je een compliment. Daar mag je best wel blij mee zijn, want ik ben doorgaans niet zo scheutig met schouderklopjes."

Hij kuste haar nog een keer. Ze rook hetzelfde als gisteren, fris en opwindend.

Ze liet haar hand over zijn rug glijden en hij voelde de opwindende alweer komen. Zijn hand zocht naar een opening tussen haar kleren, maar ze weerde hem resoluut af en deed een paar passen terug.

"Daar hebben we voorlopig geen tijd voor. Het zou vandaag wel eens druk kunnen worden in de zaak en jij hebt het een en ander te doen in De Lage Moeren. Om te beginnen kun je al je spullen van de camping ophalen en naar hier brengen. Het is onzin om zomaar staangeld te betalen, als je er toch niet wilt blijven."

"Niet dat ik er ook maar iets op tegen heb, maar jij neemt wel erg snel beslissingen."

"Daar heb je gelijk in," zei ze met nogal wat ironie in haar stem. "Daar zul je de komende tijd aan moeten wennen. Kom nu eerst maar eten. De eerste klant kan elk moment op de stoep staan."

Ze zette een mandje verse, harde broodjes op tafel en schonk koffie.

"Hoe kom jij aan die verse broodjes?"

"Gewoon, van de bakker."

"Wanneer heb je die dan gehaald?"

"Vanmorgen. Toen jij nog lag te ronken."

"Nou, mijn complimenten. Ziet er heerlijk uit."

Het was lang geleden dat Maarten in alle rust ontbeten had. Op zijn kamer nam hij er de tijd niet voor. Staande bij het aanrecht at hij, bijna onveranderlijk, haastig een bruine boterham met kaas, terwijl hij vluchtig de krant door keek. Maar op deze zaterdagmorgen liet hij zich niet opjagen. Bovendien was het verschil te groot: in je eentje ontbijten of in het gezelschap van een aardige, aantrekkelijke vrouw.

Hij smeerde een broodje en nam een hap. Het knapperde tussen zijn tanden. Onwillekeurig moest hij denken aan de tijd dat hij nog bij zijn moeder woonde. Ze bediende hem op zijn wenken en praatte altijd maar tegen hem aan als hij zat te ontbijten. Bij Fleur was daar geen sprake van. Redderend liep ze

rond, ruimde wat op, at een broodje, keek in de krant en dronk van haar koffie. En dat alles zonder een woord te zeggen. Maarten voelde zich veilig bij haar en volkomen op zijn gemak.

Hoofdstuk 10

Nadat Fleur door de winkelbel naar beneden was geroepen, schonk hij nog een kop koffie in en installeerde zich met het dagblad op de bank. Hij kon zich niet herinneren dat hij een krant ooit zo uitvoerig gelezen had. Zo nu en dan liep er een aangename rilling over zijn rug. Hij had het gevoel, dat hij al een eeuwigheid met Fleur samenwoonde.

Het liep tegen elfen toen hij aanstalten begon te maken om te vertrekken. Fleur liet net een klant uit. Vragend keek ze hem aan.

"Ik zal mijn spullen maar eens gaan ophalen," zei hij en wilde gaan.

"Als je nog een momentje wacht, breng ik je weg," zei Fleur. Ik realiseerde me niet, dat je auto nog bij de camping staat. De winkel moet maar even alleen blijven. Zeg, heb jij eigenlijk een mobieltje? Wel zo makkelijk als we contact willen houden."

"Ik heb nooit een mobieltje gewild," zei hij.

"Dan wordt het nu tijd om er eentje aan te schaffen. Ik koop er wel een voor je, als je wilt."

Hij merkte wel, dat protesteren geen zin had.

"Goed," zei hij, "je doet maar. Hoeveel geld heb je nodig?"

"Dat komt later wel. Ik wil dat je te bereiken bent als je in De Lage Moeren rondstruint of dat je eventueel zelf kunt bellen. En misschien krijg ik er ook wel behoefte aan om jou eens aan de lijn te hebben. Wie weet."

Een half uurtje later zette ze hem af bij de camping. Daar was alles blinkbaar bij het oude gebleven. Twee meisjes speelden badminton en een van de vrouwen hing de was te drogen. De drie broers zaten in de zon met een fles bier voor zich. Ze knikten koel, toen hij passeerde. Van de oudere jongens was geen spoor te bekennen en dat was een grote meevaller. Hij deed de klep van zijn auto open en begon zijn spullen in te laden. Nog geen vijf minuten later stond de beheerder al bij hem.

"Gade vertrekke?"

"Zoals je ziet," zei hij. "Ik heb in het dorp een onderkomen gevonden."

"We moeten zo meteen nog wel even afrekenen," zei de man.

"Zeg maar hoeveel," zei Maarten.

Maarten trok zijn portemonnee toen er in de verte een luid geschreeuw opklonk, dat het midden hield tussen huilen en gillen.

"Er is blinkbaar weer een ongelukske gebeurd," zei de beheerder. "Zeker weer die drie oudsten. Het zijn me ook rabouwen. Ze breken de zaak af waar je bij staat."

Het geschreeuw werd steeds luider en dramatischer, zodat zelfs de drie broers zich uit hun zetels verhieven. Het geluid kwam van de rivier, zo ter hoogte van de eerste brug, schatte Maarten.

De broers en een van de vrouwen kwamen naar hen toe.

"Er moet iets ernstigs gebeurd zijn," zei de grootste van de broers. "Anders zouden ze niet zo'n keel opzetten. Ze kunnen echt wel tegen een stootje."

Besluiteloos keken ze elkaar aan, duidelijk verlegen met de situatie. Actie ondernemen leek niet hun sterkste kant.

"Zal ik eens gaan kijken?" bood Maarten aan. "Zo te horen roepen ze om hulp."

Zonder het antwoord af te wachten begon hij te rennen. De gebroeders sukkelden achter hem aan. Het was duidelijk dat ze niet aan atletiek deden.

Aan het einde van het pad naar de brug zag Maarten twee van de jongens aan komen lopen. Toen ze hem in de gaten kregen, begonnen ze nog harder te schreeuwen en te wenken. Het waren de twee die gisteren ruzie hadden gemaakt.

In eerste instantie verstond hij niet wat ze riepen. Pas toen hij op een paar meter afstand was, begreep hij wat ze duidelijk wilden maken. Ze droegen de restanten van een spijkerbroek en van een rood shirt.

"Ze hebben Sven te pakken," riep de grootste.

"Wie heeft Sven te pakken?" vroeg Maarten.

"De honden van die ouwe kerel. Hij stuurde ze zomaar op ons af, zonder dat we iets gedaan hadden. Maar de honden renden ons grommend en jankend voorbij en vielen Sven aan."

"Hebben jullie dat echt zien gebeuren?"

"Nee, niet echt, we hoorden alleen dat de honden achter een paar struiken te keer gingen alsof ze iets aan het verscheuren waren. Plotseling kwamen ze weer op ons af, rukkend en trekkend aan de kleren van Sven. Toen werden ze opeens stil, lieten de kleren vallen en liepen weer naar die ouwe kerel, alsof hij hen geroepen had. Even later verdwenen ze met die vent in het moeras."

"Het ging allemaal zo razend snel," vulde de andere jongen aan, "dat we niet eens in de gaten hadden wat er allemaal gebeurde. Het duurde maar een paar minuten, toen was het opeens voorbij."

"Dus Sven was niet bij jullie?"

"Nee, hij was kwaad weggelopen, omdat ik hem geraakt had met een handvol nat zand. We dachten dat hij wel weer terug zou komen."

"En toen zijn jullie Sven gaan zoeken?"

"Nee, we waren zo ontzettend geschrokken, dat we alleen dachten aan hulp halen. We waren veel te bang dat die vent terug zou komen met de kleine rothonden."

Maarten had eigenlijk meteen al door dat het om de uiteengereten kleren van de paspop ging. Ook al omdat er geen druppel bloed op de restanten van de kleding zat, probeerde hij de jongens gerust te stellen. Maar dat bleek vergeefse moeite, zo diep zat de schrik er blijkbaar in.

Op dat moment arriveerden de drie gebroeders. Maarten wilde hen rustig uitleggen dat er geen reden was voor paniek, maar de drie deden alsof hij niet bestond. De twee jongens begonnen opnieuw te krijsen en te gillen en schreeuwden dat er iets vreselijks met Sven was gebeurd.

"Hij is gegrepen door een stel honden", riep de een.

"Kijk, hier, zijn vernielde shirt. Als hij maar niet dood is," zei de ander.

Of het nu kwam door het zien van het rode shirt of door het woord "dood", kon Maarten niet zo gauw uitmaken, maar de primitiviteit kreeg plotseling geheel en al de overhand. De drie broers gingen er blijkbaar zondermeer van uit, dat er zich een drama had voltrokken, waarvan Sven het slachtoffer was geworden. De grootste van de drie, blijkbaar de vader van Sven, liet zich helemaal gaan.

Maarten kon het niet langer aanzien en deed een poging de man duidelijk te maken, dat het om een misverstand ging. Maar die werd zodanig in beslag genomen door zijn verdriet, dat hij niets meer hoorde of zag van hetgeen er om hem heen gebeurde.

"We moeten eerst Sven zien te vinden," zei een van zijn broers, die blijkbaar nog kon denken.

"Misschien is hij alleen maar gewond. We moeten in ieder geval de politie bellen. Die moet maar uitzoeken hoe het precies zit met die honden."

De vader van Sven leek intussen wat rustiger geworden. Hij stond daar maar en keek wezenloos voor zich uit. Maarten nam de kans waar om hem aan te spreken. Hij legde een hand op zijn schouder en keek hem doordringend aan.

"Volgens mij is er helemaal niets met Sven gebeurd," zei hij geruststellend. "Het berust allemaal op een misverstand."

De man rukte zich los en sloeg de arm van Maarten wild van zich af.

"Wat, misverstand, jij halve gare," riep hij.

Volkomen onverwacht haalde hij uit en trof Maarten midden in het gezicht.

Zonder verder ook nog maar iets af te wachten, draaide Maarten zich om en liep het moeras in, volkomen ontredderd door zoveel onberedeneerd en primitief geweld.

Er was de afgelopen dagen ook zo ontzettend veel gebeurd, dat zijn hoofd het allemaal niet meer leek te kunnen bevatten.

Hoofdstuk 11

Zonder doel en volkomen in het wilde weg liep hij in de richting van de rivier, ging de brug over en nam het eerste het beste pad dat naar het moeras voerde. Nergens had hij oog voor. Het maalde in zijn hoofd en zijn bovenlip deed zeer. Zijn tong ging over de zere plek, maar hij proefde geen bloed. Uiteindelijk ging hij, leeg en zonder doel, op de oever van een ven in het blauwgras liggen. Hij wilde de komende tijd met niets of niemand nog iets te maken hebben.

De oude man stond een paar meter van Maarten af en liet de honden hun gang gaan. Speels sprongen ze over hem heen en soms likten ze over zijn gezicht, alsof ze hem wilden uitnodigen voor een stoeipartijtje. Verschrikt ging hij rechtop zitten. Hij herkende de honden. Toen hij wilde opstaan, sprongen ze hem omver in een poging zijn handen te likken. Het waren speelse beestjes, zonder een spoor van venijn. Pas toen de man de honden met een kort bevel tot de orde riep, lieten ze Maarten met rust. Leunend op een stok keek de man hem aan.

"De honden zijn braaf," zei hij. "Ze doen niks."

Om dat te demonstreren bukte hij zich, tilde een van de honden van de grond en drukte hem tegen zich aan. Jankend van jaloezie sprongen de andere tegen hem op, waarbij hun kaarsrecht opstaande staarten onwaarschijnlijk snel kwispelden.

"Ja, ja, jullie zijn ook braaf," zei hij en er speelde een flauwe glimlach om zijn mond.

Ondanks het warme weer droeg de man rubberlaarzen, een oude overjas en een vilten hoed met omgekrulde randen. Er ging een soort verdrietige beleefdheid van hem uit en in ieder geval geen agressie. Maarten had al snel door wie hij voor zich had. Hij stond op en bleef afwachtend staan. De man stak een hand uit.

"Ik heet Kova," zei hij. "Ik woon hier in de buurt. Sinds de dood van mijn vrouw, waak ik over het moeras. De mensen vernielen veel. Ik was kwaad op de jongens. Ze kennen geen eerbied voor de natuur."

Bruusk keerde hij zich om en wenkte Maarten om hem te volgen. Keffend en jankend zwermden de honden om hem heen, blij dat er weer actie kwam.

Een paar honderd meter liepen ze door het moeras. In een kleine vallei die uitliep in een ven bleef Kova staan en wees met zijn stok.

Er lag een aantal wolfsklauwplantjes triest op een hoopje.

"Uitgetrokken door de twee jongens toen ze elkaar bekogelden met zand," zei Kova. "Het waren de lievelingsplanten van mijn vrouw. Niets in De Lage Moeren was haar zo dierbaar als juist deze wolfsklauw. Nog samen met haar vader had ze deze uitgelezen populatie ontdekt. Wel tien keer per jaar gingen Agnes en ik kijken hoe het er mee gesteld was. Ik was dan ook razend, toen ik die jongens bezig zag. Maar wat kon ik, als oude man, beginnen tegen die twee snotneuzen? De honden zijn mijn enigste wapen. Om de jongens schrik aan te jagen, heb ik de honden bevel gegeven de kleren van de pop te verscheuren. Ik zag dat de twee zich inderdaad wild schrokken en er schreeuwend vandoor gingen. Dat

was ook mijn bedoeling, meer niet."

"Je begrijpt toch wel, hoop ik, dat dit soort gedrag nergens op lijkt," zei Maarten. "Als de honden zich ook maar één keer vergissen, kunnen er dodelijke ongelukken gebeuren. Dat hoor je toch te beseffen."

"Ik heb de honden goed afgericht. Ze luisteren perfect naar me. Ik heb ze geleerd alleen de pop aan te vallen. Mensen doen ze niets."

"Toch blijf ik er bij, dat je zeer onverantwoordelijk bezig bent," zei Maarten. "Ik vraag me zelfs af of jouw spelletje met de honden De Lage Moeren niet eerder nadeel berokkent dan voordeel. Heb je daar wel eens bij stil gestaan?"

De man keek hem verschrikt aan en zweeg. Maarten zag dat zijn woorden de nodige indruk hadden gemaakt.

"Er was overigens nog een derde jongen, heb je die niet gezien?" vroeg hij toen.

"Ik zag maar twee jongens," zei Kova verwonderd. "Van een derde jongen weet ik niets."

"Hij droeg een rood shirt en een spijkerbroek," zei Maarten. "Precies dezelfde kleren als de pop aan had, die ik gisteravond heb gevonden."

"Ja, ik heb jullie gezien, gisteravond," zei Kova. "Je was samen met Fleur Duquesnoye. Ik was druk aan het oefenen met de honden en ik heb jullie te laat opgemerkt. Anders zou ik de honden wel hebben terug geroepen."

"De ouders van Sven, de derde jongen, zijn doodongerust," zei Maarten. "Hij droeg immers ook een spijkerbroek en een rood shirt. De twee jongens zagen de honden met het shirt in de bek en nu denken ze dat Sven is verscheurd. Mogelijk loopt hij nog ergens rond in het moeras."

"Dan moeten we hem gauw vinden," zei Kova. "Mijn honden hebben niemand kwaad gedaan. Pas als we de jongen vinden, kunnen de ouders gerust zijn. Help je mee zoeken?"

Maarten aarzelde. Aan wiens kant stond hij nu eigenlijk? En wat zou Fleur er van denken? Toen haalde hij zijn schouders op.

"Ik help je zoeken," zei hij. "Straks komt de politie erbij en dan heb je de poppen aan het dansen."

Een tijd lang liepen ze zwijgend naast elkaar. De oude Kova zette er flink de pas in en dat verwonderde Maarten. De man was al behoorlijk oud, dat kon je zien, maar met zijn conditie was er nog niets aan de hand.

"Excuseer me mijn vrijpostigheid," zei Maarten, "maar hoe oud ben je eigenlijk?"

"In oktober word ik tachtig," antwoordde hij. "Ik vrees dat ik het samen met de honden zal moeten vieren. Er is geen mens in me geïnteresseerd, dus buiten de honden zal niemand me komen feliciteren."

"De honden betekenen veel voor je, is het niet?"

"De honden zijn alles voor me. Ik heb niets anders meer op deze wereld. Het zijn mijn vrienden en ze helpen mij om het moeras in ere te houden. Op haar sterfbed heb ik mijn vrouw beloofd dat ik De Lage Moeren zou blijven beschermen tegen de gevaren die van alle kanten naderen. Ik bedoel de industrie, het toerisme, de vervuilende landbouw en dat soort zaken. Als kind, toen ik nog bij mijn ouders in Tsjecho-Slowakije woonde, was ik al vertrouwd met honden. Mijn vader had een kennel. Hij fokte een heel bijzonder ras, dat wel wat weg had van deze Foxterriërs, net zo fel en net zo aanhankelijk. Al heel jong kon ik lezen en schrijven met de honden. Ik verstond hun taal".

Plotseling, zonder de geringste aankondiging, veranderde Kova van onderwerp, alsof hem iets te binnen schoot.

"Ken jij de jongen die we zoeken eigenlijk?"

"Kennen is wat veel gezegd. Ik heb hem heel eventjes gesproken op de camping. Hij had een hekel aan kamperen in de natuur."

"Misschien is hij wel naar huis gegaan," zei Kova. "Iemand die niet van de natuur houdt, heeft in zijn eentje niets te zoeken in De Lage Moeren."

"Nog niet zo'n gek idee," antwoordde Maarten. "Gisteren zei hij al iets dergelijks. Heeft verder zoeken

nog wel zin?"

"We lopen alleen de paden af om te kijken of hij ergens is," zei Kova. "Een aantal uren zijn we daar wel zoet mee. Maar volgens mij is het vergeefse moeite."

Hoewel Kova een betrouwbare indruk maakte, bleven er de nodige vragen onopgelost. Maarten kon maar moeilijk de juiste woorden vinden om er over te beginnen.

Was het alleen maar spel van de oude man of had hij uiteindelijk wel degelijk kwade bedoelingen?

"Je vraagt je natuurlijk af wat de zin is van dit alles," zei Kova. "Later, als deze zaak achter de rug is, zal ik je alles haarfijn uitleggen. Na de dood van mijn vrouw heb ik veel nagedacht over de dingen van het leven. Vanaf mijn jeugd heb ik heel wat ellende meegemaakt. Dat vreet aan een mens. Uiteindelijk heb ik rust gevonden in dit natuurgebied, waar mijn vrouw zo ontzettend veel van hield. Daarom ben ik De Lage Moeren veel dank verschuldigd. Begrijp je dat?"

"Ik probeer er iets van te begrijpen," zei Maarten, "maar ik ben bang dat ik dan toch eerst meer zal moeten weten van je achtergronden en je beweegredenen. Ik ben wel erg benieuwd."

Hoofdstuk 12

Het was al diep in de middag toen ze het hele gebied hadden afgezocht, zonder ook maar een spoor van de jongen te vinden. Maarten keek intussen scheel van de honger en er kwam een fikse hoofdpijn opzetten. Bij de brug nam hij voorlopig afscheid van Kova, want hij wilde absoluut nog eens van hem horen hoe het een en ander in elkaar stak.

"Ik kom je een dezer dagen wel eens opzoeken," zei hij. "Dan praten we verder."

Er stonden nogal wat auto's op en bij de camping. Hij zag in ieder geval al twee witte politieauto's met van die opvallend blauwe en rode strepen en, tot zijn verrassing, ook de auto van Fleur. Ze zag hem al van ver aankomen en rende naar hem toe.

"Gelukkig dat je er bent," zei ze. "Ik was ontzettend ongerust. In het dorp gonst het van de geruchten."

Ze vloog in zijn armen en de omhelzing had alles in zich van zorg en liefkozing. Maar lang mocht het niet duren. Vergezeld door de beheerder van de camping stapten er twee politieagenten op hen af, een oudere man en een veel jongere vrouw.

"Ja, dat is 'm," zei de beheerder.

"Laat hem maar los, mevrouw, we nemen hem even mee," zei een van de agenten koel."

Maarten begreep dat hij geen keus had. Hij liet Fleur los en keerde zich naar de agenten.

"Mag ik weten wat de aanklacht is?"

"We hebben meer dan voldoende aanwijzingen om u mee te nemen voor een verhoor. Kom maar mee."

Ze paktten hem ieder bij een arm en duwden hem in de politieauto. Hij kreeg niet eens de kans om

afscheid te nemen van Fleur.

"Lever eerst je mobieltje maar eens in," zei de man. "Contact met de buitenwereld is voorlopig niet toegestaan."

"Ik heb geen GSM," zei Maarten.

"O, gaan we die kant op," zei de man. "Iedereen heeft vandaag de dag zo'n ding. Lever nu maar gauw in dat mobieltje, want ik heb geen zin in spelletjes."

Op dat moment werd er op de voorruit van de auto getikt. Het was Fleur. Ze stak een mobieltje omhoog en maakte ongeduldige bewegingen. De man draaide het raampje open.

"Wat is de bedoeling?"

"Dit mobieltje is voor Maarten. Dan kan hij me bellen als er iets is."

"Wat zou er kunnen zijn?" vroeg hij veelbetekend.

Hij rukte haar het telefoonje uit de hand en gaf het aan zijn collega. Meteen daarop gaf hij gas en reed weg.

Maarten had al snel door, dat hij, wat de agent aanging, met een botte geest te maken had, die genoot van zijn overwicht en niets zou nalaten om hem te kleineren. De agente, jong nog en weinig ervaren, leek hem minder arrogant, maar zeker was hij daar niet van. Ze sprak in ieder geval niet, keek hem alleen maar aan, alsof ze de ernst van zijn wandaden probeerde in te schatten.

Toen de agent een andere weg nam dan Maarten had verwacht, kon hij het toch niet laten om te vragen waar ze naar toe gingen.

"Dat zul je wel zien," zei de agent.

Een paar straten verder herkende Maarten de kerk van een naburig dorp, dat na de gemeentelijke herindeling tot hoofddorp was gebombardeerd. Die strijd speelde al toen hij een paar jaar geleden in De Lage Moeren aan zijn scriptie werkte. Ze stopten bij een gebouw met het kenmerkende logo van de politie op de voorgevel.

Tussen de twee agenten in werd hij het gebouw binnen gebracht en in een cel gestopt.

"Over een tijdje komen ze je wel halen," zei de agent en deed de deur op slot.

Het was een niet al te nauwe, lichte cel met een stoel, een tafeltje en een bed.

Het middaglicht viel mild door het kleine, getraliede venster en dat bracht nogal wat warmte naar binnen.

Maarten pakte de stoel en ging met zijn hoofd in zijn handen zitten wachten op hetgeen moest komen. Zijn hoofd was volkomen leeg. Hoe hij zich ook inspande, hij kon zich op geen enkele zaak concentreren. Hij zag alleen maar flarden van de omgeving, waarin hij zich de laatste dagen bewogen had: de camping, de kamer van Fleur, de brug, het pad langs de rivier onder de populieren. Alleen de gestalte van Kova kwam hem helder voor de geest.

Na ongeveer een uur hoorde hij de sleutel in het slot. Even later stapte er een man binnen. Maarten schatte hem een jaar of vijftig.

"Sorry voor het wachten," zei de man rustig. "Ze hebben me moeten optrommelen op deze vrije zaterdagmiddag. Kom maar even mee, ik weet wel een betere en koelere plek om eens samen te praten."

Maarten liep achter de man aan naar een ruime kamer.

"Wilt u koffie?"

"Graag."

"Hebt u eigenlijk al iets gegeten?"

"Nee, en ik rammel van de honger."

"Dan zal ik iets voor u regelen, al denk ik niet dat het geweldig zal smaken. Opgewarmde prak uit de diepvries, veronderstel ik."

"Geeft niet," zei Maarten. "Alles is goed."

De man ging weg en kwam terug met twee koppen koffie.

"Het eten komt zo," zei hij.

Maarten nam een slok en keek de man aan.

"Wie bent u eigenlijk?"

"Neem me niet kwalijk," zei de man. "Ik ben rechercheur en ik heb opdracht gekregen om u te ondervragen over een merkwaardige gebeurtenis in De Lage Moeren. Naar men mij heeft verteld, speelt u daarin een wat vage rol, al zijn er bepaalde aanwijzingen die ik nog eens nader met u wil doornemen."

"Ga uw gang," zei Maarten.

"Nou, daar gaan we dan. Hoe goed kent u Sven Withoos?"

Maarten moest eerst een paar dingen met elkaar combineren, voordat hij beseftte dat het om de verdwenen jongen ging in het rode shirt.

"Ik ken hem eigenlijk helemaal niet," zei hij. "Ik heb een paar dagen geleden even met hem gesproken. De familie zat bij elkaar op de camping en de jongen vroeg me of ik ook een pilsje kwam drinken."

"Meer niet?"

"Nee, in feite niet. Hij zei alleen nog dat hij zich stierlijk verveelde op die camping en hij vroeg me of er wel eens iets te doen was in het dorp."

"Dat was alles?"

Maarten knikte.

"Waar denkt u dat Sven nu is?"

"Zeker weet ik niets, maar ik vermoed dat hij uit protest naar huis is gegaan. Het leek mij geen type dat zich bij de feiten neerlegt."

"De familie denkt dat u een oogje op de jongen had. U hebt hem het moeras in gelokt en misschien wel misbruikt. Mogelijk is de familie op het idee gekomen vanwege de recente seksschandalen in België en Frankrijk. Ik vind het eerlijk gezegd ook wat vergezocht, maar ik moet u nu eenmaal de vraag stellen wat er waar is van dat alles."

"Er is absoluut niks van waar. In de eerste plaats ben ik homo- noch pedofiel en in de tweede plaats komt het niet eens in me op om iemand wat dan ook aan te doen. De verscheurde kleren die de twee broertjes vonden in De Lage Moeren zijn helemaal niet van Sven, al zat er wel degelijk een rood shirt bij."

"Hoe kwamen die kleren daar dan?"

"Nu ga ik u een zeer onwaarschijnlijk verhaal vertellen," zei Maarten. "Ik zal mijn best doen om het u duidelijk te maken. Er loopt een man rond in het moeras, ik heb hem vanmiddag nog gesproken, met een twaalfstal zeer goed gedresseerde Foxterriërs. Die man, hij heet Kova, Antonin Kova, heeft het in zijn hoofd gezet om De Lage Moeren tegen elke vorm van ongewenste menselijke inmenging te beschermen. Om indringers af te schrikken, heeft hij zijn honden geleerd om de kleren van een paspop te rukken en ze vervolgens te verscheuren. Dat hij die pop telkens een rood shirt aantrekt is dom toeval." Op dat moment kwam er een vrouwelijke agent binnen met een bord warm eten. Ze zette het Maarten voor de neus en ging weer weg.

"Eet maar gerust," zei de rechercheur. "Het is inderdaad een ongeloofwaardig verhaal, maar van de andere kant is het vrij simpel na te trekken. Dan is er nog iets, dat in uw voordeel spreekt. Er zat absoluut geen bloed aan de verscheurde kleren. Daarbij was de vader van Sven zodanig over zijn toeren, dat hij heel de wereld de schuld zou kunnen geven van de vermeende dood van zijn zoon. We zullen nog eens met de familie Withoos en de beheerder van de camping gaan praten. Mogelijk herzien ze hun mening. Daarnaast gaan we uitzoeken of Sven niet gewoon thuis een televisiespelletje zit te spelen. En dan moeten we die Kova eens duchtig aan de tand voelen over zijn gedrag met die honden en die

paspop."

"Kan ik nu dan gaan?" vroeg Maarten.

"Nee," zei de rechercheur. "Zo gemakkelijk gaat dat nu ook weer niet. Zodra we al die zaken hebben uitgezocht, weten we of u de waarheid spreekt. Als dat inderdaad het geval is, zal de officier van justitie bepalen of u vrij komt. In ieder geval voorlopig blijft u nog in de cel. Zeker als er ook maar het geringste vermoeden is van een zedenmisdrijf, dien je tegenwoordig op je hoede te zijn als politieman. Stel je voor dat ik je laat gaan, terwijl je achteraf toch iets op je kerfstok blijkt te hebben. Mijn baas zou er niet verguld mee zijn. Dus, voor alle zekerheid houd ik u nog een tijdje hier. Als u klaar bent met eten, breng ik u terug naar de cel."

Hoofdstuk 13

Hij moest met zijn kleren aan op het bed in slaap zijn gevallen, want hij schrok wakker toen het licht aanging. De rechercheur stond in de deuropening.

"Ik heb goed nieuws," zei hij. "De officier van justitie geeft toestemming om u te laten gaan. Hoewel ik niet op alle drie mijn vragen een bevredigend antwoord heb gekregen, is er verder geen reden om u in bewaring te houden. Die Sven Withoos zat inderdaad thuis. Eén telefoontje was voldoende om dat te verifiëren. Hij nam zelf op en deed of er niks aan de hand was."

"Zie je wel," zei Maarten. "Dan hadden Kova en ik het wel degelijk bij het rechte eind."

"Daarna hebben zowel de familie Withoos als de beheerder van de camping hun verdachtmakingen aan uw adres volledig ingeslikt," ging de rechercheur verder. "Ook wat dat betreft bent u van alle blaam gezuiverd. En dat is maar goed ook, want de wildste geruchten deden de ronde. U zult het morgen wel in de krant lezen. Journalisten moeten hun kolommen vol zien te krijgen, vooral ook in deze komkommertijd."

"Waar moeten ze dan toch over schrijven?" vroeg Maarten verwonderd. "Welbeschouwd is er niets gebeurd."

"Kwestie van een dikke duim," zei de rechercheur. "Wat Kova betreft ben ik geen stap verder gekomen. Hij is volstrekt onvindbaar en ook van de honden vonden we geen spoor. In de boerderij waar hij zou moeten wonen, blijkt hij al een paar dagen niet meer geweest te zijn."

"Dan houdt hij zich ergens schuil," zei Maarten. "Hij kent het gebied zo goed, dat hij dat lang kan volhouden."

"We willen hem absoluut spreken," onderbrak de rechercheur, "want dat verhaal met die paspop vraagt op zijn minst om opheldering. Eén stap verder en die honden vallen mensen aan."

"Inderdaad, dat ben ik helemaal met u eens," zei Maarten. "Maar voor mij is het in ieder geval een hele opluchting dat ik volkomen buiten verdenking sta. Ik wist absoluut niet meer waar ik aan toe was, toen die twee agenten me op de camping aanhielden. Mag ik nu weg?"

"Hebt u zo'n haast?" lachte de rechercheur. "Maar u hebt gelijk. Ik zal zorgen dat u uw spullen terugkrijgt. Mogelijk nemen we nog eens contact met u op in verband met die Kova. Voor de rest kunt u gaan en staan waar u wilt."

Maarten kwam langzaam overeind en rekte zich uit.

"U zult ook wel naar bed willen," zei hij.

"Geloof dát maar. Kom, dan pak ik uw spulletjes."

Binnen tien minuten stond hij buiten met het mobieltje in de hand, dat hij van Fleur had gekregen. Een collega op school had hem een paar weken geleden nog proberen uit te leggen hoe zo'n ding werkt. Hij drukte op een paar knopjes en vond het menu. Onder de kop *namen* had Fleur keurig haar naam en de bijbehorende nummers ingetoetst: Fleur thuis en Fleur mobiel. Wat een pracht van een vrouw. Zou hij haar bellen? Hij keek op zijn horloge: 2.13 uur. Hij aarzelde, maar bedacht toen, dat ze het hem bijzonder kwalijk zou nemen, als hij niets van zich zou laten horen. Bovendien was het toch al gauw tien kilometer lopen naar haar huis. Al na drie keer overgaan nam ze op.

"Met Fleur Duquesnoye."

"Maarten hier. Ik ben weer vrij. Niks aan de hand."

"Waar ben je nu?"

"Voor het politiebureau. Ik kom wel lopend."

"Niks lopend. Ik kom je meteen halen. Over een kwartier ben ik bij je. Blijf waar je bent, anders lopen we elkaar nog mis."

Maarten keek om zich heen. Op het pleintje voor het politiebureau stond een bank. Hij liep er naar toe en ging zitten. Het was weer eens een prachtige, heldere nacht. Om de tijd te bekorten somde hij alle namen op van de planeten, sterren en sterrenbeelden die hij ooit geleerd had. Hij had blijkbaar een goed geheugen voor dat soort dingen. Toen hij bijna klaar was met de opsomming, zag hij pas dat de lucht in het westen helemaal betrokken was. Al gauw was er nauwelijks nog een ster te zien. Hij stond op

van de bank en liep wat rond over het plein. Nog geen minuut later kwam Fleur aanscheuren. Ze sprong uit de auto en rende op hem toe.

"Nu weet ik pas hoe verliefd ik ben," zei ze. "Pas als je iets mist, besef je wat het voor je betekent. En jij? Heb jij me ook gemist?"

"Eerlijk gezegd had ik meestal andere dingen aan mijn hoofd. Maar op de beslissende momenten heb ik wel aan je gedacht. En ik moet zeggen dat het hielp."

"Slijmen kun je nog steeds als de beste," lachte Fleur. "Kom, we gaan naar huis."

Er bleek onweer in de lucht te zitten en de hemel was nu in zijn geheel bewolkt. Toen ze een paar minuten aan het rijden waren, liet de eerste bliksemflits zich al zien, vrij snel gevolgd door een knetterende donderslag. Vlak daarop sloeg de regen tegen de voorruit en het begon vlagerig te waaien.

"Mooi zo," zei Maarten, "laat de zaak maar eens lekker schoon spoelen."

"En tegelijkertijd komt er dan hopelijk een eind aan de drukkende hitte," zei Fleur. "Ik heb er meer dan genoeg van. Je slaapt slecht en je wordt er kribbig van."

"Nog niets van gemerkt," zei Maarten. "Ik vond het juist ontzettend aardig, dat je me kwam ophalen. Het is een heel eind lopen naar jouw huis en met dit noodweer lijkt het me al helemaal geen lolletje."

"Ik zie het als mijn plicht en niet meer dan dat," antwoordde Fleur. "Ik mag je graag en dat schept verplichtingen. Mijn kribbigheid bewaar ik voor anderen. We moeten overigens nodig eens met elkaar praten zodra we thuis zijn. Er liggen een paar dingen in het verschiep die om vóóroverleg vragen. Ik hoop dat we het daarover eens kunnen worden."

"Wat bedoel je precies?" vroeg Maarten

"Het is nu niet het geschikte moment om erover te beginnen. Ik heb mijn handen vol om de auto op de weg te houden met dit slechte zicht."

Toen ze aankwamen bij Fleurs' huis, was het ergste van de bui alweer over.

"Zal ik nog iets inschenken?" vroeg Fleur.

"Als je het niet erg vindt, kies ik voor een kop koffie," zei Maarten. "Ik kan wel wat cafeïne gebruiken na alles wat er gebeurd is."

"Was het een pijnlijk verhoor?" vroeg Fleur, terwijl ze opstond om koffie te gaan zetten.

"Nee, dat niet direkt. De rechercheur was erg beleefd, bijna vriendelijk zelfs. Hij had duidelijk meer met dat bijltje gehakt. Hij moest eerst een paar van mijn beweringen natrekken, voordat hij me kon laten gaan. Er schijnen geruchten de ronde te doen over mijn interesse in de vijftienjarige jongen, een zekere Sven, die zogenaamd door de honden is verscheurd."

"O?" zei Fleur, toch wat geschokt. "Mooie boel is dat. Zoiets kan je lelijk opbreken, vandaag de dag."

"De jongen bleek naar huis gevlucht te zijn. Hij zag het niet meer zitten op die camping in de wildernis. Ook de familie Withoos en de beheerder van de camping hebben hun verdachtmakingen aan mijn adres schielijk ingetrokken, toen de jongen gewoon thuis bleek te zitten."

"Nou, niet meer dan terecht," zei Fleur. "Excuses zaten er zeker niet aan?"

"Wat minder gunstig is het feit," ging Maarten verder "dat de politie Kova niet kan vinden. Ik ben benieuwd wat er met hem is gebeurd."

"Maak je eerst maar eens druk over jezelf," zei Fleur. "Omdat het kermis is, komen mijn ouders aanstaande dinsdag op bezoek. Ze weten niets van jouw bestaan en onze relatie. Op zich is dat geen punt, want ik vertel het gewoon en daarmee basta. Maar we moeten het samen eens uitvoerig over jouw plannen hebben. Niet alleen wat mij betreft, maar vooral ten aanzien van je werk. Zeg eens eerlijk, wat zou je nou het liefst willen gaan doen?"

Maarten keek haar niet begrijpend aan.

"Hoe bedoel je? Hoe kan ik nou, in het holst van de nacht en na alles wat er vandaag is gebeurd, op zo'n ingrijpende kwestie een afdoende en bevredigend antwoord geven?"

Fleur ontweek zijn stille wenk en duwde onbarmhartig door.

"Les geven op een lyceum is je grote liefde blijkbaar niet. Je bent meer een onderzoeker. Wat zou je precies willen onderzoeken?"

"Wat ik diep in mijn hart zou willen, nu je toch door blijft zagen, is een totale inventarisatie opzetten van De Lage Moeren. Te beginnen met planten en bomen zou ik jaar na jaar willen uitzoeken wat er nog voorkomt in het gebied aan zoogdieren, aan vogels, aan reptielen, amfibieën en vissen en aan insecten en spinnen. Binnen een jaar of vijf zou ik dan de cyclus van die categorieën rond hebben, waarna ik natuurlijk weer opnieuw moet beginnen om, wetenschappelijk gezien, de nodige belangwekkende gegevens te verzamelen. Zo zou ik exact kunnen aantonen wat er goed gaat en wat er fout gaat in het hele gebied. Al naargelang moeten dan de juiste maatregelen genomen worden. Maar dat zal ongetwijfeld weer ingewikkelde politieke en economische vragen oproepen."

"Zou je dat écht willen?"

"Je zou het met een gerust hart mijn jongensdroom kunnen noemen."

Fleur stond op en gaf hem een kus op zijn voorhoofd.

"Mooi zo. Dan ben ik nu zo langzamerhand aan het onderwerp toe, dat gemakkelijk verkeerd uitgelegd kan worden. Ik bedoel mijn ouders. Mijn vader en moeder zijn, om het voorzichtig te zeggen, niet onbemiddeld. Mijn vader was tot voor een paar jaar eigenaar van een goed renderende bierbrouwerij. Op een gegeven moment deed een Belgisch brouwerijconcern een zeer aantrekkelijk bod op het bedrijf. Mijn vader ging er op in en verkocht de zaak. Kort daarna kwam er een prachtige villa te koop, vlak over de grens, in België. De villa lag midden in een natuurgebied en mijn ouders waren meteen verkocht. Het feit dat ze nu in België wonen, levert hun jaarlijks een forse besparing op, want bij onze zuiderburen betaalt bijvoorbeeld niemand vermogensbelasting. Meer dan eens heb ik mijn vader horen zeggen, dat hij een groot deel van dat bespaarde geld zou willen investeren in een project, dat deze regio ten goede komt vanuit sociaal, cultureel of ecologisch oogpunt bezien. Naar mijn mening voldoet jouw plan met De Lage Moeren aan dat criterium. Nu is mijn vader zeker geen filantroop. Hij zal je het hemd van het lijf vragen, om er zeker van te zijn, dat hij geen geld over de balk gooit door er op in te gaan. Denk er maar eens over na. Ik weet dat ik je ermee overval, maar ik zou graag zien, dat je weet wat je wilt als mijn ouders dinsdag op bezoek komen."

Maarten keek Fleur verbijsterd aan en zweeg. Er kwamen zoveel dingen tegelijk op hem af, dat hij er geen raad mee wist. Fleur ging naar de keuken en kwam terug met een kop koffie.

"Nou, jij laat er ook geen gras over groeien."

"Wil je liever een borrel na alles wat ik verteld heb?"

"Eerst maar koffie."

Fleur gaf hem ruimschoots de kans om tot zichzelf te komen. Maarten dronk zijn koffie en keek haar aan.

"Daar moet ik toch eerst eens een nacht over slapen", zei hij. "Het klinkt allemaal zeer aantrekkelijk, maar ik kan zo gauw niet overzien, wat er nog meer voor consequenties aan vastzitten."

"Natuurlijk kun je dat niet," zei Fleur. "Je hebt nog een paar dagen de tijd en ik wil je absoluut niet onder druk zetten. Morgen zullen we eerst eens ouwerwets kermis gaan vieren. Dat hebben we wel verdiend. Wil je nou een borrel?"

Hoofdstuk 14

Ze sliepen met het raam wijd open. Er kwam zowaar een verfrissende bries naar binnen, na die knetterende onweersbui. Tegen de ochtend moesten ze zelfs een laken over zich heen trekken, omdat het te koud werd.

Toen ze wakker werden, zagen ze dat het onweer de zomerse cyclus niet had verstoord. De zon stond alweer hoog in de lucht.

"Echt een dag om kermis te vieren," zei Fleur uitgelaten en ze gaf hem een flinke por. De uitdaging eindigde in het te voorziene spel.

Er lag een zekere loomheid op de dag. Al om elf uur 's morgens voelde de lucht klam aan. De stemming van Maarten en Fleur kwam sterk overeen met het wezen van die zomerdag. Fleur redderde wat door het huis, las in een boek, stond een tijdlang uit het raam te kijken en zette wat kopjes in de vaatwasmachine. Maarten bladerde in een tijdschrift over fotografie, liep wat rond met de handen in de zakken en zat zwijgend op de bank. Het toch niet onbelangrijke onderwerp van vannacht werd zorgvuldig vermeden, trouw als ze beiden waren aan het besef, dat bezinking tijd nodig heeft. Rond het middaguur aten ze een boterham en dronken thee. Tegen een uur of twee stelde Fleur voor een eind te gaan lopen. Maarten stemde daar graag mee in, want hij wilde ruimte om zich heen. Even later stapten ze door het dorp. Er waren al flink wat mensen op de been in verband met het kermisgebeuren. Het viel Maarten op, dat Fleur door veel mensen op een manier werd begroet, die het best te omschrijven valt met "een zeker respect, maar zeker niet onvriendelijk". Buiten het dorp volgden ze, in omgekeerde richting, de weg die Maarten was gegaan, toen hij de camping ontvluchtte om zich te onttrekken aan het naderende gesar van de stucadoorsfamilie, waarvan hij nu wist dat ze Withoos heette. Er was veel gebeurd, de laatste dagen.

Ergens op een bospad in De Lage Moeren sloeg Maarten een arm om Fleurs' schouders en begon over haar voorstel van de afgelopen nacht.

"Over dat soort dingen kun je maanden en zelfs jaren nadenken," zei hij. "Er zitten ongetwijfeld allerlei consequenties aan vast, die je nauwelijks kunt overzien. Sociaal, juridisch, economisch, financieel..."

"Dat zijn allemaal zaken die je in een contract kunt vastleggen," zei Fleur. "En dat zal zeker ook gebeuren. Zo goed ken ik mijn vader wel."

"En wat gebeurt er als het tussen ons niet mocht klikken?"

"Zelfs dat, en misschien wel vooral dat, moet contractueel geregeld worden. Daar sta ik op."

"Mogelijk zou ik dan toch nog kunnen promoveren," zei Maarten. "Het klinkt allemaal wel erg aantrekkelijk."

"Eerst het gesprek met mijn ouders maar eens afwachten," zei Fleur. "Ik zal mijn best doen om het de goede kant uit te sturen."

"Het is allemaal wel ontzettend vlug gegaan," zei hij. "Ik ben gewend weken over een paar nieuwe schoenen na te denken. Maar van de andere kant heb ik het gevoel, dat ik deze kans niet mag laten glippen."

"Het is, ook voor mijn gevoel, heel snel gegaan met ons. Maar ik hou daar wel van. Ik heb al vaker gemerkt dat intuïtie niet mijn slechtste raadgever is. Ik mag je gewoon graag en dat waait niet zomaar over."

Na een wandeltocht van een paar uur, kwamen ze bij het boerderijtje dat tot restaurant was omgebouwd en waar hij eerder met Fleur geluncht had.

"Zullen we iets eten? Vandaag tracteer ik," zei hij.

"Vooruit dan maar," zei ze. "Ik heb best trek."

Er zaten al een paar klanten in het restaurant, maar echt druk was het zeker niet. Terwijl Maarten een tafeltje uitzocht bij het raam, liep Fleur naar de keuken.

"Even iets regelen," zei ze alleen.

Binnen vijf minuten was ze terug en kwam tegenover hem zitten.

Maarten pakte de kaart en bestudeerde het menu. Hij was geen geregelde restaurantbezoeker en alles op de kaart kwam hem wel geschikt voor.

"Doe maar geen moeite," zei Fleur. "Ik ken dit restaurant en ik weet waar ze goed in zijn. Zeg maar dat de kok zijn fantasie mag uitleven. Daar houdt hij van."

Nog geen minuut later bracht de serveerster twee glazen en een fles champagne.

"Nou, je doet niet minder."

"Wees maar gerust, ik weet wat ik doe. Waar klinken we op?"

"Op ons en op De Lage Moeren."

"Op ons en op de toekomst," besloot Fleur.

Te oordelen naar de manier waarop de tafel werd afgeruimd en zeer uitvoerig opnieuw gedekt, was er niets mis met de fantasie van de kok. Het viel Maarten op, dat de serveerster er enerzijds een soort verstandhouding met Fleur op na hield, maar dat ze anderzijds zeer beleefd en voorkomend tegen haar was. Dat het dineetje nogal wat ging kosten was duidelijk. Maar dat had hij er graag voor over.

Het was bijna acht uur in de avond, toen ze buiten kwamen. Ze hadden voortreffelijk gegeten en gedronken en vooral ook gezellig gekletst.

Op het moment dat Maarten wilde afrekenen, keek Fleur hem aan.

"Laat maar zitten," zei ze. "Je hoeft niet te betalen, want dit restaurantje is mijn eigendom. Ik heb het van mijn ouders gekregen als een soort tweede zekerheid, voor het geval het niet goed mocht gaan met de fotostudio. Neem me niet kwalijk, maar ik wilde het je niet eerder vertellen om je de kans te geven iets aardigs voor me te doen."

Ze wandelden rustig in de richting van het dorp. De kernismuziek klonk luider en luider.

Het was druk op de kermis. De terrassen van de twee café's die het dorp rijk was, zaten vol en vooral de jeugd verdrong zich voor de attracties. Al van kindsbeen af had Maarten een hekel aan drommen mensen, vooral als hij er zich doorheen moest wringen op weg naar wie weet waar. Als hij een vastomlijnd plan had, bijvoorbeeld gauw iets kopen op een drukke markt, kon hij de confrontatie met de mensenmassa nog wel opbrengen. Je liep naar de betreffende kraam, kocht wat je nodig had en je verdween dan zo snel mogelijk van het toneel. Misschien was zijn afgrijzen van opeenhopingen van mensen wel terug te voeren tot het verplichte winkelen met zijn moeder in de binnenstad. Omdat ze nooit kon vinden wat ze zocht of nooit precies wist wát ze eigenlijk zocht, werd ze na verloop van tijd steeds korzelliger en onredelijker. Ze rukte en trok aan zijn arm die telkens bijna uit de kom schoot, net zo lang tot hij struikelde en viel. Als hij dan begon te huilen, leverde dat een ferme oorvijg op. En dat ten aanschouwen van tientallen belangstellenden.

"Ik neem je nóóit meer mee," zei z'n moeder dan.

Jammer genoeg hield ze zich niet aan die belofte.

Hoofdstuk 15

Omdat Maarten het gevoel had, heel vaag en onbenoembaar, dat hij zich van zijn beste kant moest laten zien, bijvoorbeeld zijn mannelijke, besloot hij zich groot te houden tussen de wriemelende mensen en de weeë geur van patat, vis, oliebollen, zuurstokken, hot dogs en suikerspinnen, die overal volop en gretig geconsumeerd werden. Ook nam hij zich voor zich niets aan te trekken van de flarden muzikale herrie, die bonkten in zijn hoofd. Dat hij tijdens het eten nogal wat wijn gedronken had, net als Fleur overigens, had mogelijk ook een verdovende werking.

"We gaan in de schommel", zei Fleur op haar bazige manier. "Ieder jaar met de kermis ga ik in de schommel. Voor de rest kan de hele kermis me gestolen worden, maar de schommels sla ik nooit over. Dat was al zo toen ik nog kind was. Mijn vader nam me dan mee in zo'n schuitje. Ik weet nog hoe ik tegelijkertijd bang en verrukt was, die eerste keer."

Ze liet niet eens toe, dat hij de kaartjes kocht.

Fleur kon goed schommelen. Met een krachtige beweging vanuit haar heupen bracht ze het bootje traag op gang tot er voldoende snelheid was bereikt. Maarten begon er ook plezier in te krijgen en werkte steeds beter mee. Het schommelen had iets van een vertraagd uitgevoerde paringsdans, waarbij de beide partners beurtelings de boventoon voerden. Fleurs' gezicht straalde en hij genoot weer van haar onstuitbare levenslust.

"Goed zo, Maarten," riep ze. "We gaan proberen het zeil te raken."

Hij begreep wat ze bedoelde. Als ze de schommel voldoende hoogte gaven, zou het bootje met de punt

het zeil van het dak kunnen raken. De poging daartoe was al een sensatie op zich.

Jammer genoeg greep de remmer bij herhaling in, zodat ze telkens opnieuw hoogte moesten winnen. Fleur was het daar niet mee eens. Ze foeterde en verhoogde tegelijkertijd het tempo van haar heupbewegingen. Maar de remmer hield hen in de gaten. Slechts één keer slaagden ze erin het zeil met de punt van de boot aan te tippen. Fleur genoot ervan als een kind. Toen ze uit de schommel stapten kon ze niet nalaten de remmer er mee te plagen.

"Het is ons toch maar lekker gelukt," zei ze.

Het ontbrak er nog maar aan dat ze haar tong uitstak.

De volgende morgen realiseerde hij zich, dat er twee dingen hoognodig geregeld moesten worden: hij moest op de camping zijn spullen en zijn auto ophalen én hij moest iets op papier zien te krijgen voor de vader van Fleur.

Toen Fleur uit de slaapkamer kwam en hem met een kus begroette, zat hij al te schrijven.

"Je hebt al koffie gezet, zie ik. Blijkbaar begin je je hier al thuis te voelen. Wat wil je eten?"

"Een bruine boterham met kaas, als het kan."

"Natuurlijk kan dat. Waarom ga je hiernaast niet aan de computer zitten? Pen en papier zijn al jaren uit de mode."

"Voor mij anders niet. De eerste gedachten zet ik altijd met de pen op papier. Pas daarna, als ik de hoofdlijnen heb uitgezet, kruip ik achter de computer. Ik communiceer nu eenmaal sneller met de pen, maar ik formuleer er ook zorgvuldiger mee."

"Je ziet maar, de computer staat tot je beschikking. Wat schrijf je eigenlijk?"

"Ik wil je vader glashelder duidelijk maken wat me met De Lage Moeren voor ogen staat. Mocht het morgen al zover komen, dan kan ik hem in grote lijnen laten zien, wat mijn plannen zijn."

"Mooi zo, mijn vader houdt van daadkracht."

Fleur zette het een en ander op tafel en schonk koffie.

"We hebben de hele dag voor ons zelf," zei ze. "Vandaag en morgen is de winkel gesloten vanwege de kermis. In de loop van de dag moeten we alleen even naar de camping om je auto en je spullen op te halen. Voor de rest kun jij je in alle rust voorbereiden op het gesprek met mijn vader."

Vroeg in de middag vertrokken ze naar de camping. Maarten had een vijfjarenplan opgesteld ten aanzien van De Lage Moeren. Fleur was er zeer content over.

Lui en loom liepen ze over het smalle pad naar de camping. De zomer wist van geen ophouden. Toen ze het terrein op kwamen, zag Maarten tot zijn opluchting, dat de familie Withoos vertrokken was. Dat bespaarde hem een waarschijnlijk zeer onaangename confrontatie. Maar dat gold eigenlijk ook voor de beheerder. Toen hij hen opmerkte, kwam hij zwaaiend met een krant naar buiten.

"Moet je zien wat ze allemaal schrijven," riep hij al van ver. "Er staat een foto van de camping op de voorpagina."

Het bleek de Telegraaf te zijn. Boven de kleurenfoto van de camping met de families Withoos en de beheerder stond de vette kop:

NATUURMANIAK STUURT HORDE PITBULLS AF OP SPELENDE KINDEREN

Daarna volgde er een mager verhaal met de gebruikelijke gissingen en verdachtmakingen. Zo tussen de regels door werd er en passant nog even gezinspeeld op seksueel misbruik, waarbij een man betrokken kon zijn, die zich nogal vreemd had gedragen tegenover de familie Withoos. De man in kwestie was aangehouden, maar al snel daarna bij gebrek aan bewijs weer vrij gelaten. Kova werd in het artikel

excentriek en wraakzuchtig genoemd.

De beheerder was in de wolken.

"Mooi, die gratis reclame," riep hij.

"Ik kom afrekenen," zei Maarten koel.

"Laat maar zitten," zei de man, terwijl hij Fleur aan keek. "Het is wel goed zo."

"Nee," zei Maarten, "ik wil nu betalen en wel de hele som. Ik wil niet het risico lopen dat ik nóg een keer praat krijg achter mijn rug."

De man liep het gebouw in, blijkbaar om de rekening op te maken.

"Goed van jou," zei Fleur. "Laat hem maar voelen wat hij verkeerd heeft gedaan."

Hoofdstuk 16

Samen braken ze de tent af en legden haar met alle andere spullen in zijn stationcar. Daarna zetten ze de auto buiten de camping keurig in de berm langs de weg en liepen De Lage Moeren in.

"Toch een mooie gedachte, dat ik hier over een tijdje misschien mijn werkterrein heb," zei Maarten op een gegeven moment. "Ik moet overigens nog erg wennen aan het idee, dat het geluk me in de schoot geworpen wordt. Waar heb ik dat eigenlijk aan verdiend?"

"Ja, ga je maar weer eens afvragen hoe bevoordeeld je bent en, vooral, hoe lang het goed kan gaan, als de dingen lopen zoals je gedroomd had. Geniet gewoon van het moment. Wat er later gebeurt, zien we dan wel weer."

Ze kwam naar hem toe en kneep hem stevig in de bovenarm.

"Hé, wakker worden jij. Je loopt met een verliefde vrouw door een prachtig natuurgebied en de toekomst ziet er geweldig uit. Dat is geen droom, dat is de naakte waarheid."

Maarten wist dat ze groot gelijk had. Haar levenslust, of liever haar vermogen om vertrouwen te hebben in het leven, sprak hem bijzonder aan. In dat opzicht kon hij nog veel van haar leren, de rationalist en wetenschappelijke droogkloot die hij was. In de paar dagen dat hij Fleur nu kende, had hij meer levensvreugde geproefd dan in de laatste tien jaar. Het was dan ook al geen vraag meer of hij wel met haar verder wilde. Eigenlijk kon hij zich geen dag meer voorstellen zonder haar opbeurende aanwezigheid.

"Wat ben je stil, is er iets?"

"Er is zeker iets," zei hij. "Ik realiseerde me zojuist, dat ik ontzettend gelukkig met je ben. Ik kan me al niet meer voorstellen, dat je er niet zou zijn."

"Zo moet ik het horen. Je leert snel. Maar laat ik je zeggen, dat ik exact hetzelfde voel. Ik weet niet precies wat ik zo aantrekkelijk aan je vind. Zo overweldigend knap ben je nu ook weer niet. Anderzijds voel ik, dat je een sterke geest hebt. Als jij iets wilt, komt het er ook van. Misschien was ik wel weer op zoek naar een sterke man, die zich doelen stelt."

Ze waren weer op de houten brug gaan zitten, maar nu naast elkaar, de benen bungelend boven het stromende water.

"Ik hou van deze beek," zei Fleur. "Sommigen zeggen rivier, maar voor mij is het een beek. We hebben hier vlakbij nog een andere. Die stroomt niet door een moeras, maar door graslanden. Beide beken zijn me lief, mijn hele leven al. Daarom zou ik hier ook nooit vandaan willen. Net als mijn ouders ben ik zeer sterk gebonden aan deze grond."

"Maar waarom zijn ze dan in 's hemelsnaam in België gaan wonen?"

"Die vraag had ik natuurlijk kunnen verwachten. Ik zal er eerlijk op antwoorden. Mijn vader is zakenman genoeg om ook het financiële voordeel mee te wegen, maar het zwaartepunt ligt ergens anders. Toen hem ter ore kwam dat het landhuis waarin ze nu wonen te koop stond, zijn ze samen gaan kijken en binnen een half uur was de koop gesloten. Voor ons is een landgrens een relatief begrip, moet je weten. Het gebied van De Lage Moeren loopt gewoon door in België en in onze ogen behoort dat stuk Vlaanderen overduidelijk tot hetgeen wij "onze grond" noemen. Daar komt nog bij dat deze beek, waar wij nu van genieten, pal achter het huidige landgoed van mijn ouders stroomt. Als ze een briefje in het water zouden gooien, konden wij het over een uurtje hier opvissen. Het was een droom van mijn vader om nog eens aan de oever van zijn geliefde beek te wonen. Die droom heeft hij in zijn ogen verwezenlijkt. Meer niet. En in die zin is hij zijn geboortegrond trouw gebleven. Mijn moeder geniet bovendien dagelijks van het huis en niet te vergeten de prachtig aangelegde wilde tuinen. Je zult het

binnenkort allemaal wel zien."

"Ik zie er echt naar uit je ouders te ontmoeten," zei Maarten. "Maar ik zeg je alvast, dat ik niet zo sterk ben in het zomaar converseren. Als ik een gesprek voer, moet het werkelijk ergens over gaan."

"En wat dacht je van mijn ouders?" zei Fleur snibbig. "Denk je soms dat die uit de klei getrokken zijn? Het zijn aardige, intelligente mensen, die houden van een goed gesprek, maar ook kunnen lachen met bepaalde dingen. Knoop dat goed in je oren en blijf vooral jezelf."

"Ik zal het onthouden."

Traag sleepte de zomermiddag zich voort. Er lag een wat zwaar licht over De Lage Moeren en het gras boog bijna onder de druk van de hitte. Er ging geen zuchtje wind door de bomen en zelfs de ratelpopulieren deden er vandaag het zwijgen toe.

Ze slenterden in de richting van Maartens auto, kijkend en zwijgend. De stilte had geen woorden nodig.

"Waar zou Kova eigenlijk uithangen?" vroeg Fleur plotseling.

"Geloof het of niet," zei Maarten, "maar je haalt me de woorden uit de mond. Zodra er tijd voor is, zal ik eens gaan zoeken in Het Zwartland. Wellicht heeft hij daar ergens een onderkomen gebouwd."

"Mijn vader kent Kova vrij goed. Na de dood van zijn vrouw heeft hij een tijd regelmatig contact met hem gehad. Omdat ik in die periode aan het eerste jaar van de kunstacademie bezig was en moest wennen aan het leven in de stad, heb ik daar niet veel van meegekregen. Kova was, net als zijn vrouw, wat mensenschuw. Samen leefden ze erg teruggetrokken in de boerderij die haar vader aan de rand van De Lage Moeren had laten bouwen."

"Zo snel als maar enigszins mogelijk is, zal ik hem gaan zoeken," zei Maarten.

"Morgen hebben we absoluut geen tijd," zei Fleur. Dan moeten we mijn ouders gastvrij ontvangen. En dat luistert nauw op dit moment.

"Kun jij koken?" vroeg Fleur.

Totaal verrast door zoveel onverbloemde nieuwsgierigheid, keek Maarten wat verstoord op van zijn schrijfwerk.

"Natuurlijk kan ik koken," zei hij wat geprikkeld. Ik heb zes jaar op mezelf gewoond."

"Goed, dan kook jij vandaag."

"Nu je ouders komen?"

"Ja, daarom juist. We maken ratatouille. Mijn vader is daar gek op."

"Ratatouille? Nooit van gehoord," zei hij korzelig.

Zeer globaal had hij zojuist zijn plannen met De Lage Moeren afgerond en opgeschreven. Zijn hoofd stond totaal niet naar praktische zaken als koken en eten. Het liefst wilde hij achter de computer kruipen om alles netjes uit te werken.

"Ben je gepikeerd?"

"Gepikeerd is wat veel gezegd. Ik voel me eerder verstoord."

"Daar zul je dan aan moeten wennen, nu je niet langer alleen woont."

"Soms vallen je opmerkingen me wel erg koud op mijn dak."

Ze keek hem verschrikt aan en kwam hem schuldbewust een kus geven.

"Werk maar rustig door, ik kom er straks wel op terug."

Een goed uur later had hij alles in heldere bewoordingen op papier, al bij al nog geen twee velletjes aan tekst. Hij las het hele verhaal nog eens over en knikte goedkeurend.

"Wil je zien wat ik er van gemaakt heb?"

Ze las gretig, maar blijkbaar wel secuur.

"Helder en recht op zijn doel af," zei ze. "Precies wat mijn vader zo op prijs stelt. En nu gaan we boodschappen doen."

"Boodschappen?"

"Ja, boodschappen. Hoe denk je anders ratatouille te kunnen maken? We moeten even naar een dorp in de buurt, want hier is geen groentenboer. Dinsdag is daar weekmarkt en dan heb je alles vers. Daarna moeten we hier in het dorp nog naar de slager en de bakker."

"Waarom niet alles tegelijk bij de supermarkt halen?"

"Dat is een kwestie van afwegen. Als je kleinschalig wonen waardeert, zoals ik bijvoorbeeld, dan moet je daar een prijs voor willen betalen. De bakker en de slager zijn hier wat duurder, maar als iedereen naar een supermarkt gaat, zullen die winkeltjes in een mum van tijd verdwenen zijn. Je moet zo'n kleine woonkern leefbaar houden."

"Moet je geen lijstje maken?"

"Ik heb een lijstje in mijn hoofd."

"Dat zal me een ratjetoe worden."

Ze keek hem even verstoord aan. Toen begon ze pas te lachen.

"Je wordt nog gevat op je ouwe dag."

Het was nog niet druk op de markt. Omsloten door een kerk, een paar winkels, kroegen en woonhuizen had het pleintje iets aantrekkelijks.

De marktkramen stonden in de schaduw van oude platanen, precies zoals je dat in Frankrijk zag. Ook al omdat de zon volop meewerkte, kreeg Maarten een soort vakantiegevoel over zich. Blijkbaar deelde Fleur in die stemming. Lijzig langzaam liep ze langs de kramen, keurde en kneep en rook aan aubergines, courgettes, rode paprika's, knoflook en aan een tros mooie, volle tomaten. Tot haar mandje vol was. Toen kocht ze nog een kilo vers ogende, grote uien.

"Kom, we gaan koffie drinken," zei ze tevreden.

Op weg naar het café liepen ze een wat oudere man tegen het lijf. Hij was keurig in het pak. Zodra hij Fleur zag, kwam hij op haar toe. Ze begroetten elkaar met de gebruikelijke drie kussen op de wang.

"Dit is Maarten, mijn vriend", stelde ze hem voor.

"Peter Mertens, loco-burgemeester," zei de man.

Hij keek Maarten vervolgens onderzoekend en misschien zelfs wel een beetje misprijzend aan.

"Was u niet zijdelings betrokken bij dat gedoe in De Lage Moeren? Nou, wat een drukte om niks. Antonin Kova is overigens nog steeds niet gevonden. Ik ben benieuwd hoe overdreven de pers daar weer op reageert. Doe je de groeten aan je ouders, Fleur? Tot ziens."

En weg was hij.

"Een halve dandy, ik weet het," zei Fleur. "Maar we kunnen hem nog hard nodig hebben in de toekomst. Handige vent, die als wethouder overal wel een politieke draai aan weet te geven."

Maarten haalde zijn schouders op. Van die dorpse bestuurscultuur had hij geen kaas gegeten.

Terwijl ze koffie dronken, hield Fleur een levendige verhandeling over de kunst van het koken. Ze maakte er veel gebaren bij en soms schoten haar ogen vuur, alsof ze haar argumenten nog eens extra kracht bij wilde zetten, hoewel dat absoluut overbodig was.

"Van het koken met verse groenten hoor je minstens drie keer plezier te hebben. Tenminste als je het goed doet. Allereerst is er het feest van de aanschaf. Alleen de geuren en kleuren al verleiden je tot kopen. Daar moet je ruimschoots de tijd voor nemen. Zie maar eens hoe de vrouwen op Mediterrane markten de groenten en het fruit betasten, beruiken en bekijken, bijna liefkozend, voordat ze tot de werkelijke aankoop overgaan. Daarna komt het genot van het bereiden. Knisperend verse groente, druipend van het water na het wassen onder de kraan en glinsterend in het zomerlicht. Het snijden van die groenten vereist een soort ritueel, waarbij aandacht en handigheid samen horen te gaan. En daarna komt natuurlijk de weldaad van het gezamenlijke eten. Eten hoort eerst en vooral een sociaal gebeuren te zijn. Dat heeft mijn moeder me bijna als vanzelfsprekend bijgebracht. Er zijn nauwelijks grote dingen in het leven, daarom zullen we het moeten zoeken in kleine genoegens. En vers voedsel bereiden en

samen eten is er daar één van. Bij ons thuis was de warme maaltijd, zo rond zeven uur 's avonds, een bijna sacraal moment. Hoe was dat eigenlijk bij jullie thuis?"

Ik geloof niet dat mijn moeder plezier beleefde aan eten koken," zei Maarten. "Ze kookte altijd de gewone Hollandse pot, zonder veel poespas, en van een hoogstaande eetcultuur heb ik nooit iets gemerkt. Maar van de andere kant heeft mijn moeder, gesteund door mijn vader, elk dubbeltje omgedraaid om te zorgen dat ik kon studeren én om te voorkomen dat ik met een grote studieschuld bleef zitten."

"Ja, kijk, en dat speelde bij ons dan weer niet. Wat dat betreft kreeg ik alles in de schoot geworpen."

Hoofdstuk 17

Bij de bakker stond een lange rij. Ondanks het feit dat Fleur tot drie keer toe werd toegefluisterd, dat ze "gerust vóór mocht", bleef ze geduldig wachten, tot ze aan de beurt was. Dit bijna feodale gedrag van sommige dorpelingen begon Maarten de keel uit te hangen. Maar hij zei er niets van. Het was al voldoende, dat Fleur er ver boven leek te staan en consequent weigerde op die kruiperige vriendelijkheden in te gaan.

Ze bestelde een ouderwetse pruimenvlaai met van die ruitjes van deeg op de vruchtenpulp en twee gesneden volkoren.

Vervolgens haalden ze bij de slager een pond half om half gehakt. Ook daar bleek weer die onderdanige vriendelijkheid ten opzichte van Fleur.

"Was ze nou geliefd of gevreesd?" vroeg Maarten zich af.

Het bereiden van de ratatouille-schotel was inderdaad een feest op zich. Met veel plezier en ook wel handigheid sneed Maarten de groenten in zoveel mogelijk gelijke stukken. Dat zorgde voor een kleurige berg knapperige versheid in een grote, glazen schaal, die stond te pronken op het aanrecht. Intussen had Fleur het gehakt gekruid en rul gebakken.

"Dat gaat je uitstekend af," zei ze. "Je schijnt er zelfs plezier in te hebben. Dan hield ik dat kookverhaal daarstraks toch niet voor niets."

"Ik heb altijd graag gekookt," zei hij. "Voedsel bereiden behoort tot een van de meest creatieve beroepen ter wereld..."

"Gaan we weer de docent uithangen?" plaagde Fleur. "Zeg toch gewoon, dat je het ontzettend leuk vindt om groenten kapot te snijden. Nu mag je de aardappels schillen. Dat is zo mogelijk nog spannender."

"Ja, mevrouw," zei Maarten als een onderdanige dienstmeid. "Heeft mevrouw nog meer wensen?"

Fleur haalde uit voor een rake stomp, maar hij wist snel haar arm te pakken. Nog geen minuut later lagen ze stoeiend en vrijend op bed. Het leven leek een spel.

Rond drie uur arriveerden de ouders van Fleur. De kennismaking verliep hartelijk en vooral ook ongedwongen.

"Jullie lijken niet erg verrast door de aanwezigheid van Maarten," zei Fleur en er klonk lichte teleurstelling door in haar stem.

"Wat dacht je dan?" zei haar moeder. "Wij hebben hier in het dorp nog steeds onze informanten. Al vanaf de eerste dag werden we op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen. We weten zelfs dat Maarten een tijdje op het politiebureau heeft gezeten in verband met dat relletje in De Lage Moeren."

"Niet bepaald een goed begin voor een ideale schoonzoon," lachte haar vader. "We hoorden overigens ook dat je veldbioloog bent en dat je interesse uitgaat naar vlinders. Dan moet de klimaatverandering je zeker ook bezig houden. Ik las in de krant dat er hier al vlinders gesignaleerd zijn, die Frankrijk tot voor kort nog als uiterste noordgrens hadden. Een bepaald soort parelmoervlinder werd met name

genoemd."

"Nu eerst koffie en vlaai," onderbrak Fleur de conversatie nogal abrupt. Ze was blijkbaar bang dat het gesprek te snel de kant van Maartens' plan met De Lage Moeren op zou gaan.

"We hebben samen nog eens ouwerwets geschommeld op de kermis, Maarten en ik. Weet je nog pa, hoeveel plezier ik daar vroeger met jou al aan beleefde? Maar Maarten kan er ook wat van."

"Hou haar maar in de gaten," antwoordde hij. "Ze gaat steeds meer van je vragen en haar verlanglijstje is erg lang."

"Ik heb er al iets van gemerkt," zei Maarten. "Maar haar levenslust vergoedt veel."

De middag verliep vloeiend en er werd vaak gelachen.

Tegen vijf uur gingen haar ouders even over de kermis, zodat hij en Fleur alle gelegenheid hadden de ratatouille-schotel af te maken. Eerst legde Fleur een laag gehakt op de bodem van een vuurvaste schaal, daar ging, nadat Fleur ze had roergebakken en rijk bestrooid met Provençaalse kruiden, de hele berg groenten overheen. Het geheel werd afgedekt met zelfgemaakte aardappelpuree, op het laatste moment bestrooid met een mengsel van kaas en paneermeel. Een paar klontjes boter zorgden voor de finesse. Daarna ging de schotel nog een tiental minuten in de oven.

"Het ruikt heerlijk," zei Maarten.

"En het zal nog beter smáken," zei Fleur. "Ik vind altijd dat je er de zomer in kunt proeven."

De ouders van Fleur hadden zich aan hem voorgesteld als Els en Freek en al vrij snel bleek, dat ze wel degelijk ook zo aangesproken wilden worden. In het begin had hij daar wat moeite mee, maar tijdens de maaltijd verdween die schroom al snel.

Freek bleek iemand met een brede belangstelling. Hij was bijvoorbeeld erg geïnteresseerd in de historie van de streek. Samen met een groep heemkundigen, historici en volkskundigen publiceerde hij al een aantal jaren artikelen over cultuurhistorische en taalkundige zaken in de plaatselijk pers. Met name ook de geografische geschiedenis van de beken in de streek en het plaatselijke dialect hadden zijn belangstelling.

Ondanks het feit, dat al vroeg duidelijk was, dat hij zijn vader zou opvolgen als eigenaar en directeur van de brouwerij, had hij de kans gekregen om geschiedenis te studeren. De vrije tijd waarover hij na de verkoop van de brouwerij beschikte, kon hij ondere andere aan historisch onderzoek van de streek besteden.

Fleur kletste intussen honderduit met haar moeder over de laatste nieuwtjes in het dorp en dat soort zaken.

Maarten had al een paar keer een poging ondernomen om te beginnen over zijn plannen ten aanzien van De Lage Moeren, maar hij kon de juiste aanzet maar niet vinden.

"Hoe goed ken jij Antonin Kova eigenlijk?" vroeg Freek onverwacht.

"Ik ken hem nauwelijks. De eerste keer heb ik hem alleen maar gezien en pas de tweede keer heb ik met hem gesproken. Dat was meteen na dat voorval met die paspop. Hij was kwaad op de jongens die een deel van de populatie wolfsklauw hadden vernield. Daarop had hij zijn honden bevel gegeven de kleren van de pop te scheuren. Eigenlijk alleen maar om de jongens schrik aan te jagen. Bij toeval ging het om een rood shirt en een neef van de twee jongens droeg er een van dezelfde kleur. Vandaar het misverstand en de consternatie achteraf."

"Kova is een heel bijzonder iemand," vervolgde Freek. "Ik ken hem al jaren. Dat wil zeggen, ik ontmoette hem wel eens. In feite heb ik hem pas echt leren kennen, nadat zijn vrouw gestorven was. Hij zat diep in de put en hij werkte aan een cyclus gedichten over hun leven samen, dat zich vooral afspeelde in de natuur. Hij vroeg me om zijn gedichten aandachtig te lezen en hem dan eerlijk te zeggen wat ik ervan vond. Ik was er diep van onder de indruk en ik heb nog geprobeerd er een uitgever voor te vinden. Maar niemand was geïnteresseerd. Thuis moet ik die gedichten nog ergens hebben liggen. Kova kan

overigens nog meer dan gedichten schrijven. Hij is uitstekend op de hoogte van de klassieken, kent zijn talen, is zeer belezen en weet nagenoeg alles van de dingen in de natuur. In die periode heb ik ongeveer een jaar lang elke maand contact met hem gehad. We spraken dan ook over zijn bezorgdheid ten aanzien van De Lage Moeren. Over zijn verleden liet hij zelden iets los. Als historicus ben ik daar erg in geïnteresseerd, temeer omdat de Tweede Wereldoorlog er een belangrijke rol in speelt. Op de een of andere manier kreeg hij genoeg van onze contacten en liet hij merken liever alleen te zijn. Sindsdien is dat gedoe met die honden blijkbaar begonnen: kennelijk had hij zich een nieuw doel gesteld."

"Ik was van plan hem te gaan zoeken," zei Maarten. "Hij moet zich ergens in De Lage Moeren hebben verstoppt, naar alle waarschijnlijkheid in Het Zwartland. Ik zie eigenlijk geen enkele reden om dat niet morgen al te doen. Wat vind jij daarvan, Fleur?"

"Waar moet ik iets van vinden?"

"Dat ik morgen Kova ga zoeken in De Lage Moeren."

"Je doet maar. Ik pas wel op de winkel."

"Dan ga ik met je mee," zei Freek. "Het lijkt me een leerzaam genoeg om met een veldbioloog door het moeras te trekken. Hoe laat moet ik hier zijn?"

"Een uur of acht."

Blijkbaar vond Fleur het hoog tijd worden om het gesprek in de beoogde richting te dwingen.

"Heb je het al over je plannen gehad, Maarten?"

Ze viel weer eens plompverloren met de deur in huis, zodat hij naar de juiste woorden zoeken moest.

"Ik heb beknopt op papier gezet, wat ik als bioloog zou willen ondernemen ten aanzien van De Lage Moeren. Het is een waardevol en zeer interessant gebied, dat het verdient om beschermd te worden tegen invloeden van buitenaf."

"Laat maar eens lezen," zei Freek en hij griste Maarten de twee velletjes bijna uit de vingers.

Hoofdstuk 18

Gespannen keek Maarten toe hoe de ogen van Freek over de regels gleden. Hij zag hoofdschudden en instemmend knikken, hij hoorde binnensmonds brommen en goedkeurend gekuch.

"Ik ben niet alleen onder de indruk, maar ook een beetje ontroerd," zei hij eindelijk. "En dat zijn allebei gemoedsaandoeningen die een snelle beslissing horen uit te sluiten. Maar in dit geval ligt het anders. Laat ik je zeggen, dat ik je plannen zeer serieus neem en dat ik zal kijken wat ik voor je doen kan."

Fleur kwam overeind en vloog haar vader om de nek.

"Ik wist het wel," zei ze, "ik wist het wel."

"Dat plan tot inventarisatie is zondermeer haalbaar," ging Freek verder. "Een kwestie van geld en wetenschappelijke medewerking. Moeilijker zal het worden waar het gaat om bescherming van het gebied. Je moet tegenwoordig met ijzersterke argumenten komen om op te boksen tegen het economische belang. Al is dat welbeschouwd óók maar een deeltje van het geheel. Gelukkig kent de Europese Unie nogal stringente regels op dat gebied. Desnoods moet we dáár ons gelijk maar halen als de landelijke, provinciale en gemeentelijke regelgeving ons tegenwerkt."

"Kijk, en daar weet ik nou absoluut niets van," zei Maarten. "Verder dan het wetenschappelijk onderzoek gaat mijn ambitie ook niet. Ik wil feiten boven water halen die aantonen dat er beschermende maatregelen nodig zijn. Voor de rest ben ik een leek en met politiek laat ik me niet in."

"Wacht maar," zei Freek, "tot je geconfronteerd wordt met bestuurders. Die hangen over het algemeen van regeltjes aan elkaar, ofwel om ze te kunnen toepassen, ofwel om ze te kunnen omzeilen. Meer mogelijkheden zijn er in hun ogen niet."

"Chargeer je nu niet een beetje, Freek?" zei Els.

"Natuurlijk chargeer ik. Dat is de beste manier om boven tafel te krijgen welke kant je op wilt. Denk je ook niet, Maarten? Maar laten we het eens over jou hebben. Wat doe je op het moment voor de kost?"
"Ik geef les op een lyceum," antwoordde hij. "Na mijn afstuderen wilde ik graag promoveren, maar daar was geen enkele kans op. Het onderzoek van een veldbioloog is economisch nooit interessant, integendeel. Er kunnen uit zo'n onderzoek wel eens vervelende zaken naar boven komen. Denk maar aan het gedoe rond de korenwolf en de weg die niet aangelegd mocht worden. Nog vrij recent is er een andere weg omgelegd vanwege een populatie van de drijvende waterweegbree. Anders dan vroeger laten nu zelfs de universiteiten, al dan niet gedwongen door de overheid, hun oren teveel hangen naar het bedrijfsleven. Vandaar dat ik maar leraar ben geworden. Overigens ligt dat vak me totaal niet. Ik kan niets met ongeïnteresseerde jongeren en zij niet met mij."

Hij pauzeerde even om zijn woorden goed te laten doordringen.

"Als ik mijn onderzoek zou toespitsen op het al dan niet meer voorkomen van een aantal vlindersoorten in De Lage Moeren, zou ik zonder problemen een uitstekende promotor kunnen vinden. In een paar weken, hooguit een paar maanden, gezien de vakantieperiode, zou dat te regelen zijn. Omdat ik cum laude ben afgestudeerd, kan ik op elke universiteit terecht met zo'n verzoek. Van de andere kant moet ik zo reëel zijn, dat ik toegeef de totale inventarisatie van het gebied niet in mijn eentje te kunnen klaren. Ik zal biologen, student-assistenten en afstudeerders uit andere vakgebieden nodig hebben om me te adviseren en te helpen. Zo weet ik bijvoorbeeld bedroevend weinig van zoogdieren en van inheemse bomen. Maar gespecialiseerde mensen op allerlei gebied zijn met wat gericht zoeken gemakkelijk te vinden. Als dat eenmaal geregeld is, doemt echter de vraag op wie die wetenschappers betaalt. Met andere woorden: wie is bereid geld te steken in een project dat erop gericht is onderzoek te doen naar bepaalde feiten die economische ontwikkelingen kunnen dwarsbomen?"

"Een mooie analyse van de ingewikkelde problematiek waar we vandaag de dag in dit opzicht mee worstelen," zei Freek.

Hij kwam overeind en gaf Maarten een klap op de schouder.

"En nu, na zoveel woorden en een aantal glazen wijn, wordt het de hoogste tijd om het eens uitgebreid over jullie samen te hebben," zei Els nuchter. "Hoe lang kennen jullie elkaar nu helemaal?"

"Een dag of drie, vier," zei Fleur.

"En dat geeft voldoende basis om een toekomst op te bouwen?"

"Dat weet ik niet. Ik weet alleen dat we verliefd zijn op elkaar en dat het klikt tussen ons. Wat de toekomst brengt, wachten we maar af."

"Ik vind dat jullie wel erg hard van stapel lopen. Bekijk de zaken eens rustig en neem de tijd om stap voor stap naar elkaar toe te groeien..."

"Wat een ouderwetse opmerking," onderbrak Fleur. "We leven niet meer in de seventy's, toen jullie verkering hadden. Wat vind jij ervan, Maarten?"

"Eerlijk gezegd ben ik van mening, dat er een grond van waarheid zit in de opmerking van je moeder. Eigenlijk zegt ze niets anders, dan dat ze bezorgd is over de snelheid waarmee wij aan de weg timmeren. Onbezonnenheid ligt dan op de loer. Maar van de andere kant moet ik zeggen, dat het me uitstekend bevalt. Ik zou niet anders willen."

"Hoor je het nou, ma? Zo gaat dat nu eenmaal, tegenwoordig."

"Nou, dan wens ik jullie samen het allerbeste. Maar niet aan mijn kop komen zeuren als het allemaal op niets uitloopt."

Ze stond op en gaf Maarten een voorzichtige kus op zijn wang.

"Welkom in de familie Duquesnoye. Ik hoop van harte, dat je er geen spijt van krijgt."

"Het is een heel gedegen geslacht, hoor," zei Freek lachend.

Hij stond op en maakte aanstalten om te vertrekken. Fleur en Maarten gingen mee naar beneden om hen uit te laten.

"Loop je nog even mee over de kermis?" vroeg Fleur.

"Wil je weer in de schommel?"

"Nee hoor, gewoon even rondlopen in de avondlucht. We hebben uren stil gezeten."

Stevig gearmd liepen ze door de dorpsstraat. Fleur kroop steeds dichterbij hem aan.

"Nu is het voor mij pas helemaal echt," zei ze. "Wanneer gaan we kennis maken met jouw ouders?"

Verrast keek Maarten haar aan.

"Daar moet ik eens over nadenken. Over een paar weken misschien. Het heeft geen haast en voorlopig hebben we hier nog van alles te doen.

Bovendien heb ik niet zo'n sterke band met mijn ouders als jij. Ik ben daar eerlijk gezegd een beetje jaloers op."

"Ik wil jouw ouders heel graag leren kennen," zei Fleur. "Mogelijk krijg je dan ook weer wat meer contact met hen. Ouders zijn belangrijk."

"Goed," zei Maarten. "Ik wil je met alle plezier aan mijn ouders voorstellen. Zodra er ruimte voor is, gaan we hen opzoeken."

Ze hadden de dorpsstraat intussen verlaten en kozen een landweg naar het veld. Het liep tegen tien en het donker kwam merkbaar uit zijn schuilhoeken. Ver weg hoorden ze nog de geluiden van de kermis en tegen een rij bomen weerkaatste de avondroep van de wulp. Fleur stond stil op een kleine, stenen brug.

"Dit is de Veldloop, de beek waarvan ik je vertelde. Een paar kilometer verderop komt ze samen met de Moerbeek. Het land waar ik van hou, wordt door deze beken omsloten. Ik wil dat je dit weet, want het is belangrijk voor me. Beloof je hier altijd met mij te blijven wonen?"

"Weet je wel wat je van me vraagt?" zei hij plagend. "Ik als geboren en getogen stadsmens in de bekrompenheid van een soort gehucht? Dat kun je niet menen."

"Toch wil ik het van je horen."

"Waar jij bent, ben ik. Dat is voor mij de afgelopen dagen een vanzelfsprekendheid geworden. Als jij hier graag blijft wonen, dan vind ik dat geen punt. Bovendien ben ik de komende jaren met handen en voeten gebonden aan De Lage Moeren. Tenminste als het goed is."

"Ik zal je tegemoet komen," zei Fleur. "We bouwen een huis buiten het dorp, midden in het veld. Dan hebben we de natuur altijd om ons heen."

Hoofdstuk 19

Toen ze terug kwamen in het dorp, waren de kermislui de zaak al aan het afbreken, terwijl de laatste kermisgasten nog ronddoolden tussen de restanten van het volksvermaak. Maarten bekeek het met een zekere weemoed. Dat had hij wel vaker, als hij met een abrupte verandering werd geconfronteerd. Hij hield meer van geleidelijke overgangen, zoals bijvoorbeeld de overloop van het ene seizoen in het andere. Daar kon je, omdat het soms weken duurde, gemakkelijk aan wennen. Zo hield hij van tekens aan de wand, van voorboden, piepkleine aanwijzingen; zo genoot hij in volle zomer van een vergeeld en vallend blad, dat aangaf dat het geen zomer blijven zou; keek hij met genoeg naar zich verzamelende spreuwen, die na het broedseizoen op de schabberdebon door de jonge zomer trokken, op zoek naar kersen en ander gerief, om zich vet te vreten tegen de winter; herkende hij het gekwetter van zwaluwen op dakgoten van kerken, elkaar moed insprekend voor de lange reis naar Afrika, die moest aanvangen voordat de herfst inviel; keek hij hoopvol naar de paarse scheuten in de vlierstruiken, als die in december al voorjaar vierden; luisterde hij met genoeg naar de roep van de ransuil in januari, als voorspel op de paartijd.

"Waar denk je aan?" vroeg Fleur.

"Ik denk aan de veranderingen die me te wachten staan. Ik zal me moeten instellen op een snellere gewenning, want van nature ben ik een trage."

"Dat weet ik," zei ze. "Ik hoop dat je in staat bent mij zo nu en dan wat af te remmen. Dat heb ik soms nodig. Mijn moeder had dat goed gezien. Van mijn kant zal ik proberen mijzelf wat in te tomen."

"Blijf vooral zoals je bent," zei hij. "Ik geniet er elke dag van. Geef me gewoon de tijd om aan die versnelling te wennen. Misschien was ik wel wat aan het indommelen en daar ben ik eigenlijk nog veel te jong voor."

"We zijn het weer eens roerend eens," zei ze en gaf hem midden op straat een kus. "Hebben ze weer iets om aan mijn moeder te vertellen."

De volgende ochtend werd hij wakker, omdat Fleur de trap op kwam. Ze was al naar de bakker en de slager geweest. Zwaaiend met een grote zak broodjes en een paar ons beleg kwam ze de slaapkamer binnen.

"Zo, slaapkop. Ik heb alweer boodschappen gedaan."

"Zijn de winkels hier zo vroeg al open?"

"De winkels zijn hier altijd open voor vaste klanten. Ik ga alvast twee lunchpakketten maken voor jou en vader. Het zou wel eens lang kunnen duren, voordat jullie Kova hebben opgespoord. Zal ik er ook een thermoskan koffie bij doen? Begin jij dan maar eens met koffie zetten."

Hij sprong uit bed, liep de keuken in en omhelsde haar langdurig.

"Vooruit, don Juan, aan het werk," lachte Fleur.

Onder het ontbijt werd er niet veel gezegd. Het was nog niet voorgekomen sinds hun eerste ontmoeting, dat ze elkaar vrijwillig een hele dag niet zouden zien.

Maarten zat met zijn gedachten al in De Lage Moeren. Hij keek er naar uit met Fleurs' vader door het moeras te zwerven en te luisteren naar zijn aanstekelijke manier van vertellen.

"Ik ben blij dat het zo goed klikte tussen mijn vader en jou," zei Fleur eindelijk. "Ik ben zijn enigst kind en hij had graag nog een zoon gehad. Er is hem alles aan gelegen dat ik een goede partner vind. Begrijp je dat?"

"Dat zou ik óók willen als jij mijn dochter was," zei Maarten. "Ik ben benieuwd hoe het zal zijn als ik zélf kinderen heb. In feite heb ik daar nog nooit over nagedacht. Het paste niet in mijn kijk op het leven. Maar nu loop ik wel erg op de dingen vooruit, is het niet?"

"Pas maar op", zei Fleur, "straks moet ik *jou* nog afremmen."

Al voor achten hoorden ze Freek de trap op komen. Hij gaf Fleur een vluchtige kus en wilde alweer vertrekken.

"Wat een haast", zei Fleur, "heb je er zo'n zin in?"

"Het is weer eens wat anders," zei Freek. "Het is misschien wel tien jaar geleden dat ik nog eens echt in De Lage Moeren heb rondgezworven. Schande eigenlijk. Maar ik heb me voorgenomen om vandaag de schade dubbel en dwars in te halen. Ga je mee, Maarten?"

Fleur gaf Maarten de rugzak met broodjes en koffie en liep mee naar beneden. Snel gaf ze hem nog een zoen.

"Een fijne dag," riep ze nog.

Precies als zijn dochter had Freek de gewoonte er de vaart in te houden. Dat gold ook voor zijn manier van auto rijden. In een mum van tijd waren ze bij de landweg waar hij de auto parkeerde. Ze stapten uit en liepen langs de rivier naar de brug. Het moeras lag zomers en uitnodigend op hen te wachten.

"Weet je overigens dat de Moerbeek hier al vierhonderdvijftigduizend jaar stroomt?" vroeg Freek, terwijl ze samen naar de wuivende wieren keken. "Een bevriend geoloog heeft dat eens voor me uitgezocht. Onvoorstelbaar eigenlijk."

"Inderdaad onvoorstelbaar," zei Maarten. "Toch een feit om zo nu en dan eens bij stil te staan. Zoals wij nu doen, bijvoorbeeld."

"Weet jij iets van de katholieke liturgie?"

"Sterker nog, ik ben katholiek opgevoed."

"Dan moet de oude, prachtige antifoon *vidi aquam egredientem de templo* jou ongetwijfeld iets zeggen."

"Werd die niet gezongen in de paastijd?"

"Precies, ja. En hij deed me altijd denken aan de Moerbeek. Dat had ik trouwens ook als ergens in de Schrift het woord Jordaan voorbijkwam, de levensader van het beloofde land. Als kind van deze streek had ik nu eenmaal geen ander referentiekader. Vandaar misschien dat de Moerbeek door veel mensen een *rivier* wordt genoemd. Wij, van de streek, doen daar echter niet aan mee. Van jongsaf aan voel ik me wel zeer sterk verbonden met de Moerbeek. Dat besef heeft in de loop der jaren steeds meer bezieling gekregen. Zelfs nu het eeuwenoude *vidi aquam* nauwelijks nog in de kerk te horen is na de wijding van het water in de paaswake, net zo min als het gregoriaans, stroomt de Moerbeek onverstoort verder door haar levendige landschap. In mijn beleving heeft dat iets van doen met eeuwigheidswaarde. Maar ik zeg wel vaker onnozele dingen."

"Als wetenschapper probeer ik beroepshalve dat soort zaken wat rationeler te benaderen, maar dat wil niet zeggen dat ik niet geraakt wordt door jouw opmerkingen over de Moerbeek. Ik vind het zelf ook een heel bijzondere stroom."

"Vanaf mijn kindertijd is de omgeving van de Moerbeek steeds een vaste pleisterplaats voor me geweest," ging Freek verder. "In zonovergoten zomers heb ik er gespeeld, geravot, gezwommen en gejonast. In mijn dooie eentje of samen met de verzamelde dorpsjeugd, als de hitte ons naar het water dreef. Op haar stroming dreef ik mee of ik zette papieren bootjes uit, die, zo fantaseerde ik, afdreven naar de onbekende verten van de wereldzee. Later heb ik langs haar boorden gewandeld met de geliefde, of er in alle eenzaamheid gerouwd, als er weer iemand uit de familie of de vriendenkring voorgoed was heengegaan. Stromend water kan troost brengen, tenminste als je oor hebt voor het ruisen en de altijd durende voortgang van het sprekende water."

"Het is soms net of ik Fleur hoor praten," onderbrak Maarten. "Ook zij is helemaal verknocht aan dit land."

"Ik hoop van ganser harte dat de Moerbeek ook voor jullie zowel een vraagbaak als een aanspreekpunt zal worden," ging Freek verder. "Voor mij is ze veel meer dan een beek. Ik zag haar woede na een hevige

onweersbui. Maar ik zag ook haar beheerste rust in een lange, hete zomer. Als je hier geboren en getogen bent en als je bovendien oog hebt voor de boeiende zaken die zich, door alle seizoenen heen, afspelen in de natuur, dan krijgt de Moerbeek een prominente plaats in het landschap van je leven. En nu gaan we nog eens ouwerwets door De Lage Moeren banjeren."

"Banjeren?" vroeg Maarten. "Ik ken dat woord alleen in de betekenis van braniechtig op en neer lopen. Maar dat zul je niet bedoelen."

"In het dorpse jargon van de jeugd betekent het zoiets als *"overal dwars doorheen gaan, zonder je iets van welke grens dan ook aan te trekken"*.

Ik deed dat vroeger wel eens, alleen of met een vriend, om een afgebroken liefde te vergeten of zomaar, om je eens helemaal uit te leven. Vandaag wou ik dat met jou nog eens dunnetjes over doen. Ga je mee?"

"En Kova dan?"

"Als wij Kova niet vinden, dan vindt Kova *ons* wel, daar kun je zeker van zijn. Hier, precies waar de beek een scherpe meander maakt, zullen we de eerste keer oversteken."

"Door die draaikolk?" vroeg Maarten.

"Wij noemen dat hier een wiel," zei Freek. Als je je rugzak boven je hoofd houdt, redt je het wel zonder al te veel schade."

Hoofdstuk 20

Maarten volgde de raad op en een paar minuten later stond hij aan de overkant, direkt daarop gevolgd door Freek. Het water droop van hun kleren.

"Dat bedoelde ik nou met *zonder rekening te houden met de grenzen die je tegenkomt*," zei Freek. "En we zullen nog wel meer zware hindernissen voor de kiezen krijgen."

Ook Maarten begon er plezier in te krijgen.

"En nu rechtstreeks richting Belgische grens," zei hij en sprong over een omgewaaide populier die daar al een tijd lag weg te rotten.

Dat hij zo'n dertig jaar jonger was dan Freek, was vooralsnog niet te merken. Samen waadden ze door een dode arm van de Moerbeek, waar het stonk naar rottende bladeren, vervolgens staken ze een heideven over om even later in fijn stuifzand terecht te komen.

"Nu zie je pas goed hoe afwisselend dit gebied is," zei Maarten. "Van kleine watersalamander tot zandhagedis, er is voor al die levensvormen hier wel een geschikte biotoop voorhanden."

Plotseling stonden ze weer oog en oog met de Moerbeek, die hier wel zeer sterk kronkelde. Zonder aarzelen begonnen ze aan de oversteek, want ze hadden nog een hele afstand af te leggen in dit gebied van om en nabij de zeven bij vier kilometer.

Rond twaalf uur hielden ze schafttijd. Freek ging kreunend in het gras zitten en streek met een bezorgd gezicht over zijn dijbeen.

"Dat valt me tegen," zei hij. "Ik had echt gedacht dat ik zo'n banjertocht nog wel aan kon. Zuiver gebrek aan conditie."

"En de leeftijd," lachte Maarten.

Hij ritste zijn rugzak open en reikte Freek een broodje aan. Op dat moment werd zijn aandacht getrokken door een enorme vogel. Het vliegbeeld had iets weg van een meeuw, maar de vleugels waren lang en gevingerd, de staart opvallend kort en alleen de onderkant was wit.

"Visarend," wees hij.

"Dat zou wel eens kunnen," zei Freek. "Een paar honderd meter verderop liggen twee reusachtige

kweekvijvers. Daar komen wel vaker visarenden op af, vooral in de late zomer."

"Dan wacht ons een spektakel," zei Maarten. "Zullen we gaan kijken?"

Freek stond kreunend op.

"Vooruit dan maar," zei hij. "Niemand heeft nog compassie met een oude man."

Maarten was al vooruitgelopen. Verscholen achter wat struiken bleef hij staan op de oever van de kweekvijver. De visarend was veel lager gaan vlieger. Min of meer op de manier zoals zwarte sterns dat doen, hing hij biddend boven de vijver, op zowat tien meter hoogte. Opeens trok hij de vleugels tegen zijn lijf en in een schroevende duikvlucht plonste hij in het water. Nog geen seconde later kwam hij boven met een grote karper in zijn klauwen. Met moeite won hij weer hoogte en vloog naar de populieren aan de overkant van de vijver. Daar ging hij op een tak zitten en begon te eten van de karper. "Een kans van een op de zoveel om zoiets in je leven te zien te krijgen," zei Freek. "Zo zie je maar weer, in De Lage Moeren is altijd wat te beleven."

Ze gingen weer in het gras zitten om de afgebroken maaltijd te hervatten.

Een meerkoet liet zich horen en in de top van een berk zong een late vink. Nog even en de vogeltrek kwam alweer op gang. De zomer naderde zijn hoogtepunt.

Freek begon weer over zijn geliefde Moerbeek. Omdat hij zo boeiend en bezielend vertelde, liet Maarten hem graag aan het woord.

"Als kind was ik er al heilig van overtuigd, dat de oorsprong van de Moerbeek ergens in de oertijd moest liggen. Niet gehinderd door enige kennis van de geologie, kon ik me die droom gemakkelijk permitteren. Maar achteraf bleek, dat ik gelijk had. Vooral op plaatsen waar de beek regelmatig buiten haar oevers trad, zodat er een zompig moeras kon ontstaan met verend veen, rottende varens en dode boomstronken, rook alles naar oer en oud. Het vage idee "ergens in de oertijd" was voor mij als kind meer dan voldoende. Ik had ook nog geen enkele behoefte aan een andere aanduiding van het tijdstip en eerlijk gezegd heb ik dat nog steeds niet. Maar de wetenschap staat voor niets. Zo schijnen de grove, grindhoudende zandgronden hier in de buurt er op te wijzen, dat de Rijn hier ooit heeft gestroomd. De Moerbeek schijnt zelfs min of meer door de oude bedding van de Rijn te stromen, precies waar nu die grove, goed water doorlatende afzettingen liggen. Daarom gaat er opvallend veel water door deze toch betrekkelijk kleine stroom."

Hij stond op, plantte beide handen in zijn blijkbaar pijnlijke rug en boog een paar keer voorover.

"Kom, we gaan verder," zei hij. "Er wacht ons nog een aantal zware uren."

Hij had gelijk. De hindernissen bleven niet uit. Nu eens zakten ze tot over hun knieën in het moer en waadden ploeterend verder, dan weer wrongen ze zich door manshoge varens heen of kropen letterlijk onder al te dichte en taaie begroeiing door. De verrassing was dan ook groot, toen ze plotseling voor een open en weids heideveld stonden.

"Als we deze heide oversteken, zijn we binnen een uur of twee weer op ons uitgangspunt," zei Freek opgelucht. "Het werd hoog tijd."

Met zware benen maar toch voldaan dwaalden ze over de hei. Zo nu en dan schoot er een hagedis weg voor hun voeten, maar voor de rest liet geen dier zich zien. Zelfs de wulp hield zich gedeisd op deze lamlendig hete middag. Het zonlicht danste en trilde boven de vliegdennen, die hier en daar tussen de heide waren opgeschoten. Opeens hield Maarten de pas in en wees. Op ongeveer honderd meter afstand, half verscholen tussen een paar vliegdennen, stond daar Kova met zijn roedel honden. Toen Freek als teken van herkenning naar hem zwaaide, gaf Kova de honden blijkbaar toestemming om naar hen toe te rennen. Vrolijk blaffend sprongen de Foxterriërs tegen hen op en probeerden hun handen te likken.

De oude man droeg exact dezelfde kleren als toen Maarten hem voor het eerst zag. Toen ze dichterbij kwamen, viel het hem pas op hoe vermoeid en onverzorgd hij eruit zag. Zijn ogen diep in de kassen, een

baard van een paar dagen en zijn kleren verfromfaaid. Ondanks dat alles liep Freek recht op hem toe en begroette hem met een lange omhelzing. Door de krachtige omarming viel de hoed van zijn hoofd en Maarten zag de wilde bos verwarde haren. Kova had tranen in zijn ogen, toen hij Maarten begroette.

"Waar zat je toch?" vroeg Freek. "De politie is al dagenlang naar je op zoek."

"Ik houd me schuil", zei Kova. "Ik ben bang dat ze me arresteren en de honden in beslag nemen. En zonder de honden wil ik niet verder. Ze zijn mijn vrienden en ze zijn mijn familie."

"Waar hield jij je in 's hemelsnaam verstopt in dit gebied?" vroeg Freek. "In het moeras is het te nat en voor de rest is het te vlak."

"Ik verstopte me hier, midden op de hei," zei Kova. "Niemand verwacht dat je een schuilplaats bouwt op een open vlakte. Ik zal jullie de plek aanwijzen. Kom maar mee."

Hij ging voorop over de hei tot bij een vijftal kromgegroeide dwergen van vliegdennen. Hij bukte zich en lichtte een houten deksel op, gecamoufleerd met heideplanten.

"Hier heb ik al die dagen geleefd," zei hij. "Soms passeerden de agenten rakelings langs de ingang van mijn hol. De laatste keer hadden ze twee honden bij zich. Ik was bang dat die ons zouden ruiken. Maar we zaten gelukkig diep genoeg onder de grond."

"Mogen we eens binnen kijken?" vroeg Freek.

Kova liet eerst de honden door de opening gaan en maakte toen een uitnodigend gebaar. Ze moesten even wennen aan het duister. Kova zocht lucifers en stak een kaars aan. Het hol bleek ongeveer vier bij vijf meter groot. Het dak en de zijwanden waren gestut met paaltjes van demmenhout en het dak zelf bestond uit berkenstammetjes, die secuur tegen elkaar aan waren gelegd, zodat er geen zand of plantendelen door konden vallen.

Tegen een van de wanden had Kova een stellage gebouwd, waarop een grote voorraad etenswaar was uitgesteld. Ook lag er een stapeltje spijkerbroeken en rode shirts. Daaronder stond een plastic jerrycan, blijkbaar vol water. Kova zag Maarten kijken.

"Ik had het hier zeker twee maanden kunnen uithouden," zei hij. "Maar mijn lijf wil niet meer meewerken. Ik word te oud voor dit soort dingen."

Hoofdstuk 21

"Ik geloof niet dat je nog bang hoeft te zijn voor de politie," zei Maarten. "Die jongen met het rode shirt is gevonden. Zoals wij al vermoedden, was hij gewoon naar huis gelopen. In feite is er niets gebeurd, dat niet door de beugel kan. De politie wil alleen van je weten, wat je nou eigenlijk van plan bent met de honden. Ze zijn bang dat er straks ongelukken gebeuren."

"Ik denk niet dat ze je de honden zullen afnemen," voegde Freek er nog aan toe. "Zeker als je stopt met dat vreemde gedoe met die paspop. Dat was geen slimme zet van je."

"Om niet te zeggen oerstom," zei Maarten.

"De honden zijn goed getraind," zei Kova. "Ze doen geen mens kwaad. Ik wil alleen De Lage Moeren beschermen tegen vernieling en vandalisme. Die jongens hadden wolfsklauw vernield, de lievelingsplantjes van mijn vrouw. Ik heb haar op haar sterfbed beloofd om dit gebied tegen indringers te beschermen."

"En daar gaan wij jou vanaf nu bij helpen", zei Freek. "Maarten heeft al een plan opgesteld en we gaan er alles aan doen om het idee te realiseren. Ik denk dat jij ons daar ontzettend goed bij kunt helpen met je kennis van De Lage Moeren. Voel je daar wat voor?"

Kova keek hem dankbaar aan en er kwamen weer tranen in zijn ogen.

"Ik heb heel wat meegemaakt in mijn leven, het ene ongelukkige voorval na het andere. Misschien dat het tij zal keren, nu ik oud ben geworden."

"Dan brengen wij je nu terug naar je huis," zei Freek. "Het wordt hoog tijd dat je een bad neemt en eens een goede maaltijd gebruikt. Hoe lang heb je al niet warm meer gegeten?"

Kova haalde de schouders op.

"Slecht slapen was nog het ergste," zei hij toen. "Mijn gewrichten doen pijn van het op de grond liggen. De rest vond ik niet zo erg."

Onderweg staken ze de Moerbeek over via een omgewaaide boom, die daar al jaren leek te liggen en die met zijn stam een smalle brug vormde van oever tot oever. De honden gingen voorop en ze volgden ze stap voor stap, want een erg comfortabele brug was het niet.

"Dit is een heel oude rivier," zei Kova. Gedurende de laatste ijstijden was het een brede, ondiepe, vlechtende rivier, die zorgde voor de afvoer van ontzettend grote hoeveelheden smeltende sneeuw. Nadat het klimaat warmer werd, veranderde de rivier in een sterk meanderende beek. Op veel plaatsen is het smeltwaterdal uit de ijstijd nog aanwijsbaar terug te vinden in het landschap."

"Verveel ik jullie met mijn gepraat?" vroeg Kova plotseling.

"Integendeel," zei Maarten. "Vertel maar verder."

"Mijn vrouw, ik mis haar nog elke dag," ging hij verder, "had een zeer brede en diepgaande belangstelling voor alles wat zich afspeelde in de natuur. Op mij heeft ze die belangstelling haast spelenderwijs overgedragen. Tijdens lange wandelingen langs de Moerbeek en de Veldloop vertelde ze boeiende verhalen over de historie van het gebied en over alles wat we onderweg hoorden en zagen. Vooral na de dood van haar vader, die midden in de natuur de boerderij had gebouwd, maakten we dagelijks lange tochten. Ze wist veel van planten en bomen, maar ook van vogels, insecten en de hier voorkomende zoogdieren. Vanaf het begin heeft ze een dagboek bijgehouden over alles wat we zagen in de natuur."

"Zou ik dat dagboek eens mogen inkijken?" vroeg Maarten gretig.

"Natuurlijk kan dat," zei Kova. "Er staan geen persoonlijke dingen in. Het gaat helemaal over de natuur en wat we daar samen beleefden."

"Ga verder met je verhaal", zei Freek.

"De liefde van mijn vrouw ging uit naar alles wat leefde," zei hij. "Maar twee vogels hadden toch haar voorkeur: de wielewaal en de ijsvogel. Haar eerste ervaring met de ijsvogel dateerde uit haar vroege jeugd, zo vertelde ze me. Het begon dat jaar al heel vroeg te winteren en na een paar weken vertoonde de Veldloop aan de randen tekenen van bevriezing. Ze droomde ervan dat de Veldloop een keer helemaal zou dichtvriezen. Maar haar vader, die toen nog samen met haar in het dorp woonde, waar hij als onderwijzer werkte, zei met grote stelligheid, dat haar droom nooit zou uitkomen. "Het kan vriezen wat het wil, maar de Veldloop zal in het midden open blijven," zei hij. Maar een week later werden zijn woorden al gelogenstraft.

Op een heldere winterdag liepen ze samen over het ijs van de beek, zodat ze de natuur eens van een andere kant konden bekijken. Toen vonden ze een dode ijsvogel. Hij lag tussen het riet op een mooi laagje sneeuw, de kleuren wat verbleekt, mager tot op het bot, maar nog altijd iets uitstralend van de oude glorie."

Kova zweeg en keek hen aan.

"Ik praat wel erg veel, is het niet?"

"Ik ben blij dat je weer over je vrouw praat," zei Freek. "Jarenlang heb je dat niet gekund of gewild."

"Ik zat verstopt van verdriet," zei Kova. "Het is leuk om te praten. Heel lang kon ik alleen tegen de

honden iets zeggen. Een mens wil praten met mensen. Maar ik moet nog vertellen over de wiewaal, die wonderlijke, geheimzinnige zomervogel. Omdat hij zijn naam roept, weet je dat hij er is. Maar je krijgt hem zelden te zien, zo goed weet hij zich schuil te houden tussen het groen van de weelderige populieren. We zagen hem voor het eerst tijdens een wandeling langs de Moerbeek. Het was april. Ik ontdekte zijn geel met zwarte lijf op een wat lagere tak van een kromgegroeide populier. Samen met mijn vrouw volgde ik zijn gang naar het uiterste einde van de tak. Daar zagen we het kunstig geweven nest en het broedende wijfje, wiegend op de voorjaarswind. Wij genoten samen van de kleinste dingen in de natuur. Hoe vaak hebben we niet, Agnes en ik, op de brug zitten kijken naar stroomopwaarts zwemmende rietvoorns, die in kleine scholen voorbijkwamen, beschenen door het zonlicht en glinsterend in het schijnsel van de wereld onder water. We noemden de namen van vissen in de Moerbeek naar het dialect van deze streek: blik, zandgevie, kwab. Hoe vaak hebben we niet, zwijgend en in onszelf gekeerd, op de oever van de Moerbeek zitten kijken naar het eeuwige wuiven van lenige waterplanten, terwijl onze gedachten uitgingen naar de tijdelijkheid van het bestaan en de breekbaarheid van menselijke verlangens. Hoeveel mensen deden dat eeuwen geleden al en hoeveel zullen er in de toekomst nog volgen? De Moerbeek zal hen genadig zijn."

Ze waren de boerderij waar Kova woonde intussen tot op een honderdtal meter genaderd. Blijkbaar waren de honden blij om het weerzien, want ze renden keffend en jankend voor hen uit.

"Niet alleen de honden zijn blij," zei Kova. "Ikzelf wil ook wel weer eens in een bed slapen en een kop koffie drinken."

Hij stuurde de honden naar een soort stal in het schuurgedeelte van het gebouw, waar ze overigens vrij in en uit konden lopen, omdat Kova de deur open liet staan. Maar desondanks bleven ze keurig binnen.

Van buiten zag de boerderij er eerder wat grijs en grauw uit. De drie goed geknotte linden voor het woongedeelte schatte Maarten op, om en nabij, de zeventig jaar oud. Daaruit kon hij afleiden dat het gebouw dateerde uit de jaren twintig van de vorige eeuw. Gewoon een ruime Brabantse boerderij, uit de tijd dat heideontginningen door particuliere boeren in zwang raakten. De ingang van het huis lag onder de lindebomen: een voordeur met twee ramen aan weerszijden. De deur en de kozijnen waren geel en groen geschilderd, zoals dat hoorde in deze streek. Toen Kova de deur had geopend en hen binnen liet, had Maarten het gevoel dat hij in een totaal andere wereld terecht kwam. Hier bestond het ouderwetse in scherp contrast met het hypermoderne. In de kamer onder de schouw stond nog een plattebuiskachel die kennelijk met hout gestookt werd en pal daarnaast een stalen bureau met een computer. Langs de wanden waren hoge rekken getimmerd, die boordevol boeken stonden. In de ruime boerenkeuken stond een ouderwetse, degelijke cuisinière en er hing zelfs boven het aanrecht nog een geelkoperen pomp met een zwengel.

"Ik zal eerst eens koffie zetten," zei Kova. "Niet alleen voor jullie, maar vooral ook voor mezelf."

Hij goot water in het koffiezetapparaat, deed er een paar scheppen koffie in en stak de stekker in het stopcontact.

"Geen water en wel electriciteit?" vroeg Maarten verwonderd.

"Er is ook geen gas," zei Kova. "Eerst wilden we ook geen electra, maar toen de computer kwam, zijn we overstag gegaan. We kunnen nu ook electrisch koken als we willen, maar meestal maken we gebruik van de cuisinière."

Het viel op dat hij nog steeds in het meervoud sprak, alsof zijn vrouw nog leefde. Freek had het blijkbaar ook opgemerkt.

"Hoe lang is Agnes nu al weer dood, Antonin?" vroeg hij.

"Dat wordt op 15 augustus precies tien jaar," zei Kova. "Maar wennen of slijten doet het niet erg. We waren blijkbaar teveel op elkaar aangewezen."

Hij schonk even later koffie in drie grote mokken die op de eikenhouten tafel stonden in de

woonkeuken. Vanwege de schaduw van de lindebomen was het daar redelijk koel.

Hoofdstuk 22

Ze zaten nog maar net te genieten van de verse koffie, toen de honden aansloegen. Verschrikt sprong Kova op en liep snel naar buiten. Freek en Maarten keken elkaar aan en gingen achter hem aan.

Op het erf stond een politieauto midden tussen de keffende honden. Kova haalde een fluitje uit zijn broekzak, stak het in zijn mond en floot. Hoewel Maarten geen enkel geluid hoorde, stopten de honden met janken en keffen en kwamen met de staarten omhoog naar Kova toe. Toen pas durfden de twee agenten uit hun auto te komen. Het waren dezelfde twee die hem vanaf de camping naar het bureau hadden gebracht, een man en een veel jongere vrouw.

"Levensgevaarlijk, die honden," zei de agent. "Geen wonder dat ze jou op het bureau eens willen uithoren over dat gedoe met die joekeltjes. Kom maar meteen mee."

Hij had zich rechtstreeks tot Kova gericht, maar Freek diende hem van repliek.

"Waar haalt u het recht vandaan om zo onbeschoft op te treden?" vroeg hij. "U komt ongevraagd en in volle vaart met de auto het erf oprijden en dan bent u verwonderd dat deze waakhonden waaks reageren. Bovendien dient meneer Kova met u aangesproken te worden, net als alle andere burgers in dit land."

Maar de agent liet zich niet van de wijs brengen.

"Ik heb opdracht van hogehand om de heer Kova op te sporen en naar het bureau te brengen. Ik zal hem dus moeten meenemen, of u het goed vindt of niet."

"Dan ga ik mee," zei Freek.

"Kan me niet schelen," zei de agent. "Er is plek genoeg in de auto."

"Wie past er dan op de honden?" vroeg Kova een beetje in paniek.

"Ik blijf wel hier," zei Maarten. "Moet ik nog ergens speciaal op letten wat de honden betreft?"

Kova reikte hem het fluitje aan.

"Lang blazen, dan komen ze meteen naar je toe. Het fluitje maakt een ultrasoon geluid. Mensen kunnen het niet horen, maar honden wel."

De vier stapten in en even later reed de auto het erf af, achtervolgd door de keffende honden.

Maarten kon niet nalaten het fluitje uit te proberen. Toen hij blies kwamen de honden onmiddellijk naar hem toe. Hij liet ze in de stal en ging het huis weer binnen.

Het was vroeg in de avond. Zou hij Fleur bellen? Hij haalde het mobieltje uit zijn rugzak en activeerde het menu op "Fleur thuis". Ze nam al gauw op.

"Waar zitten jullie nu?" vroeg ze.

"Ik ben in het huis van Kova. Jouw vader is met Kova en twee agenten naar het politiebureau. Ze willen hem nog verhoren over dat gedoe met de honden."

"Wanneer kom je naar huis?"

"Dat kan ik niet zeggen. Kova heeft me gevraagd op de honden te passen."

"Zal ik naar je toe komen?"

"Als je dat wilt. Er is hier in huis van alles te zien."

"Goed, ik kom er aan."

Toen Fleur het erf op kwam rijden, stormde de meute honden woest op haar auto af. Maarten kwam naar buiten en blies op het fluitje. Het resultaat was weer verbluffend. Hij begon er echt plezier in te krijgen. Nadat Fleur was uitgestapt en ze elkaar hadden begroet, bracht hij de honden weer naar de stal. Fleur was verrukt van het interieur van de boerderij, maar ook van de totale inrichting van het huis. Vooral de plattebuiskachel in de kamer, de oude, zwartwit geblokte vloertegels en de cuisinière in de keuken oogstten veel bewondering.

"In zo'n huis had ik nou altijd willen wonen," zei ze. "Daar kan geen villa of zelfs kasteeltje aan tippen. Zie

eens hoe het licht hier binnenvalt."

Samen liepen ze door het hele huis. Waar eens de koestal was geweest, bevond zich een soort magazijn met stalen rekken en archiefkasten. In de kasten zaten duizenden kaartjes met gegevens over de natuur in de De Lage Moeren en omgeving.

"Voor een veldbioloog is dit een ware goudmijn," riep Maarten enthousiast. "Werkelijk alles hebben ze genoteerd. Hier, over planten, insecten, vogels, vissen, amfibieën, reptielen, zoogdieren. Hele kasten vol. Alleen daarmee kan ik een jaar onderzoek vullen."

Fleur vond een stapel schriften met, in keurig handschrift, jaartallen op de etiketten.

"Kom eens kijken, Maarten, ik heb hier een compleet dagboek vanaf 1950."

Maarten zag dat het om de aantekeningen ging van Agnes, de overleden vrouw van Kova.

"Leg maar gauw terug die cahiers," zei hij. "Wat we nu aan het doen zijn gaat te ver. Het zijn dagboekantekeningen van Kova's overleden vrouw Agnes. Hij heeft me over de dagboeken verteld en me toegezegd, dat ik ze mocht inzien. Maar dat wil niet zeggen..."

Met enige schroom legde Fleur de schriften op hun plaats in het rek.

"Je hebt groot gelijk," zei ze.

"Zullen we eens rond het huis lopen?" vroeg Maarten. "Ik ben erg benieuwd hoe de direkte omgeving er uit ziet. "Mogen de honden mee?"

"Nee, laat maar," zei Fleur. "Ik ben niet zo dol op die brakken."

Achter het huis lag een grote, redelijk goed onderhouden moestuin. Je kon wel zien dat er de laatste dagen niet gewied en geoogst was. Fleur wees enthousiast op de rode en witte bessen, die in trossen aan de struiken hingen.

"En hier, echte knoerzels," riep ze.

"Hoe noem jij die kruisbessen?" vroeg Maarten.

"Knoerzels noemen wij die. En zo blijf ik ze ook noemen, mijn leven lang."

Achter de moestuin strekte zich een boomgaard uit met verschillende soorten fruitbomen: kersen, pruimen, perziken, morellen, appels en peren, nagenoeg allemaal zogenaamde hoogstam.

"Pluk eens wat kersen?" vroeg Fleur. "De leer staat al klaar."

"Ladder," zei Maarten.

Hij klom omhoog en plukte in korte tijd een mooi voorraadjie van die kleine, harde, ronde, rode vruchten die in de mond uiteenspatten.

Even later liepen ze, al etend en pitten spuwend, terug naar het huis.

"Het lijkt hier wel het aardsparadijs," zei Fleur opgetogen.

"En wij Adam en Eva," zei Maarten. "Maar dan wel keurig in de kleren."

"Wie weet wat er nog ooit van komt," lachte Fleur. "Nou snap ik ook waarom Kova en zijn vrouw hier zo gelukkig zijn geweest. Ze hadden hier hun eigen paradijs, midden in de natuur, ver verwijderd van de menselijke drukte en alle gedoe dat daarbij hoort."

"Maar ieder huis heeft zijn kruis," antwoordde Maarten en hij dacht aan vanmiddag, toen Kova vertelde over zijn Agnes.

Het begon al behoorlijk donker te worden. Hoog in een boomtop zat een zanglijster nog voluit te zingen. De avond vleide zich zachtjes en zeer behoedzaam neer over de velden en het huis.

Ze zochten in de grote woonkamer een boek uit en gingen in de keuken zitten lezen. In het boek van Maarten speelde de Moerbeek een zeer vooraanstaande rol. Hij las met stijgende interesse. Er was ondermeer ook een archeoloog aan het woord, die in deze streek opgravingen had gedaan:

"Het verbouwen van rogge breidde zich in de late Middeleeuwen gestadig uit, zo blijkt uit

pollenonderzoek. Vanaf de elfde eeuw werd hier ook al boekweit geteeld, maar in mindere mate dan rogge. Eik en beuk liepen sterk in aantal terug, tengevolge van de behoefte aan hout en de steeds voortschrijdende ontginningen. Als gevolg daarvan kwam er meer grasland en ook het aantal heidevelden nam hand over hand toe. De dichte vegetatie in de beekdalen, ook die van de Moerbeek en de Veldloop, verdween voorgoed om plaats te maken voor sterk gecultiveerde graas- en hooilanden. Die waren en blijven nog steeds van grote betekenis voor de veestapel, die in onze tijd overigens het beruchte mestoverschot veroorzaakt, omdat de boeren veel te veel varkens en koeien houden. En dat heeft weer grote gevolgen voor de flora en daarmee voor de fauna, in nagenoeg het gehele gebied. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw bleef rogge het voornaamste cultuurgewas. Daarnaast werden boekweit en haver verbouwd en later ook erwten, aardappels, voederbieten, wortelen en vlas. Vandaag de dag viert maïs de boventoon, omdat dit gewas veel mest opneemt en een redelijk goedkoop voer voor de koeien oplevert."

Hoofdstuk 23

Een eindje verderop in het boek kwam hij nóg een paar prachtige passages tegen. De naam van de auteur van het artikel kon hij in de gauwigheid niet achterhalen, maar het was zonder twijfel iemand met gevoel voor stijl en hart voor de streek:

"Zo hebben de Moerbeek en de Veldloop, via hun natuurlijke rijkdom aan (bouw)materialen, de mensen die in hun buurt woonden altijd veel voordeel bezorgd. Denk maar aan wilgentenen voor het vlechten van manden en korven en vooral voor het maken van het zogenaamde fitselwerk: de muren van een huis of hut bestonden vroeger uit dikke en dunnere wilgentenen, staanders en liggers, zorgvuldig in elkaar gevlochten en daarna opgevuld en aangesmeerd met leem. Ook die leem was in de beekdalen volop te vinden. Iedere nederzetting die iets voorstelde, had zijn eigen leemskuil.

Van het riet, dat nu eenmaal in vochtige dalen en op de oevers van beken groeit, maakte men de daken van de woningen. Uit de houtwallen op de beekoevers kapte men, om de zoveel jaar, de takken die, met een taaie twijg samen gebonden tot mutserd, dienden voor de stook en de kook en het bakken van roggebrood in de veelal gezamenlijke oven. Turf of klot voor de verwarming van het huis in de winter haalde men uit de veengebieden in de zogenaamde woeste gronden, die voor algemeen gebruik bestemd waren: de gemeynt.

Op die manier hebben de Moerbeek en in mindere mate de Veldloop aan ontelbare generaties beschutting en onderdak geboden. En dat verdient respect en verplicht ons tot behoud".

"Dit cultuurlandschap, de Moerbeekvallei, zoals die in het verleden is ontstaan door een goed afgewogen wisselwerking tussen menselijk handelen en de oorspronkelijke natuur, bleef vanaf de veertiende tot aan het einde van de twintigste eeuw nagenoeg onveranderd. De conclusie is dan ook meer dan gewettigd, dat de werkelijke aantasting zich vooral in de twintigste en voor een deel in de eenentwintigste eeuw heeft afgespeeld. Mogelijk volgt in deze eeuw het herstel. Het is bijna een kwestie van fatsoen en rechtvaardigheid."

Toen Maarten opkeek van zijn boek zag hij Fleur zeer verdiept in een stapeltje papieren.

"Wat lees je?"

"Gedichten. Prachtige gedichten van Kova over de Moerbeek, de Veldloop en de verdere omgeving. Maar als je goed leest gaan ze ook over zijn verbond met Agnes, zijn overleden vrouw en over zijn eigen verleden. Dat geeft er de nodige diepgang aan. Iemand zou ze moeten uitgeven."

"Dat heeft je vader al eens geprobeerd. Geen enkele uitgever had ook maar de geringste belangstelling."

"Dan moet het maar in eigen beheer. Je kunt dit werk niet ongelezen in een bureaula laten liggen."

Op dat moment sloegen de honden weer aan. De politie bracht Freek en Kova keurig met de auto thuis.

"Viel het mee?" vroeg Fleur toen de politieauto goed en wel weg was.

"Antonin heeft een flinke waarschuwing gekregen," antwoordde Freek. "Als er weer iets dergelijks voorvalt, moeten de honden worden afgemaakt. Tenminste daar dreigden ze mee. En eigenlijk waren wij het daar volkomen mee eens, nietwaar, Antonin."

Kova knikte alleen maar en stuurde de honden de stal in.

Nadat ze binnen nog een uurtje hadden nagepraat, gaf Kova te kennen, dat hij wilde gaan slapen.

"Morgen wil ik graag verder praten over jullie plannen met De Lage Moeren," zei hij. "Ik ben blij dat ik op mijn oude dag nog een nieuwe kans krijg. Maar nu wil ik gaan liggen. Ik ben doodop."

Maarten en Fleur sliepen slecht die nacht. Bij Maarten spookte voortdurend een tekst door het hoofd, die hij in de gauwigheid gezien had in het boek over de Moerbeek. Het zou een soort manifest kunnen zijn in de strijd om het behoud van De Lage Moeren. Aan de hand van hetgeen hij gelezen had, probeerde hij in zijn hoofd een nieuwe tekst te bouwen. Maar dat lukte niet erg. Uiteindelijk besloot hij op te staan en achter de computer te gaan zitten. Om Fleur niet wakker te maken, deed hij zo stil mogelijk.

"Waar ga je heen?"

"Sorry, dat ik je wakker heb gemaakt," zei hij. "Ik wilde snel even iets opschrijven dat maar in mijn hoofd blijft rondtollen. Over een half uurtje kom ik weer naar bed."

Maar Fleur was ook al opgestaan.

"Ik denk alsmaar aan de gedichten van Antonin Kova. Veel verstand heb ik niet van poëzie, maar dit raakt me tot in het diepst van mijn ziel. Ik wil daar graag nog eens met hem over praten. Er moet toch een uitgever te vinden zijn die de kwaliteit en de eigenheid van deze gedichten inziet en naar waarde schat?"

"Mag ik eerst mijn tekst op papier zetten?" vroeg Maarten. "Zo meteen ben ik de helft weer vergeten."

"Dan zet ik koffie," zei Fleur.

"Alleen al bij het onvoorstelbare idee dat de Moerbeek zo om en nabij de 450 millennia heeft overleefd, past ons mensen een houding van grote bescheidenheid en diep respect. Vooral het laatste millennium hebben wij de beek en haar omgeving veel geweld aangedaan door het kappen van de bossen en de rijke houtwallen op haar oevers; door het bouwen van watermolens en stuwen; door het rechte trekken van bochten en het kanaliseren van bepaalde delen, zodat het moeras langzaam maar zeker ging verdrogen; door ernstige tot zeer ernstige vervuiling met landbouwgif, overbemesting en industrieel afval; kortom door allerlei handelingen die ons economisch gezien van pas kwamen. Wij probeerden de Moerbeek volledig naar onze hand te zetten.

Bij een paar mensen wint gelukkig het inzicht veld, dat een laaglandbeek als De Moerbeek ontzettend veel invloed heeft op de totale ecologie van de streek. Er leven bij die mensen dan ook serieuze plannen om de Moerbeek in haar waarde te laten en daarmee ook De Lage Moeren. We zullen de Moerbeek de plaats terug moeten geven die haar nut, op een veel breder terrein dan louter het economische, weer volledig en onverstoord tot haar recht laat komen.

Zowel uit historisch en ecologisch als uit landschappelijk oogpunt bezien is de Moerbeekvallei een uiterst waardevol gebied. Het is nu aan de wetenschappers, de technici, de bestuurders, de ambtenaren, de stedelingen, de boeren, de burgers en de buitenlui om dit landschap met omzichtigheid te behandelen, zodat we in ieder geval voor het komende millennium behouden wat er van De Lage Moeren over is."

Hij gaf de tekst aan Fleur, die hem aandachtig las.

"Mooi," zei ze alleen. "De moeite waard om er een leven lang voor te vechten."

"Vooral wetenschappelijk moet ik het hele verhaal nog wat rationeler maken, minder recht uit het hart, maar dat lukt me wel," zei Maarten.

"Ik heb niet voor niets biologie gestudeerd. Van de andere kant moeten niet-wetenschappers er ook iets aan kunnen beleven."

Rond een uur of tien kwam Freek om Maarten op te halen. Het liefst zou Fleur ook zijn meegegaan naar Kova, maar ze moest op de winkel passen.

Toen ze arriveerden zat Antonin Kova in de moestuin op een bank een boek te lezen. De honden kwamen hen keffend en kwispelend tegemoet, alsof ze zo langzamerhand wel wisten wie ze waren. Antonin keek op en hief groetend de arm. Hij was gewassen en geschoren en had schone kleren aan. Met één enkel gebaar maande hij de honden tot kalmte.

"Ik ben blij dat jullie zo vroeg gekomen zijn," zei hij. "We hebben vandaag een heleboel te bespreken, want ik heb een definitief en onherroepelijk besluit genomen. Maar laat ik bij het begin beginnen.

Allereerst hebben jullie er recht op om precies te weten wie ik ben en waar ik vandaan kom. Er deden en doen allerlei geruchten de ronde over mijn afkomst en mijn wederwaardigheden en dat heb ik altijd maar zo gelaten. Aan jullie wil ik voor eens en voor altijd duidelijk maken hoe de zaak in elkaar zit. Afgelopen winter heb ik summier wat op papier gezet. Dat verhaal zal ik jullie geven. Het gaat overigens niet alleen over mij, maar evengoed over Agnes en haar vader, die in het verleden ook het een en ander hebben meegemaakt. Maar laten we nu eerst gaan praten over jullie plannen met De Lage Moeren, want daar ben ik ontzettend in geïnteresseerd."

"Zal ik dan maar van wal steken?" vroeg Maarten.

"Dat lijkt me voor de hand te liggen," zei Freek. "Jij bent de spil waar het om draait."

In heldere, goed doordachte bewoordingen vertelde Maarten wat hem, wat De Lage Moeren aanging, in grote lijnen voor ogen stond. Op bepaalde punten, vooral als het financieel-economische of politieke zaken betrof, of als het meer ging over de noodzakelijke samenwerking met instanties als bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, de provincie, de gemeente, het waterschap, Natuurmonumenten en Brabants Landschap, vulde Freek hem bondig aan.

Hoofdstuk 24

Kova luisterde gespannen. Zo nu en dan knikte hij instemmend. Pas toen Maarten en Freek uitgesproken waren, nam hij het woord.

"Dat is nou precies wat Agnes en mij voor ogen stond," zei hij ontroerd. "Alleen ontbrak het ons aan voldoende politiek inzicht en aan de nodige middelen. Misschien hebben wij te veel op de kracht van ons idealisme gerekend en op onze onvoorwaardelijke liefde voor dit gebied."

"Jullie hebben samen schitterend werk verricht," zei Maarten. "Gisteren ben ik zo vrij geweest om in jullie uitstekend bijgehouden archief te snuffelen. Met de gegevens die jullie hebben verzameld, kunnen wij als wetenschappers nog jaren vooruit."

Terwijl ze naar de boerderij liepen, vertelde Antonin Kova over zijn zorgen van de laatste jaren.

"Ik had de hoop al opgegeven," zei hij. "Ik zag de huizen opdringen, ik zag de industrie dichterbij komen, ik zag de boeren met gif spuiten en varkensmest sproeien, ik zag amfibieën en planten en vogels verdwijnen en ik zag het toerisme langzaam toenemen. Daarom ben ik de honden gaan africhten. Dat was mijn enigste kans, dacht ik in mijn onnozelheid.

Maar nu zal alles weer goed komen met De Lage Moeren."

"Ho, ho, kalm aan, we zijn er nog lang niet," zei Freek. "Er moeten nog heel wat hobbels genomen worden en veel zal afhangen van de medewerking die we van andere instanties krijgen. Belangrijker is misschien nog wel de vraag of de betrokken overheden en instanties bereid zullen zijn het spel van geven en nemen eerlijk te spelen. Ik heb genoeg zakelijke ervaring om daar geen hoge pet van op te hebben. Macht en eigenbelang spelen vaak een hoofdrol in dat soort onderhandelingen. Het is dan ook zaak, dat er snel een *Stichting tot behoud van De Lage Moeren* in het leven wordt geroepen. Ik zal de notaris bellen voor een afspraak in verband met de stichtingsakte. Een startkapitaal van 50.000 euro lijkt me voorlopig wel voldoende.

"Nou, dat lijkt me toch ook," zei Maarten met oprechte verbazing in zijn stem.

"En als het allemaal zo ver is, stel ik deze boerderij en de bijbehorende landerijen ter beschikking van de stichting," zei Kova.

"Daar zou ik eerst nog maar eens een nachtje over slapen," zei Freek.

In de keuken gaf Kova een paar volgetikte velletjes A4 aan Maarten en Freek.

"Lees maar," zei hij. "Mijn beknopte levensverhaal."

"Antonin Kova is geboren op 14 oktober 1924 in Lidice. Zijn vader was mijnwerker en hondenfokker. Zijn moeder was een Sudetenduitse. Ze heette Grahl met haar meisjesnaam. Antonin was hun eerste kind. Daarna werden er nog vier kinderen geboren, drie jongens en een meisje.

De vader werkte hard in de kolenmijn en hij fokte uitstekende honden. Die brachten veel geld op. De moeder stond aan de kant van Duitsland, de vader aan de kant van Tsjechoslowakije. Toen Antonin nog klein was, hadden de ouders daar vaak ruzie over. Ze schreeuwden en scholden. Soms liep de vader kwaad weg, vooral als de moeder praatte over *die Heimat*.

Antonin werd groter en het schelden van zijn ouders verergerde. Hij was veertien jaar oud, toen Henlein aan de macht kwam. Die stond ook aan de kant van Duitsland. De ouders van Antonin hadden daar weer vaak woorden over. Toen de Duitsers Tsjechoslowakije binnenvielen, scholden de ouders niet zo vaak meer tegen elkaar. Tenminste, ze schreeuwden en krijsten niet zo hard meer. Als kind was Antonin vaak bij de honden. Hij ging met de honden in het veld konijnen vangen en in de zomer bleef hij zelfs bij de honden slapen. Dat was een fijne tijd. Antonin wilde graag verder leren, maar dat kon niet. Omdat er in huis bijna altijd een gespannen sfeer hing, was hij maar liever buiten bij de honden.

Met dertien jaar moest Antonin in de kolenmijn gaan werken. Dat was zwaar werk en hij had een hekel aan het donker. Maar het moest van zijn vader. Toen ging zijn moeder met de Duitsers praten. Antonin mocht toen werken aan de grote lift van de mijn. Dat was een stoomlift. Dat vond hij interessant werk. Na een paar maanden ging moeder weer met de Duitsers praten. Toen ging Antonin werken op een trein, die heen en weer reed tussen Tsjechoslowakije en Duitsland. De trein haalde oorlogsmateriaal op bij Skoda en bracht dat dan naar Duitsland. Eerst moest Antonin helpen met allerlei klusjes en later werd hij stoker. Dat was hard werken, maar Antonin reisde graag.

In mei 1942 ging Antonin weer met de trein naar Duitsland. Het was een heel lange trein met veel wagons, allemaal vol oorlogsmateriaal. De reis duurde acht dagen, heen en terug. Toen Antonin thuis kwam, bestond zijn dorp niet meer. Lidice was verwoest, totaal met de grond gelijk gemaakt.

Een paar mensen die niet aan de kant van de Duitsers stonden, hadden Heidrich vermoord in Praag. De Duitsers waren woedend en toen hebben ze Lidice helemaal verwoest. Mannen, vrouwen en kinderen werden allemaal doodgeschoten of levend verbrand in de kerk, waar ze bijeen waren gedreven. Alle huizen en gebouwen waren neergehaald en met de grond gelijk gemaakt.

Antonin was niet alleen verdrietig, maar ook heel kwaad op de Duitsers. Hij kon het niet begrijpen. Alles was weg. Zijn vader, zijn broers en zijn zusje, maar ook zijn moeder die nog wel aan de kant van de Duitsers stond. Drie dagen en nachten huilde hij op de plek waar hun huis had gestaan. Toen hield het huilen op. Hij had geen tranen meer. Hij besloot weg te gaan uit Tsjechoslowakije, waar de Duitsers de baas waren.

Hij kon in Praag gaan wonen bij de machinist met wie hij veel reizen had gemaakt. Net als zijn moeder was dat een Sudetenduitser. Hij las Duitse kranten, waarin alles te lezen was over de laffe moord op Heidrich, de lieveling van Hitler. Maar over Lidice stond er niks in de krant.

Antonin zei, dat hij graag eens een verre reis wilde maken. De machinist begreep dat wel. Voor een

stoker was er altijd werk genoeg op de treinen. De machinist praatte met de Duitsers. Een paar dagen later vertrok Antonin als stoker op een trein naar Duitsland. Eerst naar München en van daar uit naar Essen in het Ruhrgebied. Hij woonde daar in een barak met machinisten en stokers uit allerlei landen. De eerste reis die hij maakte ging naar Holland met een trein vol munitie. De machinisten en de stokers reden niet graag op munitietreinen. Er kon gemakkelijk iets fout gaan. De tweede reis ging via België naar Parijs en vandaar naar Rennes in Bretagne. Dat was ook weer een trein vol munitie.

Hoofdstuk 25

Toen Antonin zo ver van Duitsland was, besloot hij om niet meer terug te gaan. Bretagne beviel hem wel. De heuvels waren er net als thuis. Lopen en liftend was hij in de buurt van de stad St. Briec gekomen, aan de noordkant van Bretagne. Hij liep over een smalle weg. Daar stond een vrachtwagen

scheef in de berm. Hij had een lekke band gekregen en was van de weg geraakt. Een van de kisten vol levende kippen was van de vrachtwagen gevallen. Vier kippen waren dood, de andere waren ontsnapt. Antonin hielp de man met het vangen van de kippen en het verwisselen van het wiel. Dat was moeilijk met zo'n oude krik, maar Antonin hielp goed. Daarom mocht hij mee rijden naar het huis van de man. Daar kreeg Antonin, na drie dagen vasten, eindelijk weer eens te eten en te drinken. In de afgelegen, kleine boerderij woonde een oude moeder met drie zonen. Twee zonen werkten op de boerderij, de derde handelde in soepkippen. Hij kocht ze op in de hele streek en verkocht ze weer op markten in de buurt. Antonin mocht er blijven wonen als hij hulpje wilde worden van de handelaar in soepkippen. Hij kreeg geen loon, wel kost en inwoning.

De drie zonen, die toch al een eind in de veertig waren, hadden niets te vertellen. De moeder was de baas. Ze schold de hele dag. In het begin was ze nog wel vriendelijk tegen Antonin. Niemand vroeg hem hoe lang hij wilde blijven. Als hij maar werkte, was het goed. Antonin was al blij met het eten en het bed. Langzaam maar zeker leerde hij ook wat Frans. Dat wilde hij ook, want het liefst zou hij in Bretagne willen blijven.

's Avonds kwam er wel eens een man op de boerderij. De moeder en de zonen noemden hem kapitein Gilles en deden erg onderdanig tegen hem. Antonin had al gauw door, dat de kapitein niet aan de kant van de Duitsers stond. Hij wilde de Duitsers juist dwars zitten. De drie zonen en Antonin moesten kapitein Gilles daarbij helpen van de oude moeder.

Op een dag reden ze van St. Brandan naar Plaintel om kippen te halen. Daar in de buurt lag het gehucht Le Hino. Er stonden daar alleen een paar boerderijen. Uit een oude schuur haalden ze twintig geweren en munitie. Die verstopten ze onder de kisten met kippen en reden weer naar St. Brieuc. Pierre, de zoon die in kippen handelde, stopte onderweg, haalde twee geweren onder de kisten vandaan en stak er een magazijn met kogels in. Zo hadden Pierre en Antonin ieder een geladen geweer.

Op een keer reden ze, weer met een soortgelijke lading, door St. Brieuc toen er plotseling twee Duitse soldaten op de weg sprongen om hen tegen te houden. Pierre greep zijn geweer en begon meteen te schieten. Maar de Duitsers schoten terug en raakten Pierre in het hoofd. Antonin sprong uit de vrachtwagen en rende een smalle steeg in. De Duitsers konden hem niet vinden.

Antonin moest lang zoeken voordat hij de weg weer kende. Dwars door de velden liep hij naar St. Brandan, want daar in de buurt woonde de oude moeder. Een paar keer moest Antonin zich verstoppen. Er waren veel Duitsers op de weg, zowel in auto's als te voet. Het werd al donker toen hij in de buurt van St. Brandan kwam. Er reden jeeps en pantserwagens door de straat van het dorp. Dwars door heggen en sloten ging Antonin naar de boerderij. Daar waren de moeder met haar twee zonen, maar ook kapitein Gilles met nog twee mannen. Ze hadden al gehoord wat er gebeurd was. Kapitein Gilles vond het te gevaarlijk om te blijven, maar de moeder wilde niet weg uit haar huis. Ook haar zonen moesten daar blijven. Antonin mocht kiezen. Hij besloot te vertrekken met kapitein Gilles en de twee mannen. Later hoorde Antonin dat de Duitsers de boerderij hadden opgeblazen, terwijl de moeder en de zonen nog in huis waren.

Een paar dagen later zat Antonin, samen met andere jonge mannen, bijna allemaal Fransen, op een vissersboot die hen naar Engeland bracht.

In Engeland had Antonin een goed leven. Hij werd ingedeeld bij een Frans squadron, dat bombardementsvluchten uitvoerde op Duitsland. Hij kreeg een uitvoerige opleiding als boordwerktuigkundige. Na een half jaar maakte hij zijn eerste vlucht in een oude Lancaster, die nog vol kogelgaten zat van vorige vluchten. Ze lieten bommen vallen op het Ruhrgebied. Op de terugweg

werden ze geraakt door afweergeschut en de Lancaster verloor langzaam hoogte. Boven Nederland sprong eerst de boordschutter met de parachute uit het toestel. Antonin sprong als derde. Hij kwam terecht in een moerasgebied. Omdat de Duitsers overal zochten, hield hij zich een week lang schuil in het moeras. Toen vond hij onderdak in de boerderij waar Agnes woonde met haar vader.

Agnes en haar vader stonden niet aan de kant van de Duitsers. Daarom mocht Antonin blijven. Er was werk genoeg op de boerderij. Ze woonden ver van de bewoonde wereld en er kwam nooit iemand op bezoek. Toen Antonin al een tijd bij hen op de boerderij woonde, vertelde Agnes hem, waarom ze geen contact hadden met het naburige dorp. Haar vader was daar lange tijd onderwijzer geweest. Hij had zo zijn eigen gedachten over de dingen van leven en dood en dat vond de pastoor niet goed. Toen zijn vrouw, de moeder van Agnes, moest bevallen van haar tweede kind, stierf ze in het kraambed. Ook het kind was dood. Van de pastoor mocht de moeder op het gewijde gedeelte van het kerkhof begraven worden, maar het kind niet, omdat het niet was gedoopt. Toen kreeg de vader van Agnes ruzie met de pastoor en hij werd ontslagen als onderwijzer.

De pastoor dreigde er zelfs mee, dat hij meester Wijnhoven, zoals hij in het dorp werd genoemd, door Rome in de ban zou laten doen, als hij zijn heidense uitlatingen niet vóór zich hield. Niemand in het dorp wilde nog iets van hen weten. Ze lieten hen links liggen. Maar in de oorlogsjaren wisten ze hen plotseling weer te vinden. 's Avonds en zelfs 's nachts kwamen ze op hun fietsen met harde banden of te voet naar de boerderij om rogge, aardappels en groenten te kopen. Tegen de normale prijs, terwijl ze elders overal woekerprijzen moesten betalen.

Na de ruzie met de pastoor en zijn ontslag als onderwijzer liet meester Wijnhoven een boerderij bouwen aan de rand van De Lage Moeren. Stukje bij beetje begon hij land te ontginnen, dat hij, omdat het gold als waardeloze grond, voor een grijpstuiver had gekocht van de gemeente.

Als boer leefde hij daar met zijn dochter Agnes. Ze hadden genoeg om in hun onderhoud te voorzien en ze hielden nog tijd over om zich te verdiepen in de flora en de fauna van De Lage Moeren. De vader wist vooral veel van dieren, Agnes wist alles van de planten in het gebied.

Toen Antonin bij hen kwam wonen, was de vader nog sterk. Het land, het vee, de moestuin en de boomgaard brachten genoeg op om er met zijn drieën van te leven. Na een paar maanden werden Antonin en Agnes verliefd op elkaar. De vader vond het goed en ze mochten hun gang gaan.

Na een aantal jaren werd de vader ziek, maar hij wilde niet naar de dokter. Het was een eigenwijze man. Na een paar maanden stierf hij.

Agnes leerde Antonin Nederlands spreken en schrijven. Hij hield van talen leren. Maar ze leerde hem ook veel over de natuur in De Lage Moeren. Ze kochten boeken over planten en dieren en schreven alles op wat ze tegenkwamen in hun streek. Zo leefden ze daar in alle rust, dichtbij de aarde, omringd door een rijke natuur. Maar Agnes raakte niet zwanger, hoe graag ze dat ook wilde.

Na heel veel jaren bleek, dat ook zij ziek was. Waarschijnlijk had ze iets aan de nieren. Dikke benen en zo. Maar ook zij wilde niet naar de dokter en evenmin naar het ziekenhuis. Ze zijn toen alsnog getrouwd om te voorkomen dat de bezittingen in vreemde handen zouden komen. Samen zochten ze naar planten die goed waren voor de nieren. Agnes wist ook veel van geneeskrachtige kruiden.

Op een dag kon Agnes niet meer lopen. Ze was te zwaar om te dragen en toch wilde ze elke dag de natuur in. Ze verkochten het vee aan andere boeren en een groot deel van de landerijen aan de gemeente, zodat ze meer tijd hadden voor elkaar. Van een paar planken, buizen en fietswielen knutselde Kova een soort rolstoel in elkaar, zodat ze toch samen konden wandelen door De Lage Moeren. Dat

heeft nog ongeveer tien jaar geduurd. Toen kreeg Agnes plotseling een heel dikke buik en een paar weken later ging ze dood. Ze was nog geen vijfenzestig jaar oud. Kova was weer alleen. Maar ze waren lang samen geweest, Kova en Agnes. Dan mag je als mens niet klagen.

Kova en Agnes hadden al die tijd een paar honden gehouden. Altijd Foxterriërs. Haar vader hield van dat Engelse ras. Na de dood van Agnes ging Kova met de Foxterriërs fokken. Niet om ze te verkopen, maar om ze zelf te houden. Hij richtte de roedel honden af om er De Lage Moeren mee te beschermen. Dat had hij Agnes beloofd voordat ze stierf.

Na de dood van Agnes heeft Kova een cyclus gedichten geschreven om de herinnering aan haar te bewaren. Daarin heeft hij beschreven wat ze aan de natuur beleefden en wat ze er bij voelden. Een paar mensen liet Kova de gedichten lezen. Ze zeiden dat het prachtige verzen waren, maar geen uitgever zag er brood in. Soms leest Kova ze nog wel eens en dan weet hij weer dat hun leven samen zin heeft gehad.

Naschrift.

Agnes hield vooral van de zonnedaauw en van de moeraswolfsklauw, die hier en daar nog voorkwamen in De Lage Moeren, maar langzaam aan steeds zeldzamer werden. Daarom werd Kova zo kwaad, toen een paar lummels een groot aantal wolfsklauwplantjes vernielden. Hij liet de honden de kleren van een pop verscheuren, om de jongens aan het schrikken te maken. Maar iedereen dacht, dat de honden een jongen hadden verscheurd. Daarom ben ik gevluht met de honden en in het hol gaan wonen, dat ik uit voorzorg had gemaakt op de hei."

Hoofdstuk 26

Freek en Maarten waren ongeveer tegelijkertijd klaar met lezen. Ze keken elkaar aan en zwegden, diep onder de indruk.

"Waarom zou Antonin de hele geschiedenis toch in de derde persoon geschreven hebben?" vroeg Maarten zich hardop af.

"Ik denk uit bescheidenheid," zei Freek. "Het verhaal wordt er alleen maar indrukwekkender van. En dan die volgehouden eenvoud en die korte zinnen."

"Waar zou Kova eigenlijk zijn? Heb jij hem zien weggaan?"

"We zullen hem maar eens gaan zoeken. Hij zal wel benieuwd zijn naar onze reactie op zijn levensverhaal."

Kova zat weer op de bank in de moestuin te lezen. Toen ze aankwamen liet hij de titel zien: de rerum natura.

"Een van de mooiste boeken die ik ooit heb gelezen, dit meersterwerk van Titus Lucretius Carus. Ook de vertaling van Ida Gerhardt is van een hoog gehalte. Na Georgica van Publius Vergilius Maro, ook al vertaald door Gerhardt, ben ik van de klassieken gaan houden. Zij zagen de dingen van de natuur nog met verrassend nieuwe ogen."

"We hebben je levensverhaal gelezen," zei Freek. "Het is een verhaal dat tot nadenken dwingt. Voor mij is het een reden te meer om het levenswerk van jou en Agnes voort te laten zetten. Zo snel mogelijk zal ik alles in het werk stellen om de stichting op te richten."

"Voor mij geldt precies hetzelfde," voegde Maarten er aan toe. "Ik denk dat het weinig moeite zal kosten om de interesse van de universiteit te wekken. Zo'n kans kunnen ze niet laten schieten."

"En bovendien kost het hun geen cent," zei Freek. "Integendeel, het levert juist op en daarbij brengt het project voor een aantal afstudeerders volop werk met zich mee."

"En ik kan er op promoveren," zei Maarten. "En meer dan waarschijnlijk niet alleen ik. Er ligt zoveel materiaal dat een onderzoek waard is, dat de wetenschap nog jaren vooruit kan, nog afgezien van de vraag wat we voor de toekomst allemaal moeten doen."

Kova stond op van de bank en liep weg in de richting van het huis.

"Laat hem maar," zei Freek. "Hij heeft het even te kwaad."

Tot zijn verrassing had Fleur de winkel al gesloten, toen Maarten thuis kwam. Ook viel het hem op, dat ze nogal stil was. Ze was wel lief en vol aandacht voor hem, maar toch ook meer ingetogen dan gewoonlijk.

"Is er iets?"

"Wat zou er zijn?"

"Dat weet ik niet, maar ik merk iets aan je."

Toen ze hem aankeek, stonden haar ogen vol tranen.

"Ik heb vandaag veel nagedacht," zei ze. "Het was druk in de winkel en ik merkte dat ik een hekel kreeg aan de bel en misschien ook wel aan de klanten. Eigenlijk ben ik helemaal niet geschikt voor een zaak als deze. Vandaar dat ik besloten heb de winkel van de hand te doen. Ik wil een heel ander leven. Dichter bij de natuur, dichter bij elkaar, dichter bij de dingen waar het werkelijk om gaat. Snap je dat?"

"Natuurlijk snap ik dat. Ieder weldenkend mens zou dat willen. Het is alleen de kunst om het ook te realiseren, vooral in deze tijd van prestatie en opgeklopte ambitie."

"Dat is nou precies wat ik bedoel. Ik wens daar niet meer aan mee te doen en in wezen hoeft dat ook

niet. Financiëel ben ik nagenoeg onafhankelijk. Dat is natuurlijk een enorm voordeel. Maar anderzijds wil ik ook iets máken van mijn leven, er iets zinnigs mee doen, zodat ik er later met voldoening en tevredenheid op kan terugkijken. Vooral de gedichten van Antonin Kova hebben me aan het denken gezet. Eigenlijk zou ik het leven van Agnes en Antonin willen voortzetten, afmaken, voltooiën. Ik wil dat samen met jou, maar ik ben bang dat ik te veel van je vraag, dat ik je onder druk zet, dat ik een claim op je leg, alsof je mijn eigendom bent, alsof ik recht op je heb. Begrijp je dat?"

Maarten legde een arm om haar heen en trok haar naar zich toe.

"Ik begrijp het niet alleen, maar ik denk ook volop met je mee. Zeker nu ik weet wat je al hebt meegemaakt. Het is natuurlijk een groot risico, dat we nemen. Er kan van alles fout gaan, want dromen komen meestal niet uit. Maar ik wil het er graag op wagen, samen met jou."

"Kom, we gaan koken," zei Fleur ontroerd. "Ik hou ervan om onder het koken over toekomstige dingen te praten en plannen te maken. We maken er een avond van die helemaal van ons is. We koken samen, we eten samen, we praten samen en we vrijen samen. Zo nemen we een voorschot op wat komen gaat."

"Ik ben wel benieuwd, wat jou nou precies voor ogen staat," zei Maarten. "Ik begrijp dat je dicht bij de natuur wilt staan. Wat versta jij daar precies onder en waar gaan we dan wonen?"

"In het huis van Antonin Kova," zei Fleur. "Natuurlijk moet hij er eerst mee instemmen, maar dat zal geen problemen geven."

"Jij zegt dat allemaal wel zo vlug, maar ik moet het nog zien," zei Maarten sceptisch. "Kova lijkt mij iemand die zeer gesteld is op zijn vrijheid. Hij zit echt niet te wachten op een paar kostgangers."

"Maar hij is ook al een dagje ouder en hij kan er dan van verzekerd zijn, dat er iemand voor hem zorgt. Intussen werk jij aan je proefschrift, in alle rust, want je hebt zeeën van tijd. Hopelijk lopen er in en om dat huis over een paar jaar een stel kleine wezeltjes rond."

Het duurde even voordat het tot Maarten doordrong. Toen begon hij te grinniken en omhelsde haar.

"Dat zie ik wel zitten, jij als moeder van mijn kinderen," zei hij.

"Van onze kinderen," verbeterde Fleur. "Je moet niet meteen zo bezitterig gaan doen."

"Daar moet jij wat van zeggen. Je hebt me in één week tijd volledig ingepalmd."

"Vind je dat niet heerlijk dan?"

"Ik geniet er elke seconde van."

Ze hadden nog erg veel te bespreken, dat bleek pas echt, toen ze na het eten over de feitelijk te nemen maatregelen begonnen. Er doemden allerlei zaken op, waar je zo in eerste instantie nooit op zou komen. Maar er waren ook voor de hand liggende dingen, die dringend geregeld moesten worden. Voor de gelegenheid haalde Fleur een mooie fles wijn uit de kast.

"Dat soort genoegens zal straks in elk geval tot de zeldzaamheden gaan behoren," zei ze, toen ze Maarten de fles aanreikte om te ontkurken. "Leven dichtbij de natuur betekent in de eerste plaats soberheid wat eten en drinken aangaat. Maar ook op tijd naar bed en op tijd weer op."

Maarten knikte instemmend.

"Voor mij zal er wat dat betreft niet eens zoveel veranderen," zei hij. "Ik ben het gewend om eenvoudig te leven. Wat ons nu eerst te doen staat is Antonin om toestemming vragen. Mocht hij nee zeggen, dan valt ons hele plan in duigen. Heb je daar al aan gedacht?"

"Antonin zegt niet nee," zei Fleur met de hem inmiddels bekende beslistheid. "We moeten de boerderij zodanig verbouwen, dat hij alle privacy heeft die hij wenst. Gezien de oppervlakte van het gebouw, moet dat haalbaar zijn."

"Op de bovenverdieping zijn we niet eens geweest," zei Maarten. "Wat denk je van de slaapkamers, de zolders en de stro- en hooischelften?"

"Het eerste wat we morgen doen, is een bezoek brengen aan Antonin. We zullen hem op de man af vragen, wat hij er van vindt. Laat mij het woord maar doen. Ik zou wel graag zien, dat er gas en water werd aangelegd, want verwarming kun je niet missen. Dat zou nog een punt kunnen worden."

"Ik zal mijn baan moeten opzeggen," zei Maarten. "En de huur van mijn kamer. Aan dat idee moet ik nu toch wel even wennen, merk ik."

"Je moet ook nog contact opnemen met de universiteit om je promotieplaats te regelen," voegde Fleur er aan toe. "Maar wat ik nog belangrijker vind, is de kennismaking met je ouders. Waarschijnlijk weten ze niet eens, dat je een vriendin hebt."

"Nee, ze weten inderdaad nog van niks. Van de andere kant kennen wij elkaar nog amper een week. Maar ik zal je graag aan hen voorstellen.

Wat zullen ze opkijken."

Zodra we toestemming hebben van Antonin om bij hem te komen wonen, gaan we dat allemaal regelen," zei Fleur "Ik begin er al zin in te krijgen. Ik hou wel van verrassende ontwikkelingen."

"Vertel mij wat," zei Maarten. "Er mag van jou niet één dag op de andere lijken. Ik ben benieuwd hoe lang je dat volhoudt."

"Het leven zit vol van grauwe, troosteloze dagen," antwoordde ze. "Mag ik dan asjeblief wat kleur in de zaak brengen?"

"Niets liever dan dat," zei Maarten, "als je maar niet van me vraagt je altijd en overal onmiddellijk te volgen. Soms heb ik een paar seconden bedenktijd nodig."

"Een paar seconden? Drie dagen zul je bedoelen," plaagde ze.

Maarten pakte haar vast en trok haar op schoot.

"Daar zal ik je eens ernstig voor straffen," zei hij.

Maar ze ontglipte hem en vluchtte uitdagend de slaapkamer in.

Hoofdstuk 27

Antonin Kova was niet echt verrast door de vraag van Fleur.

"Ik zei niet voor niets dat ik de boerderij en de landerijen aan de stichting zou schenken," zei hij. "Er zal natuurlijk wel verbouwd moeten worden."

"Mogen we dan ook gas en water laten aanleggen?" vroeg Maarten.

Antonin begon te lachen.

"Jullie zijn verwend," zei hij. "Jonge mensen kunnen tegenwoordig niet meer zonder dat soort technische verworvenheden. Televisie willen jullie dan zeker ook?"

Fleur en Maarten keken elkaar aan.

"Daar zullen we nog eens diep over nadenken," zei Fleur. "Voorlopig hebben we zo'n kijkkast niet nodig. Later misschien, als er kinderen komen."

Antonin keek haar vertederd aan.

"Kinderen," zei hij glimlachend. "Dan word ik wellicht nog opa."

Op dat moment stopte de auto van Freek op het erf. Hij scheen haast te hebben.

"Slecht nieuws," viel hij met de deur in huis. "Uit de derde of de vierde hand heb ik vernomen dat de gemeente plannen heeft om het bestemmingsplan aan deze zijde van De Lage Moeren te wijzigen. Als ik juist ben ingelicht, gaat het ondermeer over de grond die Antonin en Agnes een paar jaar geleden aan de gemeente hebben verkocht. De bedoeling is, dat het voornemen de komende week in de plaatselijke pers wordt gepubliceerd. Het zal nog een heel gevecht worden, want de gemeente heeft sterke argumenten voor de wijziging."

"Wat voor argumenten?" vroeg Maarten.

"Wethouder Mertens schijnt er te willen bouwen. Een aantal woningen voor starters om het vertrek van jongeren uit het dorp tegen te gaan. Daarnaast wil hij op die plaats een goed geoutilleerd industrieterrein laten aanleggen. Er schijnt al een projectontwikkelaar mee te denken."

"Daar gaan onze mooie plannen," zei Maarten. "Ik dacht al, dat kan niet goed blijven gaan. Het was ook te mooi om waar te zijn".

"Dat wil ik dan toch nog eens zien," zei Fleur strijdlustig. "Dat gevecht wil ik met Peter Mertens graag

aangaan."

"En anders *ik* wel," zei Freek. "Ik dacht al, dat er niets meer te knokken zou zijn. Wat mij betreft, niets liever dan dat."

Antonin was de kamer uitgelopen. Een paar minuten later kwam hij terug met een grote tekening van de omgeving en een brief van de gemeente.

"Hier, ik dacht het wel," zei hij. "Dit is de grond die wij destijds aan de gemeente hebben verkocht. Ongeveer vijftien hectare. Maar we hebben wel bedongen, vooral Agnes stond daarop, dat er de eerste honderd jaar niet op gebouwd zou worden. Als we een flink deel van de prijs lieten vallen, ging de toenmalige wethouder daarmee accoord. In deze brief staat het zwart op wit."

Freek trok hem de brief bijna uit handen.

"Inderdaad," zei hij, "er is geen speld tussen te krijgen. Maar desondanks blijven we zitten met het feit, dat we het plan van Mertens óók serieus dienen te nemen. Ik zal eens met hem gaan praten. Het is inderdaad zo, dat veel jongeren weg trekken uit het dorp, omdat er onvoldoende of te dure mogelijkheden zijn om zelf een huis te bouwen. Daarnaast is er in de streek veel behoefte aan meer werkgelegenheid.

Misschien valt er iets te regelen met Brabants Landschap of Staatsbosbeheer of desnoods Waterschap De Moerbeek. Die hebben hier in de buurt ook allemaal nogal wat eigendommen. Het ruilen van grond is heel normaal in die kringen. Het zou een optie zijn. Zo heb ik gelukkig toch nog een klus te klaren. Ik was al bang dat er voor mij geen werk meer zou overschieten."

"Dan kunnen we nu plannen gaan maken om het huis te verbouwen," zei Antonin. "Wat mij betreft beginnen we morgen. Ik ben lang genoeg alleen geweest."

Freek keek hem niet begrijpend aan.

"Och, dat is waar ook," zei Fleur. "Wij zijn intussen alweer een paar stappen verder."

Een paar dagen later reed Maarten, vergezeld van Fleur, naar de universiteit waar hij had gestudeerd. Het was al een geweldige meevaller, dat hij op zo korte termijn nog een afspraak had kunnen regelen met de hoogleraar die hij graag als promotor wilde. Binnen een half uur was de zaak beklonken. Daarbij speelde zeker ook een rol, dat Maarten bij dezelfde hoogleraar cum laude was afgestudeerd. En natuurlijk was het ook zo, dat de faculteit biologie bij zijn promotie een mooi geldbedrag zou incasseren. De hoogleraar en Maarten zouden één keer in de drie maanden een voortgangsgesprek voeren, dat zonodig in het onderzoeksgebied zou plaatsvinden, want hij was echt in het project geïnteresseerd. Ook over de inzet van afstudeerders konden ze het snel eens worden, temeer omdat Maarten liet doorschemeren, dat er iets tegenover zou staan. De hoogleraar opperde zelfs de mogelijkheid om over een paar jaar nóg enkele promoties uit het project te halen. Zeker toen hij hoorde dat Kova en zijn vrouw al zoveel voorwerk hadden gedaan, achtte hij dat zeer wel mogelijk.

Maarten vulde de nodige papieren in en voor de rest was het wachten op de officiële stukken, die binnen een maand zouden volgen.

"Is dat nu al voor elkaar?" vroeg Fleur verwonderd toen hij haar in de hal van het enorme gebouw kwam ophalen.

"Een kwestie van kwaliteit en overtuigingskracht," lachte Maarten. "Kom, dan gaan we nu mijn baan opzeggen."

Op het lyceum kostte het hem heel wat meer moeite om de rector te overtuigen. Pas toen hij duidelijk maakte, dat hij ging promoveren, moest de man wel door de knieën.

Hij klaagde wel nog over het feit dat het zo moeilijk was om geschikte leraren biologie te vinden. Vandaar dat hij het vertrek van Maarten zeer betreurde.

"Wie weet zien we je na je promotie nog ooit terug als leraar," zei hij ten afscheid. "Krijg ik een uitnodiging als de grote dag er aan komt?"

"Wie weet," zei Maarten en gaf de man een stevige handdruk. Zonder ook maar één keer om te kijken, verliet hij het terrein van de school.

"Wezeltje" had zijn gram gehaald.

Het opzeggen van zijn kamer was eigenlijk al geregeld toen ze arriveerden. Vanuit een soort luiheid, had hij zijn studentenkamer nog steeds aangehouden. De andere studenten hadden al een opvolger uitgezocht, die bereid was een aantal dingen van Maarten over te kopen, zoals keukenspullen, meubels en de gordijnen. Wat hij niet nodig had, zou hij bij het vuilnis zetten. In een uur tijd hadden Fleur en hij de spullen gepakt en in de stationcar gestouwd. Het ging vooral om wat kleren en boeken, de computer en de printer.

"Nou, erg dik in je spullen zat jij ook niet," zei Fleur verwonderd. "En dat je nog steeds tussen de studenten op een kamer woonde, verwondert me al helemaal."

"Jij hebt mooi praten," zei Maarten. "Zolang ik nog hoop had op een promotieplaats en er rekening mee diende te houden, dat ik als Assistent in Opleiding zou terugvallen op het minimumloon, had ik geen andere keus dan het aanhouden van die kamer. Daarbij komt nog, dat ik altijd al moeite heb gehad met veranderingen. En bovendien ben ik nooit echt geïnteresseerd geweest in een overdaad aan spulletjes. Genoeg is genoeg. Dat soort soberheid is me min of meer aangeboren."

"Dat komt dan goed uit," zei ze lachend, "in De Lage Moeren zullen we het wat dat betreft niet breed hebben. Maar daar krijgen we dan ook heel wat voor terug."

Ook het bezoek aan zijn ouders liep gesmeerd. Vooral zijn moeder was blij verrast en ze deed er werkelijk alles aan om het Fleur naar de zin te maken. Ze was zichtbaar blij dat Maarten weer eens langs kwam. Zijn vader stelde zich wat gereserveerder op.

"Gaat dat allemaal niet een beetje snel?" vroeg hij zelfs op een gegeven moment.

"Wie niet waagt, die niet wint," zei Maarten.

En daar bleef het bij.

Fleur praatte open en eerlijk met zijn ouders en bij het vertrek merkte Maarten aan alles, dat ze zeer in de smaak viel.

"Zodra het huis verbouwd is, verwacht ik jullie een keer," zei ze. "We zullen ervoor zorgen dat er genoeg kamers komen, zodat jullie altijd een paar dagen kunnen logeren."

"Aardige mensen," zei ze op de terugweg. "Gezien de kwaliteiten van de zoon, had ik ook niet anders verwacht. Je hebt ze wel een beetje verwaarloosd, is het niet?"

"Ik kan het niet ontkennen," zei Maarten schuldbewust. "Maar ik beloof beterschap."

"Dat is je geraden," zei Fleur. "En rij nu maar eens wat door met die ouwe dieselbak van je."

Hoofdstuk 28

Toen ze de afslag naar het dorp namen, had Maarten zowaar een beetje het gevoel, dat hij weer thuis kwam. De sentimenten borrelden in hem op. Opeens, volkomen onverwacht, kwam er een stortvloed van herinneringen boven, die allemaal betrekking hadden op de laatste tien dagen. Hij werd er zowel geestelijk als lichamelijk volledig door overspoeld. Er was geen houden meer aan.

Met een ruk zette hij de auto aan de kant van de weg in de groene berm en barstte uit in een geweldige huilbui. Minutenlang snikte hij alles uit zijn lijf, tot hij zich volkomen leeg voelde. Fleur stak al die tijd heel bewust geen hand naar hem uit. Pas toen hij weer enigszins tot bedaren was gekomen, legde ze haar hand op zijn schouder.

"Dat had je blijkbaar nodig," zei ze. "Er is ook zo ontzettend veel gebeurd in korte tijd, dat ik het er ook wel eens moeilijk mee heb."

"Sorry," zei Maarten. "Ik kon het niet meer tegen houden. Ik schaam me dood."

"Dat is nou het laatste wat je doen moet," zei Fleur. "Ik heb liever een man die zijn emoties durft te tonen, dan een macho zonder tranen. Als je dat maar goed onthoudt. Kom, we rijden verder."

Maarten stuurde de auto weer de weg op en reed het dorp binnen.

Thuis schonk Fleur twee glazen whiskey in.

"Proost," zei ze, "op onze jonge, sterke liefde". Daarna vleide ze zich tegen hem aan en verleidde hem tot het spel der spelen.

Ze sliepen in elkaars armen tot het daglicht hen wekte.

Geen van beiden kwam nog op het voorval terug. Onder het ontbijt vroeg Maarten op de man af, wat Fleur nu ging doen met haar opleiding fotografie aan de kunstacademie.

"In ieder geval natuuroptnamen maken in De Lage Moeren," zei ze. "Misschien vraag ik Antonin wel om me wegwijs te maken in het gebied en me te wijzen op de meer bijzondere zaken. Jou wil ik daar voorlopig niet mee lastig vallen, want jij moet aan je proefschrift werken. Als de boerderij straks verbouwd is, zijn er muren genoeg om mijn werk op te hangen. Nee, maak jij je maar geen zorgen over mijn bezigheden. Daarbij zal ik het druk genoeg hebben met de zorg voor het gezin en niet te vergeten de moestuin. Wat dat laatste betreft zal ik de hulp en bijstand van Antonin hard nodig hebben, want ik weet nagenoeg niets van tuinieren. Ik zou graag een ouderwetse moestuin aanleggen, maar ook een grote kruidentuin."

"Je hebt het allemaal weer goed voor elkaar," zei Maarten lachend.

"In mijn hoofd wel," zei ze. "Nu de werkelijkheid nog."

De metamorfose die Antonin Kova had ondergaan, was werkelijk wonderbaarlijk. Hij leek kwieker dan ooit en hij glom van energie. De hele dag sjouwde hij in en om de boerderij en zag ook nog kans regelmatig De Lage Moeren in te trekken. Als hij van zo'n tocht thuis kwam, ging hij stevast aan tafel zitten om op te schrijven wat hij gezien en beleefd had.

"De macht der gewoonte," zei hij verontschuldigend als een van hen hem daarmee bezig zag.

Op een dag kwam hij bij Fleur met een plan om een nieuw onderkomen voor de honden te bouwen. Antonin dacht aan een soort hol, half onder en half boven de grond, zodat het niet opviel in de omgeving. Het dak wilde hij afdekken met pluggen.

"Tussen de moestuin en de boomgaard ligt een mooi plekje voor dat doel," zei hij. "Vind je het goed?"

"Ik heb niets goed te vinden," antwoordde Fleur. "Jij hebt het hier voor het zeggen en dat zal ook zo blijven."

"Nee," zei Antonin, "Ik draag *alles* aan jullie over, ook de verantwoordelijkheid. Ik word te oud voor dat soort dingen."

Na een nacht vol onweer, sloeg het weer plotseling om. Door de vele regen werd de Moerbeek een woeste stroom, die planten, takken en zelfs ontwortelde bomen meesleurde in haar ongeremde kracht.

Op de dag na het onweer stond Antonin met Fleur en Maarten in een scherpe bocht op de oever naar het stuwende stromen te kijken. Ze waren alle drie diep onder de indruk van het oergeweld dat de beek ontketende.

"De Moerbeek is als een trotse, vrije vrouw," zei Antonin. "Soms wil ze gekoesterd worden en soms wil ze bandeloos zijn. Door niemand laat ze zich temmen of intomen. Daarom moet je haar in haar wezen laten. Ze bepaalt zelf haar bedding en daarmee het landschap. Soms vloeit ze kabbelend verder en streelt de oevers. Dan breekt ze los en sleurt alles met zich mee. Ze neemt dan terug wat haar is

ontnomen. Onberekenbaar is ze, als de regens haar bedding vullen. Dan verlegt ze haar loop of het geen moeite kost."

Nog nadenkend over de wijze, dichterlijke woorden van Antonin, liepen ze terug naar de boerderij. Tussen het natte gras en onder de druipende bomen zag het leven er een stuk minder aantrekkelijk uit, zelfs in de zomer.

"Het kan hier ook erg eenzaam zijn," ging Antonin verder. "Vooral als de vorst heeft toegeslagen en hoge sneeuw De Lage Moeren ontoegankelijk maakt, kunnen de dagen troosteloos leeg zijn in de natuur. Maar Agnes en ik vonden daar iets op. We lazen een boek bij de gloeiende kachel, schreven op wat ons bezig hield. Zelf had ik in en om het huis altijd wel wat te knutselen en Agnes had haar huiselijke bezigheden. Zo wisten wij de tijd te doden. En dat is een hele kunst, het doden van de tijd. Jullie zullen dat ook moeten leren, dag voor dag, jaar na jaar, tot je inziet dat soberheid en vriendschap de twee belangrijkste elementen zijn in een mensenleven. Agnes en ik hebben voor een belangrijk deel waar kunnen maken, wat de Griekse filosoof Epicurus ons lang geleden al voorhield. Om die reden lees ik de dichter Lucretius zo graag, maar ook, om bij het Nederlands te blijven, Ida Gerhardt, die de natuur eveneens een warm hart toedraagt:

Naar de winter

De waterkant wordt ruig verweerd,
het rietland goud en roest van dracht;
vandaag heb ik mijn boot gemeerd
bij 't huis dat naar de winter wacht.

Van zwerfse tochten teruggekeerd
draag ik in mij nog al de pracht
der dagen, die thans ongedeerd
over de drempel wordt gebracht.

Laat hier de winter en zijn macht
mij vinden op het werk gekeerd,
in stilte, overrijk bevrucht, -
het nutteloze afgeweerd.

Begrijpen jullie nu, wat ik bedoel?"
Ze begrepen pecies wat Antonin bedoelde.

Weer thuis gaf hij hen ieder een velletje papier met het verzoek het te zijner tijd eens aandachtig te lezen. Maar Fleur en Maarten lieten er geen gras over groeien:

"De Griekse filosoof Epikouros (latijn Epicurus) leefde in Athene van 341 tot 271 v.C. Hij was een hoogstaande, imponerende persoonlijkheid, maar ook eenvoudig en hartelijk.

Over geluk dacht hij in termen van een bestaan zonder smart en onrust. Dit ideaal kan alleen door redelijk inzicht, oefening en zelfbeheersing bereikt worden. De mens moet eenvoudig leven, zijn behoeften tot het minimum beperken, alle eerzucht en ijdelheid vermijden, rechtvaardig, wellevend, deelnemend en vriendelijk zijn zonder zich evenwel, in welk opzicht dan ook, van zijn stuk te laten brengen. Daarbij hoort een wat teruggetrokken leven. Dit laatste komt ondermeer tot uiting in zijn

afkeer van politiek. Omdat het "recht" berust op een "verdrag" dat het algemeen belang veilig stelt en bewerkstelligt dat niemand een ander schade doet of zich door een ander schade laat toebrengen, zal de wijze mens ieder onrecht doen vermijden en aan de wet gehoorzamen. Hij erkent de wet immers als nuttig, omdat zij hem beschermt en zijn rust garandeert.

Wie zo leeft, zal ook vrij zijn van schrikbeelden inzake een leven na de dood en het daaraan verbonden geloof in straffende goden en vergelding.

Het is dwaas de dood te vrezen: zolang wij er zijn, is de dood er niet en als de dood er is, zijn wij er niet meer.

Dit ideaal hebben Agnes en ik, zo goed en zo kwaad als het ging, trouw nagestreefd. Ik hoop dat het ook voor jullie iets kan betekenen. Vanuit die zelfde gedachten heb ik indertijd ook mijn gedichten geschreven.

Antonin."

Hoofdstuk 29

Na het lezen van de tekst keken Fleur en Maarten elkaar aan en knikten goedkeurend.

"In grote lijnen kunnen wij ons vinden in die filosofie, tenminste voor zover ik de stijl van leven van Fleur meen te kennen. Aan de zin "dat niemand een ander schade toebrengt" zou ik willen toevoegen "dat niemand een ander *levend wezen* schade toebrengt", maar dat zul je al wel begrepen hebben," zei Maarten.

"Dat is nu juist de interpretatie die ook Lucretius er aan gaf," zei Antonin. "Wij mensen moeten respect hebben voor de natuur, eenvoudigweg omdat wij er zelf deel van uit maken. Ik ben ontzettend blij dat jullie daarin met ons meegaan, ik bedoel met Agnes en mij. Nu staat me niets meer in de weg om jullie plannen volledig te onderschrijven en er volop aan mee te werken."

Tijdens een van de volgende, regenachtige dagen, gingen Fleur en Maarten op bezoek bij haar ouders. Ze waren er al een keer eerder geweest, maar dat was op een avond en de tijd was toen te kort om het huis en de omgeving goed te kunnen bekijken.

Freek en Els woonden inderdaad in een prachtig huis in een schitterende omgeving.

Tussen de buien door gingen Freek en Maarten naar buiten om de tuin en het natuurgebied er achter te inspecteren. Ook hier was de Moerbeek behoorlijk tekeer gegaan. Vooral in de bochten waren grote delen van de oever meegesleurd door het woedende water en enkele populieren hadden het loodje gelegd. Doelloos lagen ze half in het water, half op de kant.

"Een heel karwei om dat allemaal op te ruimen," zei Maarten.

"Laat maar lekker liggen," zei Freek. "De natuur weet daar op den duur wel raad mee. Bovendien heb ik het beheer van die twintig hectare overgedragen aan een Belgische natuurbeschermingsvereniging. Die natuurwachten hebben er veel meer verstand van en misschien komt het te zijner tijd nog eens tot een nauwe samenwerking tussen de Belgische en de Nederlandse autoriteiten, voor zover die zeggenschap hebben over De Lage Moeren."

Toen ze weer in huis waren, bracht Freek hem uitvoerig en niet zonder trots op de hoogte van de huidige stand van zaken rond de stichting. In de komende week zou de stichtingsakte getekend kunnen worden bij de notaris. Hij had de concepttekst van de akte al in huis.

"Jammer dat Antonin Kova er niet is, anders konden we alles eens rustig doornemen en een definitieve tekst samen stellen," zei hij wat teleurgesteld.

"Ik ga hem wel even ophalen," zei Fleur. "Over een half uur ben ik terug. Jullie vermaken je intussen wel."

Nogal recht op de man af begon Freek over het inkomen van Maarten.

"Hoeveel verdien jij eigenlijk op het moment?" vroeg hij.

"Precies weet ik het niet," antwoordde Maarten totaal overdonderd, "maar ik kon er het afgelopen jaar

heel goed mee toekomen."

"Dan krijg je hetzelfde loon voor je werk bij de stichting," zei Freek. "Kun je daar mee accoord gaan?"

"Eerlijk gezegd vind ik het nogal veel," zei Maarten. "Als Assistent in Opleiding op de universiteit zou ik zo ongeveer het minimumloon hebben verdiend."

"Dat lijkt natuurlijk nergens op," zei Freek verontwaardigd. "Je doet hoogstaand wetenschappelijk onderzoek en daar dien je naar betaald te worden. Punt uit."

Vanaf het moment dat Antonin Kova binnenkwam, nam hij het heft in handen, zeer tot verrassing van Freek, die gewend was het woord te nemen en ook te houden.

"Van Fleur hoorde ik dat we gaan vergaderen over de stichting," zei Antonin. "Maar ik ben van mening, dat wij, Fleur, Maarten en ik, met de gang van zaken binnen de stichting niets te maken moeten hebben. Wij horen ons volledig te concentreren op het leven in De Lage Moeren. Politiek, bestuur en macht staan daar volkomen buiten. Het is natuurlijk geweldig, Freek, dat jij en je vrouw het financieel en bestuurlijk gezien mogelijk maken, dat jullie dochter en schoonzoon het werk van Agnes en mij voortzetten, maar wij met zijn drieën zullen in dat geheel de belangrijkste schakels zijn. Geld en macht zijn slechts voorwaarde scheppende elementen, in het begin zeer noodzakelijk, maar op den duur van weinig belang. Ook de Moerbeek, die al onvoorstelbaar lang door De Lage Moeren stroomt, is nooit bevoordeeld met geld of macht, integendeel kun je wel zeggen. Zij ging haar eigen weg, zoals wij onze eigen weg moeten gaan. Het is goed dat die stichting er komt, maar kies mensen in het bestuur die graag willen besturen en geef de macht aan hen, die graag macht willen uitoefenen. Wij gaan straks wonen in de boerderij die mijn schoonvader liet bouwen. Help ons er een centrum voor natuur en natuurhistorie van te maken, waarbij behoud en onderzoek voorop komen te staan. Het moet ook een plaats worden waar kunst en wetenschap elkaar vinden en aanvullen, waar Fleur fotografeert en Maarten de wetenschap beoefent in dienst van het doel dat ons voor ogen staat: een sober leven in vriendschap en respect voor elkaar en voor de natuur. Heel de rest is bijzaak."

Zelfs Freek moest naar woorden zoeken om een zinvol vervolg te formuleren op de sobere, maar gloedvolle toespraak van Antonin.

"Natuurlijk heeft Antonin gelijk," begon hij voorzichtig. "Ik zal zijn ernstige opmerkingen dan ook graag ter harte nemen, tenminste als ook Fleur en Maarten instemmen met dit idealistische voornemen."

"Laat hen daar eerst maar eens een paar weken over nadenken," zei Antonin. "Zo'n beslissing neem je niet voor een paar jaar, maar voor je hele verdere leven."

"Nee, wij nemen *hier en nu* die beslissing," zei Fleur. "Wat denk jij daar van, Maarten?"

Hij zweeg even en kuchte, voordat hij resoluut het woord nam.

"Ik sta volledig aan de kant van Fleur," zei hij. "Ik hoop van harte en ik geloof er heilig in, dat wij, samen met Antonin, waar kunnen maken, wat ons voor ogen staat, zowel in het belang van onszelf als van De Lage Moeren."

De tachtigste verjaardag van Antonin Kova, op vierentwintig oktober, viel midden in een dijk van een nazomer. Het eerste ochtendlicht, bleek nog en wat aarzelend, viel door het grote keukenraam naar binnen en trok de blik naar buiten, waar de herfst, nu de ochtendnevels langzaam optrokken, het landschap schaterend opfleurde. Het zachte geel van de lindebomen voor de boerderij wedijverde met het ingetogen rood van de esdoorns. Verderop, in de richting van de Moerbeek, begon een rij Amerikaanse eiken volop mee te doen aan dit feest van licht en kleur.

Aan het begin van het ontbijt had Fleur de jarige verrast met een geurend, zelf gebakken roggebrood.

Het brood kraakte zelfs nog een beetje toen Antonin het vakkundig aansneed. Hij rook aan de snee en snoof de geur diep in zich op.

"Deze momenten geven kleur aan het bestaan," zei hij. "Eerlijk brood, eerlijk gezaaid, eerlijk gemaaid, eerlijk geoogst, eerlijk gedorst, eerlijk gemalen, eerlijk gekneet en eerlijk gebakken, verdient het om eerlijk gedeeld te worden. Dit soort brood helpt de mensen de winter door."

"Dat is bijna een gedicht," zei Fleur.

Maarten genoot met volle teugen van het gekeuvel en het totale tafereel: de grote tafel in de ruime keuken, de opdringerige geuren, het verstuivende licht dat door het raam binnenkwam, de rust van deze bijna gewijde morgen. Hij verwonderde zich over de daadkracht van Fleur, maar hij was ook een beetje bezorgd om haar rusteloze gedoe.

"Waar vond je in 's hemelsnaam de tijd om gisteren óók nog een brood te bakken?" vroeg hij verwonderd. "Het lijkt wel of je kunt heksen."

"Is dat een compliment of een afkeuring?" vroeg Fleur. "Ik ben er aan begonnen toen jullie gisteren de roeiboot repareerden die in de Moerbeek ligt. Maar eerlijk gezegd viel het niet mee. Vooral het kneden vroeg ontzettend veel kracht. Mijn armen en polsen doen er nog altijd zeer van."

"Vroeger werd het deeg gekneet met de voeten," zei Antonin. "Je zette beurtelings een voet op het deeg, als soldaten in een gemarkeerde pas, en het wisselend gewicht van je lijf deed de rest. Je werd er eigenlijk niet moe van."

Maarten zat nog steeds te genieten.

"Wat een schitterende dag om je verjaardag te vieren," zei hij tegen Antonin.

"En dan nog wel zo'n buitengewone verjaardag," viel Fleur hem bij. "Je hoort nu bij de sterken, Antonin."

"Een paar maanden geleden was ik er nog van overtuigd, dat ik op mijn tachtigste verjaardag alleen zou zijn met de honden," antwoordde hij. "Er is ontzettend veel ten goede gekeerd, zowel met mij, met jullie, met de honden als met De Lage Moeren. In de afgelopen tien jaar heb ik geen winter met zoveel vertrouwen tegemoet gezien."

Hij keek hen allebei aan en stond toen op van tafel om aan het werk te gaan.

"Wat ga je doen vandaag?" vroeg Maarten.

"Ik ga met de roeiboot de Moerbeek op en de honden mogen over de oever met me meelopen. Dan hebben ze ook iets speciaals op mijn verjaardag. Maar nu een heel andere vraag. Hoe weten jullie in 's hemelsnaam dat ik vandaag jarig ben?"

"Je opent er je levensloop mee en die heb ik intussen al wel zeven keer gelezen. Ik ben overigens nog steeds onder de indruk van dat verhaal. Verlang je nooit eens terug naar Tsjecho-Slowakije, of Tsjechië, zoals het tegenwoordig heet?"

"Verlangen wel," zei hij, "maar het is er nooit van gekomen. Sinds ik hier in De Lage Moeren ben beland, ben ik er nooit meer weg geweest. Ik weet bij wijze van spreken niet eens hoe de kerktoren van het volgende dorp er uit ziet. Het had voor mij geen enkel belang om ver van huis te gaan."

Hoofdstuk 30

Na enig aandringen had Fleur het van Antonin gedaan gekregen, dat er in de moestuin een groentekas werd gebouwd met het oog op het kweken van tomaten, paprika's, courgettes en aubergines. Na enig verzet had Antonin toegegeven, maar dat verzet was er eerder voor de vorm. In feite kon hij haar niets weigeren en daar maakte ze handig gebruik van. Hij hielp daarna zelfs mee bij de installatie van de kas en achteraf was hij zeer tevreden over de nieuwe aanschaf.

Afgezien van het ruime en bijna luxueus te noemen hondenverblijf dat Antonin gebouwd had, was er aan de moestuin en de boomgaard verder niets veranderd.

Er was dit jaar een mooie appeloogst. Samen met Fleur had Maarten heel wat kisten binnengehaald, vooral bellefleurs en goudreinetten, die zich volgens Antonin goed lieten bewaren als appeltje voor de dorst.

Tegen het hoge hek, dat Antonin jaren geleden had getimmerd als afscheiding tussen de moestuin en het erf, groeide een klimroos die nog uitbundig met dieprode bloemen was getooid. De herfst was uitzonderlijk gul dat jaar. Dat was ook af te lezen aan de grote trossen blauwe druiven aan de wijnstok die tegen de zuidelijke muur van de boerderij stond.

"Een ander jaar zal ik eens proberen wijn te maken," zei Fleur overmoedig.

"Jij wilt ook *alles* uitproberen," zei Maarten. "Voorlopig heb je ander werk genoeg."

"En als het een beetje meezit, ga ik ook nog bijen houden," zei ze plagend. "Ik hou van honingzoete zaken."

In de late namiddag zaten ze vaak met z'n drieën op een bank tegen de muur van de boerderij om uit te rusten van de gedane arbeid en te kijken naar de zonsondergang boven De Lage Moeren. Slechts zo nu en dan werd er dan een woord gezegd, want de stilte vroeg om respect op deze tijd van de dag.

De avonden zaten ze, voor zover ze niets anders te doen hadden, in de keuken te lezen. Ondanks het mooie najaarsweer koelde het na zonsondergang snel af. Vandaar dat Antonin elke avond de cuisinière stookte met hout dat hij bij hopen had gekleefd en dat afkomstig was van overtollige bomen in de directie omgeving. De houtblokken lagen keurig opgestapeld onder een afdakje op het erf.

Op aanraden van Antonin was Fleur begonnen met lezen in *de rerum natura* van Lucretius in de vertaling van Ida Gerhardt. Maarten verdiepte zich in de avonduren met toenemende belangstelling in *Georgica* van Vergilius.

Langzaam maar zeker was er in hun dagelijkse leven al een ritme aan het ontstaan van vroeg naar bed en vroeg uit de veren. En iedereen voelde zich daar wel bij.

Zoals afgesproken was professor Vantelanden, de hoogleraar onder wiens supervisie Maarten wilde promoveren, half september op bezoek geweest. Na een kort gesprek en een inspectietocht door een deel van De Lage Moeren, had hij de komst van een student toegezegd, die de trek van vissen in de Moerbeek zou gaan bestuderen en tevens het aantal soorten zou inventariseren. Na een week stond de student inderdaad voor de deur. Hij was enthousiast en Maarten had er alle vertrouwen in. Na een paar dagen kwam hij al met de melding, dat het aantal soorten zoetwatervis alle verwachtingen overtrof. In die korte tijd had hij al een behoorlijk aantal vissen genoteerd. Met name de grote hoeveelheid blankvoorn in de Moerbeek zou kunnen wijzen op een behoorlijk bestand aan roofvissen, voor wie de blankvoorn nu eenmaal de belangrijkste prooi vormt. Daarnaast gaf het grote aantal blankvoorns aan, dat de voedselrijkdom in de Moerbeek opvallend groot was. Wetenschappelijke conclusies waren daaruit overigens nog niet te trekken. Hoewel Maarten niet veel wist van zoetwatervissen, hoorde hij in het verhaal van de student een toon die hem beviel: De Lage Moeren was een natuurgebied dat onderzoek ten volle verdiende en bovendien een en ander beloofde.

Mogelijk kon er over een paar jaar zelfs een paartje otters worden uitgezet, gezien de rijkdom aan vis. Maar dat was een droom voor de toekomst.

Daarna stuurde Vantelanden nog een brief, waarin hij een student toezegde die in het komende voorjaar en in de zomer het aantal beschermde soorten moerasplanten die nog voorkwamen in De Lage Moeren zou inventariseren en beschrijven. Een aardige bijkomstigheid was nog, dat de betreffende student geïnteresseerd was in de streeknamen van die moerasplanten. Daar kon Freek mooi op inspelen.

Intussen werd er volop aan de boerderij verbouwd. Het breekwerk en het mistroostige slopen was voorbij en ze waren alweer enige tijd in de opbouwfase. Via Freek hadden Maarten en Fleur contact gekregen met een bedrijf dat zich toegedeed op *duurzaam (ver)bouwen*, van allerlei soorten fabrieken en huizen, maar vooral van boerderijen. De eigenaar had zelf een boerderij omgetoverd tot bedrijfsgebouw en woonhuis. Na een bezoek aan die verbouwde boerderij waren zowel Fleur als Maarten nogal onder de indruk. Vooral de praktische toepassingen van milieuvriendelijke oplossingen spraken hen aan. Veel van die kostbare, maar nuttige toepassingen waren ook haalbaar in hun situatie. Ze hadden met enige moeite een aannemer gevonden die ervaring had met dat soort verbouwingen en half september waren de bouwvakkers begonnen met de werkzaamheden. Vooral Maarten hield zich bezig met het toezicht op de verbouwing. Hij overlegde zonedig met de opzichter en volgde alles van uur tot uur en van dag tot dag. In een grote, nieuw gebouwde kelder

onder de koestal werd het regenwater opgevangen dat van het dak kwam en via een filter gezuiverd. Dat voorkwam dat er kostbaar drinkwater gebruikt moest worden, om bijvoorbeeld de was te doen en de toiletten door te spoelen. De stroschelft en de hooischelft werden herschapen in twee lichte ruimten, die als kantoor dienst konden doen. Aan de noordzijde kwam er in de lengterichting van het dak een lang, smal raam, dat het aanzien van de boerderij nauwelijks geweld aan deed, maar in de kantooruimten konstant voor voldoende licht zorgde. Om een te sterke lichtinval te voorkomen, werden er voor het raam, dakpansgewijs, maar met smalle, gelijkmatige tussenruimten, planken van larixhout bevestigd. Dat hout had een weinig opvallende kleur, maar bovendien had het de eigenschap dat het, zelfs in onbewerkte staat, ontzettend lang mee ging. Het rioolwater werd via een lange pijp naar een nieuw aangelegde vijver geleid met veel kiezel in de bodem en beplant met een grote hoeveelheid riet. Na enige tijd kon dat gefilterde water volledig schoon terugvloeien naar De Lage Moeren.

Vooral Fleur was blij met de ruimte en daarmee met de mogelijkheid om haar foto's goed tot hun recht te laten komen. In de kantoren werden zodanige computeraansluitingen gelegd, dat ze er, ondanks de te verwachten technische vernieuwingen, nog jaren mee vooruit konden. Het hele gebouw werd dubbel en dik geïsoleerd, zowel het dak, als de vloer en de muren. De vloeren bestonden overal uit tegels en daaronder waren de leidingen voor de vloerverwarming aangelegd. Nog voor de winter zou die verwarming werken, had de installateur toegezegd.

In de koestal kwam de donkere kamer voor Fleur en aan de wanden waren hoge vitrines voorzien om de bezoekers te kunnen tonen wat er in De Lage Moeren aan bijzondere dingen te zien was.

De oude paardenstal werd de werkkamer van Antonin Kova. Een soort stalraampje in de gevel gaf hem een weids uitzicht op De Lage Moeren. Hij was zeer verguld met al die luxe. Daarnaast kreeg hij nog een soort woon-slaapkamer op de bovenverdieping, hoewel hij in nagenoeg alles meedeed met het gezin.

Naar schatting, zo zei de aannemer, zou alles vóór Kerstmis in kannen en kruiken zijn. En dat was een mooie gedachte.

Zodra Antonin met de honden vertrokken was naar de rivier, ging Fleur op zoek naar Maarten. Ze vond hem in de verbouwde koestal.

"Ga je mee wandelen?" vroeg ze. "Het is zo'n prachtig weer. Ik neem de camera mee om wat herfstopnamen te maken."

Verrast keek hij op en knikte.

"We mogen het er wel een paar uurtjes van nemen. Op slot van rekening is Antonin jarig en bovendien hebben we hard genoeg gewerkt, de afgelopen tijd. Waar wil je heen?"

"Zomaar, De Lage Moeren in. Een dag met zo'n lijzig scheerlicht kun je als fotograaf niet laten lopen. Daar komt nog bij dat ik straks ook wat kwaliteit ten toon wil stellen in die prachtige ruimten hierboven."

Hoofdstuk 31

Een kwartier later liepen ze samen over het pad naar de Moerbeek. Tegen een dikke populier groeide klimop die weelderig in bloei stond. Omdat de nog altijd warme zonnestralen rechtstreeks op de bloemtrossen vielen, kwam er een keur van insecten op die geurige behaaglijkheid af.

Maarten zag zelfs nog een drietal atalanta's die zich tegoed deden aan de nectarrijke bloemen. Daarnaast zag hij vliegen, kevertjes, zweefvliegen, hommels en wespen in allerlei soorten en maten. Het was een feest om te zien. Fleur maakte een paar foto's, meer vanwege de honderden zoemende en snorrende insecten dan om de esthetische kant van het geheel.

"Je ziet in onze streken niet zoveel wilde klimop," zei Maarten. "In grote delen van Nederland en België kom je de plant veel vaker tegen. Imkers zijn erg gesteld op de klimop vanwege de late bloei. Zo net voor de winter kunnen hun bijen er nog wat extra energie mee opdoen."

"Goed dat ik dat weet," zei Fleur. "Tegen de tijd dat ik zelf bijen ga houden, moet ik daar rekening mee houden."

Maarten keek haar aan. Juist op tijd zag hij de pretlichtjes in haar ogen.

In een brede bocht van de Moerbeek waren twee lui van het Waterschap bezig met het maaien van de overvloedige waterplanten. Tussen de drijvende plantenresten zag Maarten enkele uitgebloeide maar nog

herkenbare exemplaren van de moeraswederik. Met de nodige moeite kon hij een van de planten uit het water vissen.

"Moeraswederik," zei hij. "Ook al een plant die in deze streek niet vaak voorkomt. De naam wederik schijnt afgeleid te zijn van het Middelnederlandse woord "wede", dat wilg betekent. Die naam is goed gekozen, omdat moeraswederik bladeren heeft die veel lijken op het wilgenblad, maar ook de bloeiwijze van beide soorten komt sterk overeen. Toch weer een mooie ontdekking op deze herfstdag.

De twee mannen van het Waterschap waren intussen op de oever geklauterd. Ze trokken hun lieslaarzen uit en maakten aanstalten om te pauzeren.

"Zwaar werk?" vroeg Maarten om het gesprek te openen.

"Je raakt er aan gewend," zei de kleinste van de twee. "Ik doe dit werk al meer dan twintig jaar en dan weet je precies hoe je er aan moet gaan staan."

"Op veel plekken doen we dit soort werk met een boot," zei de ander. "Maar hier, in De Lage Moeren, zou dat teveel schade veroorzaken. Dit is namelijk een heel bijzonder natuurgebied, zegt men."

"Anders zou Brabants Landschap er ook geen belangstelling voor hebben," nam zijn maat het woord weer over. "Er is sprake van dat zij een deel van het gebied zullen overnemen van Staatbosbeheer en een ander deel van een gewezen luciferfabrikant. De camping een eind verderop gaat in ieder geval verdwijnen. De beheerder heeft een plaats toegewezen gekregen, die niet zo dicht bij De Lage Moeren is gelegen. De man beweert dat een of andere stichting zijn verhuiskosten vergoedt."

"Dan is jullie rol hier zeker ook uitgespeeld?" vroeg Fleur.

"Dat in geen geval," zei de grootste van de twee die blijkbaar min of meer de leiding had. "Waterstaat houdt altijd het beheer over rivieren en beken, wie verder ook de eigenaar is van de aangrenzende gronden. Wij doen overigens nog meer dan waterplanten maaien met de zeis. Een paar jaar geleden hebben we veel werk gehad met de Veldloop een eindje verderop. Uiteindelijk hebben we die zijn oorspronkelijke, kronkelende bedding teruggegeven. In het begin van de vorige eeuw hebben de boeren nagenoeg alle bochten recht laten trekken, waardoor het water te snel wegvloede en het dal te droog dreigde te worden. De flora en de fauna schijnen nu al de voordelen te plukken van onze maatregel, zeggen de geleerden."

"Dan zullen we elkaar in de toekomst regelmatig tegen komen," zei Maarten. "Ik ben bioloog en ik ga de komende jaren een inventarisatie opmaken van De Lage Moeren, zowel wat de flora als de fauna betreft. Mijn vriendin en ik wonen in de boerderij van Antonin Kova."

"O, die kerel met die honden", zei de grootste weer. "Raar type. Maar ik mag hem wel. Zijn honden doen geen vlieg kwaad en hij is de vriendelijkheid zelf. Vanmorgen zagen we hem de beek oproeien, tegen de stroom in. En dat valt niet mee, zeker niet op zijn leeftijd. Echt een oermens. Klopt het dat er in zijn boerderij een of ander natuurcentrum komt?"

"Dat is wel de bedoeling," zei Fleur. "We zijn nog volop aan het verbouwen."

"Het zal me benieuwen", zei hij weinig enthousiast. "Kom op, Johan, we moeten weer aan het werk."

Ze groetten de twee en vertrokken.

Maarten had graag nog wat verder gelopen, maar Fleur wilde liever terug naar huis.

"Ik ben een beetje moe," zei ze.

Zo tegen lunchtijd kwam ook Antonin naar huis. Maarten, die buiten een boek over Europese vlinders zat te bekijken dat zojuist door de postbode was bezorgd, hoorde hoe hij de honden in hun ondergronds onderkomen liet.

In de keuken aten ze hun middagboterham.

"Wat is eigenlijk jouw lievelingskost?" vroeg Fleur aan Antonin. "Thuis mochten wij op onze verjaardag zeggen wat we graag wilden eten. Dus jij mag dat ook."

Antonin keek haar aan en begon te lachen.

"Mag ik echt zeggen wat ik wil?"

"Natuurlijk mag dat."

"Vooruit dan. Ik wil graag Duitse zuurkool."

"Duitse zuurkool? Hoe ziet dat er uit?"

"Mijn moeder maakte dat altijd in de herfst en vanmorgen herinnerde ik me plotseling de geur en de smaak. Het water liep me in de mond. Vreemd dat sommige dingen uit je jeugd na meer dan zeventig jaar weer in je boven komen."

"Heb je een recept?"

"Nee, dat niet. Maar ik zal je wel helpen. Als ik nog eens diep nadenk, komen we er wel uit. We hebben in elk geval spliterwten en zuurkool nodig en, als ik me goed herinner, ook varkensvlees. Als je even geduld hebt, schrijf ik het voor je op."

"Ik zal voor bepaalde spullen naar het dorp moeten. Ga je mee?"

Antonin keek haar haast verschrikt aan door die rechtstreekse vraag.

"Ja, waarom ook niet," zei hij toen.

"Jij vermaakt je vanmiddag wel, hè," zei ze tegen Maarten.

Rond drie uur kwamen Fleur en Antonin weer thuis. Vanuit de huiskamer, waar hij boeken voor de wetenschappelijke bibliotheek sorteerde, hoorde Maarten de twee bezig in de keuken. Ze hadden de grootste lol. Hij hield even op met zijn werk en luisterde naar het vrolijke gekeutel van het stel. Er daalde een vreemd, diep soort geluk over hem. Zijn leven had weer zin. Meer dan ooit.

Tegen zeven uur in de avond was het diner klaar. Het begon al te donkeren en in de keuken ging het licht aan. Fleur had de tafel feestelijk gedekt. Er stonden een paar flesjes Trappistenbier van de nabij gelegen Abdij met de bijbehorende glazen naast de borden. Antonin glom van genoegen.

"Ruik toch eens, ruik toch eens," zei hij telkens en hij snoof de geur diep in zich op.

Het rook niet alleen goed, het smaakte ook voortreffelijk. Het donkere bier paste er perfect bij.

"Mijn complimenten," zei Antonin op een gegeven moment. Hij stond op en kuste Fleur op beide wangen. Voor het eerst in al die tijd.

"Dank je voor het eten," zei hij. "Dank je vooral voor het *samen* eten,

voor de zorg die jullie aan me besteden en voor de vriendschap die ik van jullie krijg. Op het moment dat ik alle hoop op een menswaardig bestaan had opgegeven, gaven jullie mij een nieuwe kans. Met Agnes had ik een mooie tijd en ik mocht toch al niet ontevreden zijn na al die jaren van samen zijn met haar. Er zijn niet veel mensen die op hun tachtigste nog aan een tweede jeugd beginnen. Toch voel ik het zo. En nu gaan we samen de afwas doen."

Hoofdstuk 32

De afwas stond nog maar net in de kast, toen Freek en Els arriveerden. Ze feliciteerden Antonin en

kwamen er bij zitten.

"Toch handig, zo'n grote tafel," zei Maarten. "Ze brengt de hele familie samen zonder dat je er een opgeprikt gevoel bij hebt. Is er nog nieuws over de stichting te melden, Freek?"

"Dat zou ik denken," zei hij. "We hebben een uitstekend bestuur samen kunnen stellen met een aantal klinkende namen, die ook landelijke uitstraling hebben. We konden zelfs een oud-minister van landbouw strikken voor een bestuursfunctie. En dankzij Els hebben we een volledig vrouwelijk comité van aanbeveling. Het zijn allemaal vrouwen die hun sporen dubbel en dwars hebben verdiend. Maar ik geloof dat Els zelf ook nog wat wil zeggen."

Els ging de keuken uit en kwam terug met een groot pak, dat ze aan Antonin gaf. Hij pakte het rustig uit en bekeek het. De verrassing verscheen als een breed geglunder op zijn gezicht. Het was een houten uithangbord met daarop de in strakke letters geschilderde woorden:

NATUURCENTRUM DE WOLFSKLAUW

Ontroerd gaf hij Els een hand en zocht naar de juiste woorden.

"Dat jullie daar aan hebben gedacht," zei hij na enig gestuntel. "Het bewijst eens te meer dat we vrienden zijn geworden. Alleen geliefden en echte vrienden zijn in staat om elkaar met zo'n goed doordacht cadeau te verrassen."

"Het wordt hoog tijd voor een glas wijn," zei Maarten.

"Nog even wachten, we hebben nóg een verrassing," zei Els. "Haal jij het even, Freek?"

Hij kwam terug met een zware doos, die hij op tafel zette. Els nam er iets uit en hield het omhoog.

"Het doet ons geweldig goed jou dit eerste exemplaar uit te kunnen reiken van de bundel "Tweestromenland"," zei ze. "Niet alleen om jou een plezier te doen, maar vooral omdat het stuk voor stuk prachtige gedichten zijn, die De Lage Moeren alle eer aan doen. Daarnaast is het een postuum eerbetoon aan Agnes en een herinnering aan jullie verbond dat jij zo onnavolgbaar hebt verwoord. De bundel is uitgegeven door de *Stichting tot Behoud van De Lage Moeren*. Morgen ligt hij in de boekhandel."

Els gaf Antonin drie kussen en reikte hem het boekje aan. Het duurde even voordat Antonin zichzelf weer gevonden had en voor een paar momenten hing er in de keuken een stil, waarneembaar genoeg, dat bijna aanraakbaar was.

Antonin was totaal overonderd. Hij ging met de bundel aan tafel zitten, bekeek hem van alle kanten, bladerde hem door, rook aan de inkt, draaide hem om en om, las een stukje en drukte het boekje uiteindelijk tegen zijn borst. Hij was zo in beslag genomen door het hele ritueel dat hoort bij de twijfel tussen droom en werkelijkheid, dat hij niet meer hoorde wat er door de anderen gezegd werd.

"La joie de te voir imprimé, of iets dergelijks zeggen de Fransen bij zo'n gelegenheid," zei Freek. "Vrij vertaald wil dat zo ongeveer zeggen: de blijdschap om jezelf gedrukt te zien. Heb jij overigens al vaste plannen ten aanzien van je proefschrift, Maarten?"

"Eerlijk gezegd niet," antwoordde hij. "Of beter: niet meer. Het idee om mijn dissertatie geheel te wijden aan uitstervende vlinders heb ik laten vallen. Nu het hele gebied van De Lage Moeren in al zijn rijkdom op me afkomt, denk ik aan een veel breder opgezet proefschrift. Ik heb er al even met Vantelanden over gesproken en hij was er ook wel voor te vinden. Mogelijk dat ik de geologische en natuurlijke historie van het gebied meeneem in de totale opzet. Jij en Antonin hebben daar zoveel gegevens over, dat het zonde is om die te laten liggen."

"De datum voor de opening van Natuurcentrum De Wolfsklauw ligt al wel zo ongeveer vast," ging Freek verder. "We denken aan het voorjaar, bijvoorbeeld in de maand mei. Met de uitnodigingen en het ontvangen van de gasten hoeven jullie je niet te bemoeien. Els en ik nemen dat voor onze rekening."

"Als je er maar geen circus van maakt," zei Fleur "Dat past niet bij het centrum en al evenmin bij de levensstijl die wij hebben gekozen. Soberheid en een ernstige aandacht, juist voor de alledaagse dingen, zijn daar de belangrijkste kenmerken van."

"En vriendschap, niet te vergeten," voegde Antonin er aan toe.

Blijkbaar was hij over de eerste schrik heen, al hield hij de bundel nog steeds wat krampachtig in de hand.

"Er komt zeker enig vertoon bij kijken," zei Freek, "maar we gaan niet overdrijven. In ieder geval moeten we de instanties uitnodigen die het mogelijk hebben gemaakt dat De Lage Moeren een beschermde status krijgen. Het Brabants Landschap zal door aankoop en ruil binnenkort de enige eigenaar zijn van het gebied en met name met hen zullen we nauw moeten samen werken."

De rest van de avond verliep volgens de regels van de ingetogen, welgemeende gemoedelijkheid tussen gelijkgestemde zielen.

Rond elf uur gaf Antonin te kennen, dat hij wilde gaan slapen en even later vertrokken ook Freek en Els, nadat ze eerst nog, met instemming, de laatste vorderingen van de verbouwing hadden bekeken.

Toen ze weg waren dronk Maarten aan de keukentafel nog een laatste glas wijn.

"Doe jij niet mee, Fleur?" vroeg hij.

"Nee,", zei Fleur. "Ik sla maar eens over. Het was een drukke, maar vooral een prachtige dag. Voor één keer is dat niet erg, maar we moeten er geen gewoonte van maken. Morgen gaan we gewoon weer aan de slag."

"Ik heb er ook van genoten," zei Maarten, "van het begin tot het einde."

Hij pakte een bundel van Antonin en sloeg het boekje open.

"Daar wist jij ook niets van, hè," zei Fleur. "Moeder en ik hebben dat stiekem bekookstofd toen jij met vader aan het praten was over jouw plannen met De Lage Moeren. Het was nog een hele klus om een geschikte vormgever, een goede drukker en een boekbinder te vinden. Maar uiteindelijk is het resultaat naar onze mening meer dan voldoende. Wat vind je ervan?"

Maarten was zo verdiept in een van de gedichten, dat hij de vraag niet eens hoorde. Geduldig liet Fleur hem begaan. Pas toen hij aan het vijfde gedicht wilde beginnen, onderbrak ze hem.

"Ik vroeg wat je ervan vond?" zei ze, nu wat luider.

Peinzend, nog volledig met zijn hoofd bij de tekst, keek hij haar aan.

"Ongelooflijk, wat een opmerkingsgave. In zo'n dun boekje zegt die man méér dan wij als wetenschappers met een karrenvracht aan proefschriften en andere academische publikaties. Had ik die gedichten maar eerder gelezen."

"Ik heb je er herhaaldelijk op gewezen," zei Fleur. "Maar jij haalde je schouders op. Voor mij is het nu wel bewezen, dat mannen minder gevoel hebben voor poëzie dan vrouwen. Dat komt omdat wij beter zijn afgesteld. Onze antennes vangen niet alleen de rationele dingen op, maar ook de meer zijdelingse golven. Jammer genoeg zijn jullie wetenschappers juist alleen op het verwerken en analyseren van harde feiten getraind. Als iets niet te bewijzen is, verliest het in jullie ogen zijn waarde."

"Eerlijk gezegd weet ik, ook al gezien het uur van de nacht, niet precies of het wel waar is, wat je zegt, maar het klinkt redelijk," zei hij plagend.

"Ik heb eigenlijk helemaal geen zin in dit soort discussies," antwoordde Fleur. "Mijn moeder en ik hoopten alleen, dat we Antonin door de publikatie van deze bundel aan zouden kunnen zetten tot het schrijven van nog meer gedichten. Dat zou fanatistisch zijn. En nu gaan we slapen."

In bed kroop ze dicht tegen hem aan legde haar arm om hem heen.

"Ik wil je iets vertellen dat nog pril is, maar dat anderzijds te zeer bij ons tweeën hoort, om het op het erf, in de keuken of de woonkamer te zeggen," zei ze. "Daarom heb ik uitgekeken naar dit intiemste moment

van de dag. Ik ben al meer dan een maand over tijd en vanmorgen tijdens de wandeling, werd ik opeens behoorlijk misselijk..."

Maarten ging nogal bruusk rechtop zitten en deed het licht aan.

"Je hoeft geen biologie gestudeerd te hebben om te snappen wat hier aan de hand is," zei hij.

Hij boog zich teder over haar heen en kuste haar liefdevol.

"Doe het licht uit en kom bij me liggen," zei Fleur kwasi verontwaardigd.

Schuldbewust ging hij weer liggen, legde zijn hand voorzichtig op haar buik en maakte langzame, strelende bewegingen.

"Laat dat kind maar komen," fluisterde hij. "We zullen het koesteren en met respect groot brengen, wij samen."

"Zo ken ik je weer," zei Fleur.

Die nacht stond er een heldere, volle maan boven De Lage Moeren. Haar eerlijke licht viel zonder onderscheid op dingen, bomen, planten, dieren en mensen, alsof het één, grote familie betrof. En dat zag er lieflijk, maar vooral ook veelbelovend uit.

EINDE

